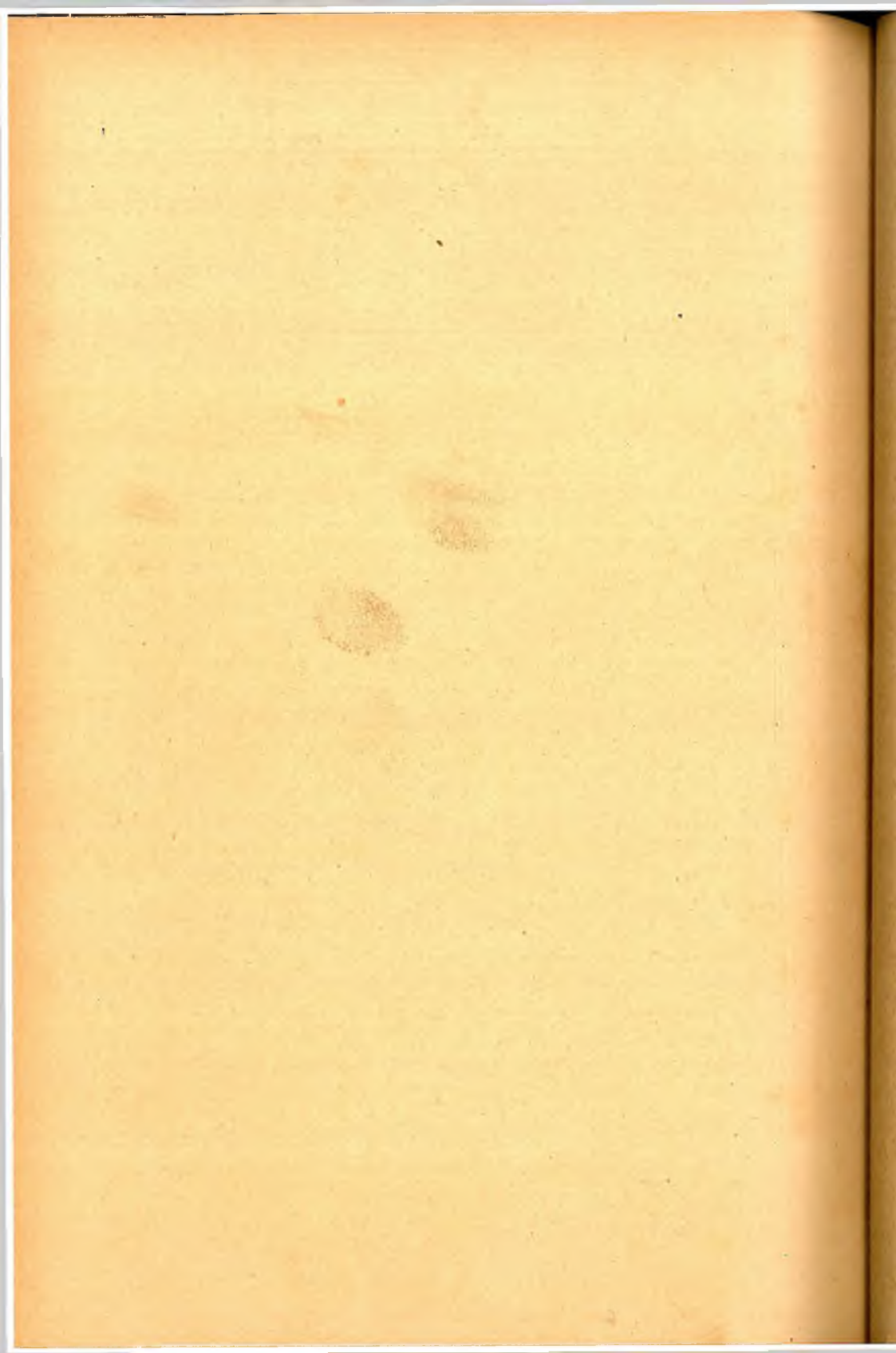

ДЕНЬ

МИНАЛОТО И СЕГАШНОТО

ОТЪ

Професоръ Д-ръ Додель.

Могъществень духъ се носи надъ скръбната земя, ти не е осѣщала такова потресение до днесъ. Духътъ повдига вълни високо до небето. — Нѣкой расправилъ на наковалията, че ти е отъ сѣщия металл направена, както и чюкътъ, — и поглѣжъ, ти не ще вече да бже наковалия.

(Леополдъ Якоби: Es. werde Licht. p. 88)

Нѣма мислищъ и неразвратень човѣкъ, който да не признае, че въ срѣдата на днешното културно човѣчество се извършва единъ великъ превратъ, какъвто не е виждала историята на човѣчеството.

Капитализмътъ е станалъ презъ послѣднитѣ десетолѣтния всемирна велика сила, надъ всичко господствующа и е принесла плодове, предъ които даже самитѣ капиталисти ги обвзема неясказанъ трепетъ. Той е извикалъ найвѣ такива классови противорѣчия и враждебности, които образуватъ непрекъснатата врѣва отъ злощастията, непрекъснатата верига отъ незадоволството, отъ западъ къмъ истокъ, околоръзъ цѣлото земно кжлобо.

Наковалията биваше твърдѣ често чюкана и чюкътъ ставаше все по-тѣжкѣ. Сега вече наковалията се рѣши да не стои повече наковалия!

Едно време бѣше другояче! Ала това време не ще се върне, защото това би било противно на законитѣ на развитието. Едно време — въ дѣтския периодъ на човѣчеството — нашитѣ прадѣди сж живѣли подъ ясното небе посрѣдъ свободната природа и сж се храняли отъ доброволнитѣ дарове, на дивашкии растителень свѣтъ: отъ плодове, корени, издѣнки.

Това е било долната стъпенъ на дивашкия периодъ, когато чловѣкъ е захваналъ да говори на членораздѣленъ езикъ. Подиръ това дивия чловѣкъ е открилъ, че воднитѣ животни — риби, раци, молюски сж сжщо така вкусни за ѣденіе.

Той се научи да употрѣбѣва огъня и съ това сполучи да стане независимъ отъ климата и мѣстността и да се распространи върху пò-голѣмата частъ на свѣта. — Така се скита чловѣкъ по всички части на земята, научи се да употрѣбѣва камъчени орждия, и да добива огънь съ триение на дървета; така се научи той да пече корени, които съдържатъ скорбяла, зърна и луковица, риби и даже по нѣкога дивечъ.

Въ тази срѣдна стъпенъ на дивачеството се срѣща тукъ тамъ чловѣкоѣдството, което се е запазило и до днесъ у нѣкои диви племена (Полинезийци и Австралийци).

По-късно, съ изнамѣрванието на стрѣлата и лжкѣтъ дивечътъ става обикновенно срѣдство за прехрана, ловътъ, обикновенно занятие.

Въ тази горня стъпенъ на дивачеството се започва заселванието въ села — гдѣто се намиратъ езера: заселванието въ надводни стълбови постройки, най-дрѣвнитѣ обитатели на които сж знаели камъчнитѣ и костени орждия, но въ сжщото време сж биле запознати и съ примитивното тъкачество.

Напредващецъ отъ дивачество къмъ варварство, чловѣкъ е измислилъ грънчарското искусство. Той знае вече да опитомѣва и да отгледва животнитѣ; той начева да обработва растенията. Въ источната частъ на земята — Европа и Азия — отъ варварскитѣ племена се развиха редовни овчарски (пастушески народи, арийци и семити), съ голѣми стада добитѣкъ, каквито сж отгледвали, напрімѣръ, патриарситѣ Аврамъ, Исакъ и Яковъ.

На силното отхранение на тѣзи овчарски народи съ млѣко и месо иматъ, твърдѣ вѣроятно, да благодарятъ арийцитѣ и семититѣ тѣхното бързо духовно прединство надъ останалитѣ варвари.

Отъ овчарскитѣ народи се развиха пò-сетнѣ осѣдлитѣ земледѣлци. Съ началото на земледѣлието се захваща на широка скала и очеловѣчаванието на варваритѣ. Но тази основа не бѣше хвърлена едновременно по всички страни на свѣта, не у всички чловѣчески племена се захваща това развитие.

До като старитѣ народи въ Азия и Европа сж започнали своето бързо напрѣдничаво развитие вече преди нѣколко хи-

лядолѣтия като земледѣлци — варвари и презъ това време се развиха културни народи съ богата история, чловѣческитѣ племена отъ другитѣ части на свѣта сж останали и до днесъ на стѣпенѣта на дивачеството и варварството.

Тѣзи „диви“ народи едва въ днешно време се принуждаватъ да напуснатъ дивачеството и варварството и да се обърнатъ на мирни обработвачи на земята.

Гдѣто тѣзи — като жители на плодородни земи — не се завзиматъ въ производителенъ трудъ да обработватъ земята, — тамъ тѣ се истикватъ отъ културния чловѣкъ на нашето време и се унищожаватъ. Земледѣлецътъ Каинъ убива помадствующия Авель.

Днесъ, въ образования свѣтъ, ний нѣмаме дивакътъ отъ до историческото време, нѣмаме и варварскитѣ племена на другитѣ части на свѣта; ний имаме цивилизувани сщества, носители на историческия напрѣдъкъ, *днешния културенъ чловѣкъ, когото кога да е ще принадлежи цялия свѣтъ.*

Ний се наричаме „културни хора“. Ний се наслаждаваме отъ щастieto на многостранния трудъ на тѣлото и на духътъ.

Ний живѣемъ въ домове и палати съ по-много или по-малко охолность и раскошество.

Ний сме си подчинили всичкитѣ природни сили и сме ги направили наши слуги.

Ний сме опитомили водопадитѣ и дивитѣ течения на рѣкитѣ и сме обърнали тѣхната падающа сила въ трудъ.

Ний сме се научили да се пазимъ отъ чуждитѣ отъ гладъ, защото парата и електричеството ни донасятъ въ неплодородни години запаситѣ на другитѣ части на свѣта.

Ний сме си създали да ни пазятъ конституции и закони; ний живѣемъ въ миръ и съгласие съ нашитѣ съсѣди, ако, за добра честъ, тѣзи съсѣди нѣматъ брутални (груби, звѣрски) министри; и ний, дѣйствително, не сме вече чловѣкоѣдци, каквито наистина сж били презъ извѣстно време нашитѣ прадѣди.

Съ една рѣчь: ний сме станали *културни хора* и можемъ да водимъ животъ, когото и боговетѣ би завидвали.

Ала ний сме станали такъва сортъ културни хора, щото днесъ за днесъ намѣсто миръ и щастие въ свѣта царува война и злощастие.

Отъ 100 души въ днешното общество едва има 5, които да нѣматъ основание да бждатъ недоволни, злочестя; *95 отъ*

100 души пшкватъ подъ тѣжестта на борбата за съществуване и тѣзи 95 враждуватъ и завиждатъ на онѣзи 5, които живѣятъ по-добрѣ.

И това не стига! Онѣзи 95 завиждатъ не само на 5-тѣхъ „високопоставени“, но завиждатъ и враждуватъ до нейдѣ и между себе си:

Селенинѣтъ завижда на работника и на учения.

Работникѣтъ завижда на добрѣ повидимому уредения, селенинѣ. И защото селенинѣтъ тукъ тамъ се показва противникъ на освободителната борба на пролетарията, често работникѣтъ гледа накриво селенинѣтъ. И двамата — селенинѣ и работникѣ — страдатъ подъ сѣщия натискѣ, подъ сѣщата тѣжѣсть. И двамата сѣ угнетени и двамата пшкватъ подъ господаруването на капитализма.

По една плачевна неразбория всеѣки единѣ отъ тѣхъ мисли, че другия му бѣрка на работата.

Но работникѣтъ по-рано е разумѣлъ величината на своята сила отколкото селенинѣтъ. Той се е организувалъ въ всички културни страни въ една такава сила, прѣдъ която даже и грозната държавна сила свива платната си.

И селенинѣтъ ще направи сѣщото. — И съ право! Но съюзѣтъ на селенинѣтъ ще стѣпе на фалшивѣ пътъ, ако той насочва своята воля и своитѣ стремления срѣщу работника. Той ще бѣде на фалшивѣ пътъ, ако той се покаже враждебенѣ къмъ науката и къмъ социалния напредѣкъ.

Сѣщо така и организирания пролетариятъ би билъ на фалшивѣ пътъ, ако той можеше да извоюва освободителната побѣда самичѣкъ, безъ помощта на селенинѣтъ отъ една страна и науката отъ друга.

Намѣ, на всички, трѣбва да е ясно слѣдующето :

Ако злочестото господство на капитализма, който угнетява днесъ цѣлото културно челоѣчество, трѣбва да бѣде унищожено, а то непременно ще бѣде унищожено — всички угнетени селени работници — трѣбва заедно да поведатъ борба, и тѣзи съединени борци не трѣбва да отхвърлятъ духовното водителство и помощта на науката.

Нѣма основателни причини, защо селенинѣтъ да враждува срѣщу работника или пъкъ работника срѣщу селенина, нѣма причини защо и двамата да гледатъ накриво науката и да поддържатъ мнѣнието, че при оня великѣ актѣ, науката и искуството трѣбва на страна да стоятъ.

Такива злокобни мнѣния, за зла честъ, сж доста распространени.

Длъжностъ е на всѣки мислящъ челоувѣкъ да си уясни добръ задачитѣ и назначението на всѣки единъ отъ тѣзи три фактори които играятъ такава важна роля въ нашия културенъ животъ.

АХЪ, ВЕДНЖЖЪ ДА СВЪРША !

Расказъ

отъ

Евгенинъ

— А-ахъ! веднжжъ да оздравямъ

— Ще оздравяшъ, синко, ще оздравяшъ! Господъ и Св. Богородица нѣма да ни оставятъ . . . Ще мине, като че не било. Ти само твърдѣ не се припирай, че още по-лошо ти става На-ли и докторътъ тѣй рѣче

— А-ахъ! по-скоро, по-скоро да оздравямъ . . . По-скоро да замина . . .

А вече е полунощъ. Малката тенекиена ламба мрачно мжждѣ, като хвърля на стѣнната полутъмни пятна отъ опушеното щърбо стѣкло и пълни съ димъ и миризма и безъ това задушената нисичка стая, съ потона и необкованъ таванъ. Отъ време на време ламбата „подухва“ — пламъка внезапно се намали до угасване, и съ едно силно подухване свѣтне изведнжжъ, и пакъ си засвѣти равномерно Ехъ, съ каквъ зехиръ се облива израненото майчино сърдце при всѣко „подухване“ — лоша поличба !

— Да те устрѣли макаръ ! Ахъ! Намѣрила си време да ми подухвашъ ! . . . Не, ще я исхвърля, утрѣ ще я исхвърля — не мога вече — и майката съ примрѣло сърдце впи очи въ лицето на сина си.

Лѣжи той на малкото дървено креватче, край единствения прозорецъ, съ ржцѣ премѣтнати надъ главата, съ очи хлѣтнаи и широко отворени, съ лице, испито, пожълтало и прозрачно, съ носъ истънченъ, претънченъ. Гърдитѣ едвамъ-едвамъ се

повдигатъ, лакомо се распъватъ, поздритъ жадно се растварятъ, като че ли се канятъ да погълнатъ всичкия въздухъ . . . Уви ! напраздни усилия : дробътъ го нѣма

Отъ време на време испитата влажна ржка съ мѣка ще се повдигне, ще отдрѣгне тънката чергица отъ гърдитъ, волита ще направи послѣдно гиганско усилие, гърдитъ ще се разширочатъ и една тънка струйка въздушецъ ще влѣзне въ тѣхъ; за мѣгновение цѣлото тѣло почувствува лекота, кантарнитъ топузи слѣтятъ отъ гърдитъ, тавана на стаята се по повдигне, прозореца се продължи и расшерочи и една слаба лъча отъ животъ трепне; но послѣдвалата слѣдъ това глуха подземна въздишка въстановява statu quo'mo И лъчата — трепти ще угасне Но очитъ, очитъ и още задържатъ

А очитъ блѣстятъ и живѣятъ. Устрѣмени въ видимата само за тѣхъ далечнина, огънь отъ животъ заиграе въ тѣхъ и пламакъ отъ надѣжда свѣтне. Мозъка заработи и въ тѣхъ, като въ калейдоскопъ, се заотражаватъ едно слѣдъ друго : надѣжди, мисли, идеи, планове, идеали, спомени, надѣжди и пакъ надѣжди . . . Клепачитъ широко се растварятъ, очнитъ кости рискуватъ да се пропукатъ и растегнатъ. Живота, види се, отчаянъ отъ тѣлото, което при всичката си пролѣтна младостъ се бѣше вече подгънало подъ бързотечната охтика, бѣше се съсърѣдоточилъ въ главата, въ очитъ

Юнакъ е Иванъ ! Не напраздно той излизаше изъ кожата си при непослѣдователността на другаритъ си. „Бжди подлець, ама послѣдователенъ“, крѣщеше той въ такива случаи. И ето, когато живота, надигнатъ на прѣсти, съ распѣрени крилѣ се готвеше да ги махне и летне, когато тѣлото си бѣ дало вече оставката отъ своята служба, умътъ още бодърствуваше, главата още живѣше и подерѣпяше послѣдователността на Ивана : „На първо мѣсто разума ! Нека той предсѣдателствува винаги ! Нека той бже първъ и послѣденъ въ всѣка работа !“ И главата държеше напуснатитъ отъ тѣлото шанси, поддържаше съ сетни усилия борбата и не се даваше За дълго ли?...

А очитъ блѣстятъ ! Надѣждата и радостта за бждщето; смѣсени съ нетърпението и тревожното бързание, трѣскаво трѣптитъ въ тѣхъ и дълго-дълго време ги държатъ широко растворени. Наскоро сладкитъ спомени се заизреждатъ единъ по единъ. Искочатъ вѣрни мили другари, скъпи приятели,

съ които ръка до ръка се е водило борбата, съ които се е сподѣлѣло всичкото съдържание на душата, въ които се е намирало подпорка въ тѣжкитѣ минути и услади въ радостнитѣ. Запореждатъ се тѣ едни отъ други по-мили, едни отъ други по-чисти, по-свѣтли, едни отъ други по-буйни! И надъ главитѣ надъ тѣхъ, въ синия лазуръ, обвитъ въ пепелянъ блѣсъкъ, обкръженъ съ сияющъ ореолъ, се мадри „той“ — идеала! Ръцѣтѣ се издигатъ къмъ него, гърдитѣ се напъватъ, очитѣ горятъ, душата бучи, краката, тѣлото работятъ, и тѣ всички се стрѣмятъ къмъ него. Мъжи, страдания, прѣчки, гладъ, презрѣние, гонение, — леко се прескачатъ, пѣрзаво се отмахватъ, и всички, всички тичатъ запотени къмъ „него“! Тѣжкия кръстъ за искуплението на близкитѣ си леко и ловко се подмѣта на тѣхнитѣ плѣщи, надѣжно се подкрѣпя отъ тѣхнитѣ ръцѣ и тѣ лѣтятъ, лѣтятъ . . . Заловени ръка за ръка, подкрѣпени мисница до мисница, поддържани рамо до рамо, за тѣхъ нѣма умора. Всѣка срѣщната преграда имъ дава сила, всѣко прескочено препятствие имъ вдъхва куражъ . . . А „той“ се по-свѣтълъ и по-свѣтълъ имъ се усмихва, изпълва душитѣ имъ съ сладостно чувство и като магнитъ ги привлича . . . И тѣ лѣтятъ и лѣтятъ . . . И ето, тия мили образи се отдалечаватъ и тѣхъ ги замѣстятъ други. Т. е., не други, същитѣ, само че при друга обстановка. Тече буйната беседа. Като потокъ се лѣятъ сладкитѣ думи отъ още по-сладкитѣ уста. Разискватъ се обични теми, расправятъ се мисли идеи. Умоветѣ се надпреварватъ, кой по-точно и по-ясно да изрази вълнующата го мисль, въображението се разшава, какъ по-свѣтло да си представи всичко това, а душата . . . душата зинала и растворена поглъща, лакомо поглъща тоя нектаръ за нея. Заградятъ се планове единъ отъ другъ по-смѣли, единъ отъ другъ по-чисти, единъ отъ другъ по-свѣтли. Заяскаватъ се мнѣния, едно отъ друго по-крайни, едно отъ друго по-съмоотвържени. И всичко, всичко за въ бѣдѣще! . . . Ахъ, туй примамливо, туй сладко бѣдѣще! . . . И младата кръвъ кипи, младото сърдце бързо-бързо тупти и младата душа се изпълва съ благороденъ въсторгъ. И ето неусѣтно отъ разговори върху „дѣятелността“ върху „общото“ се премине къмъ „частни расправи“, и тревожната надѣжда обхване цѣлото имъ сѣщество. Всѣкой заприказва за своя смѣтка, всѣкой предлага на критикувание и изслѣдвание своя планъ, своитѣ

мечти. Застроятъ се малки планчета, заградятъ се бѣдъщи обстановки. Единъ смѣта да спести отъ платата си, други да измоли отъ тукъ отъ тамъ нѣкоя пара, трети на стипендии расчита, а четвърти и пети съ заканване къмъ сѣдбата думатъ: „Дяволътъ да се прѣсне, ама ще замина! Предъ вратата на уневирситета ще умра, ама тамъ ще умра!“ Тия пъкъ, които не расчитатъ на нищо отъ горното, юнашки се утѣшаватъ отъ щастливитѣ си другари: „между петмина и шестий минава.“ И въ тоя разгаръ отъ планове и надѣжди туко се обади нѣкой „пó проникнатъ отъ идеята“ и продума: „Е, стига, стига сте вече! Вижъ ти егоисти! Нека не забравиме, че не за топли служби и тлѣсти плати ще се учимъ. а....“ и той недосвършва, и самъ се засрамя, и укоризненитѣ погледи на всички се устрѣмятъ къмъ него: какъ смѣе той и да помисли за „лично благо“! И всѣкой леко-леко почувствува, че плановетѣ му за „частното“ сѣ малки диречета, стълбчета, колчета, съ които по-надѣжно, по-здроаво ще се подкрѣпи и съгражда „общото здание“, всѣкой усѣти, че това е просто едно сръдство, леснина за по-бързото стрѣмление къмъ идеала. И пакъ отъ ново потекатъ буйни рѣчи за „общото“, за „него“, за бѣдъщето...

Но полека-лека говора се отдалечава, приятелитѣ се за-покриватъ постѣпенно сѣ съ по-тъмно и по-тъмно покривало и заисчезватъ, а на тѣхното мѣсто блѣсва свѣтла, огненна звѣзда, растваря се рая, появява се съперникъ... не, не съперникъ, а другъ... но не, не другъ, а сѣщия идеалъ, само че въ друга форма, — мѣрва се „ти“... И неотдѣлено отъ „нея“ исконне и завѣтната мечта: „да продължава въ Европа.“ И той се пренесе въ университета, представи си бълнуванитѣ занятия, въобрази си заобиколенъ отъ приятелитѣ си да гълта „напредналата европейска мисль“, въобрази си свършванието и връщанието въ България съ „сръдства за плодотворна дѣятелность“. И внезапно всичко се слѣе въ едно; звѣздата блѣсва необикновенно ярко, синия лазуръ засияе и затрепти огненно и той вижда „него“ и „нея“ да представляватъ двѣ лица на едно и сѣщо нѣщо.... И щастieto истоци „мечтателя“, потъ облѣе разгорѣщеното лице, а отслабналитѣ мигачи се склопятъ....

Но изведнѣжъ ламбата „подухне“, топузитѣ отъ всичкитѣ кантари въ града се троснатъ върху гърдитѣ му, тавана слѣзе

чакъ до глава му и туко-що го незатисне, прозореца се стѣсни и намали; пресъхналитѣ уста съ сила се растварятъ и залѣпналия езикъ едвамъ чуто исфѣвли:

— Въздухъ! въздухъ!

И една черна сѣнка набърчи челото. Очитѣ се склопятъ и тънки сини венички се надуютъ по слѣпитѣ очи . . .

Задрѣмалата край леглото майка се стрѣсне, расплди съ ржка зловѣщия сънъ, надвѣси се надъ чадото си, а съ плачовна беспомощностъ, способна да покърти и непокрътимитѣ, испѣе:

— Какво ти е, бре майка, какво ти е, бре синко! Пакъ по злѣ ли ти е? — И съ нѣжна, мека стара ржка поотмѣсти чергицата, попобутне възглавницата и порасплди съ ржка въздуха около главата на сина си.

Наскоро глухата въздишка послѣдва, очитѣ се пакъ растварятъ, огъня заиграе съ по-голѣма яростъ въ тѣхъ, червено-морски пятна тукъ-тамъ прошерятъ пергаментитѣ бузи и спомена за борбата пакъ се появи.

— . . . А-ахъ! веднъжъ да уздравимъ! веднъжъ да замина! Веднъжъ, веднъжъ да видя свѣта . . .

Компийския петелъ искукурига, като че ли подигравателно испѣ: „на-дѣ-вай-се!“ и юрдечкитѣ удобрително искрякаха.

Ламбата започна по-често да „подухва“. И който животъ приближаваше къмъ свършване и нейния дробъ — изчезваше. Лека бисерна роса започна да се лѣпи по растенията и, като нѣкой римски ликторъ, да предвѣщава идванието на своя господаръ — зората. Непотрѣбния аргументъ на стария българинъ противъ женската еманципация си дереше гърлото и хилядния пжтъ го утвърждаваше въ убѣждението, и, че еманципацията е утопия . . .

И ето, тъмното було запечатана да се продира и дрезгавината се появи

Ламбата замѣждѣля, притѣмня, свѣтна силно и угасна.

Въ този моментъ Иванъ поемаше дълбокъ дѣхъ, трепна въ цѣлото си тѣло и се пренесе

.

А клѣтата майка, обжхтана отъ бѣднieto, наздраво бѣше задрѣмала. И вижда тя на синь своя Иванъ, върналъ се отъ чужбина . . . Е-ехъ, едвамъ най сетнѣ на стари години почивка отъ горчивия животъ . . . Почивка ?

ПОЕТЪ.

Скърби, поете, — съ скърбъ народна
И викай введно съ тозъ народъ: —

„О, долу злото — мракътъ гробенъ
Свобода ! на бѣдний народъ ! . . . “

Плачи, поете, — плачъ народенъ
И пѣй ти пѣсень за добро ! . . .

О, пѣй за този духъ свободенъ
Що гний подъ синето небо ! . . .

Буди, поете, духъ поробенъ !
Буди унилата душа !

И пѣй противъ тозъ духъ отровенъ
Що губи сладката мечта !

О, пѣй, и вѣчно все възпѣвай
Не само рози и цвѣтя !

Но пѣй, поете, възкрѣсявай
Борбата въ бѣдната душа ! . . .

Що тя желай, що тя мечтае
Въ тозъ мраченъ затворъ — въ този адъ !

О, пѣй догдѣто злото трае
Противъ свѣтовний страшенъ мракъ ! . . .

Х. I.

МАРКСОВАТА ТЕОРИЯ НА ЦЪННОСТЪТА

ОТЪ

Полъ Фишеръ

2) Стока и цънностъ; потребителна цънностъ и цънностъ.

Единъ предметъ, който удовлетворява нѣкоя човѣческа потребностъ, било направо, като необходимъ за живѣние предметъ или посрѣдствено, като срѣдство за производство, такъвъ предметъ се нарича *потребителенъ предметъ*.

И при това свѣстъ е безразлично, дали ползата, която принася този предметъ, е въображаема или не. Разрѣшението на въпроса за възражаемата или истинската полза на единъ предметъ би причинило голѣми главоболия даже на единъ философъ по професия. Економията не разисква въпроса за разумността или неразумността на една потребностъ. На пианината ракията, на калугерина молитвенника принасятъ сжщо такава несъмненна полза, както и на единъ гладенъ бѣднякъ едно сито ѣдение. Все е едно, дали въ образа на небсна или земна манна, но щомъ единъ предметъ удовлетворява *фактически* една съществующа потребностъ, той е за него и отъ негова гледна точка, безъ всѣко съмнѣние полезенъ и, слѣдователно потребителенъ предметъ.

Една потребностъ неможе се унищожи съ логически умозаклучения, напр., съ това, че нашия философъ ще я намѣри отъ общо човѣческа гледна точка за неразумна. Това което той смѣта да е *общо* човѣческа гледна точка, излиза по-сетнѣ като гледна точка на неговата *класа*. Както всичко друго, така и човѣческитѣ потребности сж относителни; това което е за една потребностъ, за другия не е; това, което преди се е смѣтало за потребностъ днесъ може да не се смѣта и наопаки, много предмети може да се смѣтатъ днесъ полезни, каквито не сж били преди.

Способността на единъ предметъ да бжде полезенъ чрезъ извѣстни свои вещественни свойства, прави го потребителенъ предметъ, *потребителна цънностъ*. Изразеното тукъ отношение е отношение на човѣка къмъ *природата*, е *природно* отношение, така да кажемъ физиологическо.

Канаето, напр., е удобно, не затова, че то е взето отъ една голѣма парна фабрика или пъкъ поръчено у единъ дребенъръжчещъ занаятчия, не затова, че то е скъпо или евтино, но затова, че то е *канаете*, направено меко, съ четири крака и съ дирница за облѣганіе. Едно печено пиле ми принася сжщитѣ услуги, безразлично да ли то даромъ ми хвърква въ устата или пъкъ плащамъ за него единъ франкъ на гостиницата. За моя стомахъ това е напълно безразлично

И тъй, потребителна цѣнностъ на единъ предметъ се състои само въ неговитѣ *природни свойства*. Но съ това се не исчерпва въ днешното общество нейното съдържаніе. При извѣстни *обществени* условия единъ предметъ получава способността да бжде *размѣняванъ* съ други въ извѣстно количество, да бжде **разменна цѣнностъ** и, слѣдователно, *стока*. И тъй разменната цѣнностъ е нѣщо чисто вънкашно, което идва изъ отвънъ; тя не е *природно свойство*, което да се заключава въ самия предметъ, като предметъ. Дивашка боева брадвичка на индиянеца е за него полезно, цѣнно оръжие, слѣдователно, той е потребителна цѣнностъ, но, изобщо, не размѣнна цѣнностъ. До колко е вънкашна и преходяща разменната ценностъ на единъ предметъ, показва обстоятелството, че той може да е билъ нѣкога размѣнна цѣнностъ, но сега да не е вече, макаръ неговитѣ *природни* свойства и да не сж се измѣнили. Фалшивия зѣбъ на една примадонна е за нея, както въ естетическо така и въ хигиеническо отношение, потребителна цѣнностъ, защото е полезно за вънкашната ѝ красота и за вътрѣшеното ѝ смиланіе. Ала даже най щедрия ѝ „покровителъ“ напразно ще расчитва за размѣнната цѣнностъ на нейнитѣ зѣби.

Единъ предметъ за да има потребителна цѣеностъ нѣма нужда да има размѣнна цѣнностъ. Потребителната и размѣнната цѣнностъ показватъ ни се преди всичко като двѣ напълно различни страни на единъ и сжщъ предметъ, единственното отношение, на които се състои въ това, че за да може той да се размѣнява, трѣбва само по себе си да бжде *полезенъ*, сирѣчь да удовлетворява извѣстна чловѣческа потребностъ.

Размѣнното отношение на двѣ стоки е въ всѣки единъ случай *количественно определено*. Извѣстно количество отъ една стока се размѣня съ извѣстно количество отъ другата стока. И двѣтѣ стоки чрезъ размѣната се поставятъ като еднакви величини тѣ иматъ *сжщата размѣнна цѣнностъ*, как-

вато и да е нейната материална основа, отъ какъвто видъ потребителни цѣнности и да се състои тя. Това е фактъ.

Но за да бждатъ приемани двѣ стоки като еднакви величини явно е че тѣ трябва да съдържатъ нѣщо *еднородно*, общо, или да кажемъ математически, тѣ трѣбва да бждатъ *свизмѣрими*. Това е въобще условието за тѣхното сравняване.

Обаче тѣ не могатъ да бждатъ сравними, отождествявани и размѣнявани на основание на тѣхнитѣ *материални* свойства, като *потребителни* предмети. Предмети отъ една еднаква погрѣбителна цѣнностъ не се размѣнятъ съвсѣмъ: хлѣбъ се не размѣнява на хлѣбъ. Размѣната предполага именно различностъ на потребителнитѣ цѣнности на двѣ стоки. Хлѣбътъ и въглицата напр., представляватъ въ извѣстни количества еднакви размѣни цѣнности не по причина на тѣхнитѣ природни свойства, тѣй като въглицата служатъ за произвожданieto на топлина, а хлѣбътъ служи за храна. Това би било тѣй невъзможно да се направи, както е невъзможно да се даде на единъчученикъ да събере три ябълки съ три сливи. Ако погледнехме на стокитѣ като на потребителни цѣнности, тогава съвѣмъ не може се разбра, по какви правила ще става размѣната.

Сливитѣ и ябълкитѣ сж несвизмѣрими. Обаче тѣ могатъ да станатъ свизмѣрими. Ако оставимъ на страна тѣхнитѣ особенни, различителни свойства, ний можемъ ги събра, като кажемъ: три сливи и три ябълки правятъ шесть плода. Но тука сливитѣ не сж сливи и ябълкитѣ не сж ябълки, тѣ не сж тука плодове отъ извѣстенъ видъ, а *само* плодове. Като такива тѣ сж свизмѣрими.

Сжщото нѣщо става и съ размѣната цѣнностъ. Както ний видѣхме, това което очевидно характеризира размѣното отношение на стокитѣ е оставянieto на страна тѣхната погрѣбителна цѣнностъ. При количественното уравнивание на *свсѣмъ различни* вещи оставятъ се на страна тѣхнитѣ качественни разлици.

Ако съблечемъ стокитѣ отъ тѣхнитѣ особенни свойства, отъ присжщата тѣмъ *потребителна* цѣнностъ, остава имъ само *едно* свойство, да бждатъ *продукти на труда*, но не продукти на тази или онази опредѣлена форма на труда, напр. трудътъ на столаря, хлѣбаря, желѣзаря — защото тѣзи сж, които създаватъ *особенната полезностъ* на потребителнитѣ цѣнности — а продукти *просто* на труда, на труда *въобще*,

продукти на *еднакъвъ, безразличенъ, всеобщо чововъчески трудъ.*

Като въплотения на *този трудъ*, като явни исхарчвания на общо чововъческа сила, стокитъ се смътатъ за цѣнности.

Но стокитъ съдържатъ не само цѣнность въобще, но цѣнность отъ извѣстна *величина*, която се опредѣлява отъ *количеството* на исхарчения за нея трудъ. Това количество пъкъ се измѣрва по времето презъ което е траяло, по дене, часове и т. н.

Економическото понятие за цѣнностейта слѣдователно се различава съществено отъ това, което въ *обикновенния животъ* се разбира подъ цѣнность. По мнѣнието на буржуата, напр., не само натрупаната стока запродаване има цѣнность; цѣнность иматъ и стъклото шампанско което пие, кутията първо качество тютюнь, който пуше и книгата „стихотворения“ на Вазова, която чете. Съ такива опредѣления на понятията нищо не може се начена въ економията; при все това и до сега още продължаватъ обикновеннитъ економисти да си служатъ съ такива неопредѣлени и неоцѣнени термини.

НАЧАЛОТО НА ФРАНЦУЗСКОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

ОТЪ

Осипъ Цеткинъ.

I

Вънъ отъ Франция всички, та до нѣждъ и социалиститъ нѣматъ твърдѣ ясни понятия върху голѣмината на социал. движение въ Франция, и често се смѣта, че въ Франция *съществува една силна и добръ организирана соц. раб. партия*. Но туй прѣдположение е невѣрно, и за въ полза на самитъ насъ то трѣбва да се опровергае. Ний, социалиститъ, нетрѣбва да плуваме въ илюзии, но напротивъ—трѣбва да знаемъ работата тѣй, както си е, при всичко, че туй може да бѣде за насъ приятно или неприятно.

Туй фалшиво прѣдположение и заключение за фран. соц. движение се основава често на заключението, че Франция, като класическа страна на революциитѣ, непрѣменно трѣбва да има една силно развита работническа партия, толкозъ поповече, че обстоятелствата даватъ много по-голѣмъ просторъ за работническото движение; и живия подвиженъ характеръ на населението е твърдѣ благоприятствуватъ за разширение на движението. Факти, които се основаватъ отъ своя страна на други факти, показватъ, че Модерното работническо движение, даже и въ Монархическитѣ държави, всѣка година се увеличава и организацията се усила; при всичко, че то се намира подъ единъ нечутъ духовенъ и полицейски натискъ, но то се увѣличава като една на всѣкъждѣ разпространяюща се вълна. Слѣдователно човекъ е наклоненъ да мисли, че движението въ революционна и републиканска Франция трѣбва да има единъ много по интензивенъ и дълбокъ характеръ.

Но същността се съгласява съ такова прѣдположение твърдѣ малко. Причинитѣ, защо французското работ. движение по настоящемъ е тѣй слабо развито, сж твърдѣ различни и при обсъжданието на различнитѣ французски партийни обстоятелства, тѣ не сж се вземали достатъчно въ внимание. На първо мѣсто отъ тѣзи причини стоятъ многото революции, които почти отъ едно столѣтие не оставихж Франция въ покой и при това главно, че тѣ грабваха най енергическитѣ и интелегентнитѣ сили отъ народътъ. Революционеритѣ по професия виждатъ разбира се въ тѣзи революции едно голѣмо и полезно възпитателно средство, което прави народнитѣ маси способни да се заловятъ за подобруване на положението си. При подобно вглеждане се показва туй възпитателно средство, тѣй често противъ поставяно на нѣмскитѣ социалисти, малко загадачно. Едно такова, искаме да кажемъ: Механическо революционно движение, не само че не дава една особена подготвена народна масса, но то недѣйствува и особено възпитателно, за да могатъ маситѣ да играятъ понататѣкъ тѣхната историческа роль. То не ни дава друго освѣнъ единъ извънреденъ моментъ на въодушевление причиняване, на възбуждение чрѣзъ примѣрътъ. Но стойността на тѣзи два фактора за вътрешното подигане на народнитѣ маси е твърдѣ ограничена; слѣдъ тѣхъ се явява обикновено единъ периодъ на *заспалостъ и изнурение*. Революционната традиция води

на баррикадигѣ и обрѣща стотини безгрижни и добродушни граждани въ воинственни левове, но тя не е въ сила да остави да узрѣй оназъ *съзнателна интеллигенция* и онази тиха, хладнокрѣвна енергия, онуй безпрѣрывно напрѣгане на всички-тѣ сили и съзнателна способностъ да се жертвува, която день за день, часъ за часъ ги държи въ постоветѣ, и туй въ една война, която за повърхностния наблюдателъ ще се покаже, че фантастическия героизмъ ѝ липсва и че тя е обикновена и безъ значение.

Това е вѣрно сѣщо и по отношение къмъ французското движение. Работната масса, при всичкитѣ революции, не е още, както мнозина прѣдполагатъ, вмѣзната въ модерното социалистическо движение въ което да е духовно убѣдена; малката еергия, съ която тя постѣпва въ работ. соц. движение, се обяснява отчасти чрѣзъ честитѣ и силнитѣ кръвопускания (*aderlässe*), които французската буржуазия е правила на французския пролетариатъ. Последното поражение на французския пролетариатъ въ 1871 година обезсили масата въ морално и физическо отношение тѣй, че тя още и сега не може да достигне своята първоначална сила. Кръжокътъ на тѣзи, които стоятъ като борци въ редоветѣ на модерното работн. движение, не е тѣй голѣмъ, щото да произведе едно силно морално дѣйствиe; маситѣ още не сѣ му дали своето довѣрие, владающата класа не се страхува отъ него, работи, които сѣ обикновено слѣдствие на силното работническо движение.

Като понататѣшна причина за слабото движение въ Франция, служи още съществуването на дребното производство, на малката буржуазия, което не дава да се явятъ тѣй силно голѣмитѣ классови противоположности, и което, отъ друга страна, прѣчи да се образуватъ голѣми работнически центрове (съ изключение на Парижъ, който е главата и сърдцето на Франция). Провинцията напоследѣкъ е захванала единъ самостоятеленъ животъ и съ него се е наченало сѣщо отъ кѣсо врѣме едно провинциално движение на пролетариатътъ, движение, което е дѣло най напрѣдъ на колективиститѣ и което още отъ начало се отличаваше съ своитѣ принципиални послѣдствия.

Напоследѣкъ трѣбва да се спомѣнатъ и многото уто- нико-социалистически школи, които до сега прѣбчехъ и прѣ-

чатъ, на трезвото и съзнателно модерно движение за да хване по дълбоки корени. Франция ни показва единъ моделъ отъ различни социалистически школи и школички, които дѣлеха работническата маса въ малки и фанатически една противъ друга стоящи групи. Най-дълбоко и най-распространено дѣйствува още прудоновото влияние, дребнобуржуазнитѣ утопии на когото съотвѣтствуваха най-много на дребнобуржуазния начинъ на производството и на дребнобуржуазния радикаленъ духъ.

По такъвъ начинъ модерния социализмъ, при всичката си външна свобода на развитието, трѣбваше да води една гигантска борба съ французскитѣ работници, и негова ходъ може да се движи само полѣгка, като отива стѣпка по стѣпка на напредъ. Той неможе да напише своята программа на една *tabula rasa*, нѣ трѣбва постѣпенно и постѣпенно да изгаси туй, което прѣдишнитѣ системи, надъхали съ комунист. духъ, сж вмѣкнали въ народното съзнание.

За най-голѣмата частъ отъ работницитѣ, които взиматъ участие въ движението—или пъкъ му симпатизиратъ, всичкитѣ въпроси се сходятъ върху социалната „революция“. Но върху туй, какво трѣбва да я прѣдшествува и какво трѣбва да я послѣдва, тѣ иматъ най-разбъркани понятия: всѣкой си има за това своя собствена рецептичка, противъ която доказателствата на модерния социализмъ едва ли съществуватъ. При това образованитѣ класове на страната показватъ едно още по-голѣмо неразбиране на социализма; за тѣхъ Социализма и Анархизма сж идентични, а за понятието революция взематъ за критериумъ случкитѣ прѣзъ по-първитѣ революции.

Указанитѣ причини забавятъ отчасти движението, но тѣ не сж въ състояние да го притиснатъ; като доказателства ни служатъ фактитѣ, какъ различнитѣ социалистически школи повече и повече се намаляватъ и се губятъ предъ логиката на економическото развитие. Отъ силата на економическитѣ условия се образува едно модерно работническо движение, макаръ още слабо и бавно.

II.

Още въ послѣднитѣ години на втората империя, въ Франция се образува подъ влиянието на „Интернационала“ единъ

щабъ отъ социалисти, между които подвързача Varlin (Варленъ) заемаше едно важно мѣсто.

Новото движение биде прекъснато отъ войната, а паданието на коммуната унищожи неговитѣ най-енергични и интелегентни двигатели. Но зародиша на дѣлото неможеше да бѣде унищоженъ, той се корѣнеше въ отношенията, които си бѣха останали сжжитѣ, ако не и повече изострени.

Отъ 1872—1876 г. се явиха размърдания, които показваха, че пролетариата се е събудилъ отъ омайването си, въ което бѣ падналъ слѣдъ поражението си. Водителитѣ на пролетариатското движение презъ коммуната бѣха или загинали или се измъчваха, въ Нова-Каледония, въ изгнание, по непознати и неизвѣстни до тогава сили, подеха едва наченатото дѣло на коммуната, като го разширочаваха до толкова, до колкото тогавашнитѣ обстоятелства позволяваха. Въ слѣдующитѣ години появилото се работническо движение може да се сведе върху два источника: върху едно чисто кооперативно занаятчийско (*genossenschaftliche*) движение, по модели на Шулце-Деличъ, предизвикано отъ организацията на „*chambres syndicales*“, на върха на което отначало стоеше Barberet (Барбере) — и върху едно съществующе още отъ по-напредъ, при всичко че тукъ тамъ още не добръ изяснено, *социалистическо* движение, образувано отъ „студенческитѣ кружоци“, членоветѣ на които бѣха доста смѣсени съ „бѣженци отъ редоветѣ на буржуазията“.

Това двойно происхождение на французското работническо движение е отъ значение; то излезе на лице при подирнитѣ препирни; и при окончателното разпадане, което раздѣли новата партия на нейнитѣ първоначални части: групата на занаятчийскитѣ организации и групата на социалистическитѣ теоретици.

Съотвѣтствующи на политич. положение, първитѣ признаци отъ животъ на пролетариатътъ трѣбваше да се покажатъ въ областта на занаятчийскитѣ организации. Тѣ бѣха, разбира се, слаби и безвръдни, но имаха симптоматическо значение. Тѣзи се състоеха въ организации на взаимноспомогателни каси, кооперативни предприятия и едно чисто занаятчийско движение.

При това пропагандата се водеше твърдѣ боязливо, защото правителството гледаше на всѣкой опитъ отъ страна

на работниците, да се организиратъ, съ завистливо и недовърчиво око. Освенъ това, тогава всичко, което по божия или народна милостъ бѣше станало демократическо, се занимаваше съ политика, съ спасението на републиката, която бѣше плодъ на тѣй руганитѣ „Вандали“ на комуната. Политическитѣ въпроси, които се свеждаха къмъ фамилна распра на буржуазнитѣ партии върху раздѣлението на печалбитѣ, поставяха социалния въпросъ на най-задния планъ. Радикалитѣ излизаха на политическото поле между работниците съ думитѣ „да спасимъ ний републиката, та че социалнитѣ реформи ще додѣтъ сами по себеси“, като се ползуваха отъ работниците за свойтѣ частни интереси. А работниците нека чакатъ и до днесъ за общанитѣ реформи.

На късо казано, въ първитѣ години слѣдъ основанието на републиката, работниците прахосваха свойтѣ сили върху политически въпроси, които не подобрихъ положението имъ, и върху невинни опити въ областта на хармоническата зашаматеностъ.

Тѣй вървѣха работитѣ до като излѣзе прѣзъ Февруарий 1876 г. въ Парижъ журнала „Droits de l'Homme“ (човѣшки правдини). Той бѣше първия дѣйствително радикаленъ журналъ, който биде позволенъ въ Парижъ отъ 1871 г. насамъ, още въ първия си брой, отъ 11 Февруарий, този журналъ публикува слѣдующата программа:

1). Пълна амнистия безъ изключение за всички и унищожение на всички присъди, начевайки отъ 4 Септемврий 1870 г., издадени и за обществ. прѣстъпления, които стоятъ въ свръзка съ политическитѣ приключения. Даване сръдства за сществуване на всички амнистирани, възвърнати въ Франция.

2). Прѣобразуване на сществуващитѣ закони за собствеността съ цѣль да се повърне индивидуалната собственостъ къмъ своя законенъ изворъ, труда.

3). Земледѣлческия (полския) и индустриалния капиталъ, работническитѣ инструменти, трѣбва да се дадѣтъ само на оиѣзи, които ги сами употребляватъ и при туй продукта (произведеното) трѣбва да принадлежи на пълно на този, който ги е самъ добилъ.

Това бѣше въ 1876, при Макъ-Махоновото предсѣдательство, първия колективистически манифестъ. Той биде

издаденъ отъ нѣколко млади студенти, заедно съ нѣколко работника; нѣкои отъ издателитѣ се намиратъ и днесъ въ редоветѣ на движението. Ний ще спомѣнемъ само Gabriel Deville, единъ отъ най-добритѣ и най-социалистически писатели въ Франция, който си спечели, съ едно популярно пре-работване на „капитала“ голѣма заслуга; другъ е Ctié—който слѣдъ различни промѣнения сега е превърналъ въ буланжистъ V. Marouck и John Labusquière отъ лагера на посибилиститѣ. Нетрѣбва да се предполага, че тѣзи младежи сж стояли още тогава на върха на модерния социализмъ. Тѣ сващаха само общитѣ формули дадени отъ интернационала и тѣзи образуваха тѣхната цѣла научна доктрина, тѣхния „Наученъ Социализмъ“. Тѣмъ липсваше ясното понятие за послѣднии и знанията, които той предвиждаше. Знания и ясноразбира-ние добиха чакъ тогава, когато Jules Geusde постѣпи въ редакцията на „Droits de l'Homme“ и съ своята дѣятелность распространи модерния наученъ социализмъ.

Jules Geusde (Жуль Гедъ), е по настоящемъ заедно съ P. Lafargue. G. Deville, който стои на върха на партията на колективиститѣ, той бѣше първия, който се застъпи въ Франция, противъ звучащата, но праздна революциона фразеология и който се бореше за модерния наученъ социализмъ.

Още въ послѣднитѣ години на Империята той бѣше извѣстенъ по своята дѣятелность: той редактираше тогава въ Монпелие журнала „Les Droits de l'Homme“, който биде скоро запретенъ, защото искаше насилственото сваляние на правителството. Едва току що Седанъ срути и послѣдний трупъ отъ държавата, който се държеше съ сила и хитрини, тутакси излѣзе отъ ново и горопомѣнатию журналъ, като се застъпи за програмата на провъзгласената презъ куммуната партия.

Но когато Версайлската реакция по най-бѣсенъ начинъ, чрезъ осжждане, си исплащаше за истегления страхъ, биде също и Гедъ заплашаванъ съ 5 години затворъ за една статия, нъ, тъй като, той, бѣше тѣлесно много слабъ, прѣдпочете да се отърве отъ присждата съ бѣгство въ Швейцария.

Въ Женева той образува отъ Франц. бежанци една секция отъ интернационала, но се колебаеше да вземе участие въ яростната препирня между Анархиститѣ и Марксиститѣ и се държеше съ своята секция настрана отъ другитѣ партии.

Неговата секция искаше пълна Автономия, нъ при все това признаваше рѣшението на интернационала.

Слѣдъ 5 годишно изгнание въ 1876 г., той се върна въ отечеството си и се присъедини тутакси къмъ едва туку поникващото студен. социалист. движение, на което по-подирѣ стана душата. Неговото пребивание въ чужбина, неговитѣ отношения къмъ интернационала бѣха изяснили неговитѣ възглѣдове, и ги бѣха снабдили съ научна основа. Изучванието на Марксовата теория, която той основно преработи вслѣдствие близкитѣ си отношения съ Лафарга и къмъ която се напълно присъедини, подигна го скоро на височината на теоратическото развитие. Той бѣше първия, който понесе знамето на съзнателния социализмъ въ блѣстящото агитационно поле въ Южна Франция.

Чрѣзъ своята агитация въ Quartier latin (латинския кварталъ) Гедъ образува единъ силенъ и съзнателенъ щабъ отъ млади писатели и агитатори, на които предаде своето собствено въодушевление и съ тѣхна помощъ пренесе учението на социализма въ работническата масса, която до неговото появяване бѣше забъркана, нерѣшителна и не организирана.

Въ същото време (Септемврий 1876 г.) засѣдаваше въ Парижъ първия *работнически конгресъ*, който биде позволенъ благодарение на екминстърътъ Cremieux.

Конгреса, въ който взеха участие 100 фран. занаятчески дружества и 50 studienzirkel (образователна дружина) показва до колко бѣха още незапознати фран. работници съ социалнитѣ и икономическитѣ въпроси.

Нѣкои отъ делегатитѣ бѣха съзнали классовата борба и искаха щото работницитѣ да се отдѣлятъ отъ всичкитѣ славолюбиви политики и да се застъпятъ къмъ работническитѣ кандидатури. Това прѣдложение биде отъ всички еднодушно прието. То показва всичко, което работническиятъ конгресъ знаеше относително истинското классово положение.

Другитѣ резолюций бѣха тѣй умѣрени и незначителни, щото бидоха приети отъ цѣлата консервативна преса съ похвала и благопожелания. Консерваторитѣ виждаха въ конгреса признакъ отъ „здравия и разумния възгледъ на работницитѣ“. При това, „кружока на съединенигѣ работнически дружества“, който съществуваше въ Парижъ още отъ 1872 г. обяви че неговата цѣль се състои въ „осществляванието на

едно общо споразумѣние, което трѣбва да урегулира интереситѣ на работниците и наемателитѣ“, и че работническитѣ дружества ще се стрѣматъ, чрезъ своето професионално съединение и групиране да създадатъ *съединение* на разнитѣ занаятчийски организации въ едно най-близко бъдѣще, което съединение ще има за цѣль да „сздаде добро положение на работниците“. Най-послѣ тѣ искаха чрезъ „*Третейски Сждѣ*“, който да се състои половина отъ работници и половина отъ наематели, да турятъ край на антогонизма между капитала и труда. Разбира се, че такива безвръдни искания можаха да напълнатъ сърдцата на реакционеритѣ само съ радостъ.

Презъ 1873 година занаятчийскитѣ организации испратиха на Виенското всемирно изложение свои делегати; работата на тѣзи делегати не бѣше никакъ въ състояние да исплаши консерваторитѣ. Той искаше като срѣдство за освобождението на работниците: занаятчийско образование, основаване на производителни и потрѣбителни дружества, а като главно срѣдство за достигане и организирането на тѣзи искания — *спестението*! Стачкитѣ бидоха усѣдени; защото, както се изразяваха, тѣ сж едно срѣдство за борба, осѣдено отъ самия опитъ („un moyen de lutte condamné par l'expérience,“). Делегацията, която биде испратена на изложението въ Филадельфия въ 1876 година, бѣше сжщо проникната отъ тѣзи идеи. Тѣй или инакъ, френцускитѣ работници отъ 1871 — 1876 година се показваха въ своитѣ явни искания, заявления, конгреси и рапорти съвършено умѣренни, та даже и консервативни, безъ ясно разбиране на классовото си положение, безъ классово съзнание.

Такава бѣше почвата, която Гедъ завари и за преработванието на която употреби всичкитѣ сили; и не напразно, защото още въ края на 1876 година се показва едно бавно, но вече ясно измѣнение въ характера на работническото движение въ социалистически смисълъ.

Статийтѣ, чрезъ които Гедъ развиваше въ „Droits de l'Homme“ своитѣ узрѣли въ времето на изгнанието му теории, обърнаха скоро внимание и се четяха съ голѣма жадностъ, както отъ студентитѣ, тѣй и отъ работниците. Мнозина работници молиха писмено автора да влѣзе въ сношение направо съ тѣхъ; неговата до висша стѣпень агитаторска на-

тура го караше да се ползува отъ всѣкой случай за пропагандиране. Придруженъ отъ единъ иностраненъ социалистъ, който владѣеше основно всичката модерна нѣмска социалистическа литература, Гедъ търсеше работоипитѣ въ тѣхнитѣ жилища, по кафенетата и по кръчмитѣ.

Неговата неуморима дѣятелностъ даде скоро плодове: тѣй щото още въ 1877 година, Гедъ можа да основе съ своитѣ ученици единъ социалистически органъ „Egalité“ (Равенство). Като негови иностранны помощници бѣха: за Германия Бебелъ и Либкнехтъ, за Белгия D-r Caesar de Paere и Gnocchi-Viani за Италия. Benoît Malon, който бѣ още въ изгнание въ Лугано, бѣше сжщо обѣщаль своята помощ.

Egalité неможеше да излиза въ Парижъ, защото тогавашния законъ за вѣстникитѣ изискваше за всѣки издавающъ се въ Парижъ еженедѣленъ вѣстникъ 12,000 фр. залогъ. Но такава една сума не притѣжаваха нито Гедъ, нито приятелитѣ му, и тѣ бѣха честити, като сполучиха съ всеобщи усилия да събератъ 4-5000 фр., и съ туй да иматъ възможностъ да издаватъ вѣстника въ провинцията, гдѣто залога бѣше 3000 франка.

Egalité излѣзе официално въ Меаух (Mo), недалечъ отъ Парижъ и биде распространенъ само въ Парижъ и другитѣ градове. Първия номеръ, който се яви на свѣта въ 1877 година 18 Ноемврий, съдържаше едно чисто социалъ-демократическо изяснение, първото което биде издадено въ Франция отъ единъ французски писателъ.

„Ний вѣрваме“ говори се въ програмата „че естественното и научното развитие на човѣчеството го води необходимо къмъ колективното завладѣние на земята и всички други сръдства за производство и, че днесъ всички сериозни мжже на пролетарията отъ двата свѣта се присѣдиняватъ къмъ колективическата школа“.

Съ това изложение модерния социализмъ си отвори пѣтъ въ Франция. Egalité още въ първия си номеръ раскритикува най-остро работническата класа, която, отъ 1868 до 1876 година при всичкитѣ си проявления на животъ, се отказваше публично отъ всички социалстически искания; едно изключение отъ това правеше врѣмето на комуната, въ което време бѣха въведени мѣрки за въ полза на работниците. Къмъ тѣхъ се брой и основаването наедна статистика за всичкитѣ

нуждаючи се отъ работници работилници (Werkstätten), за да може моментално да се заематъ отъ продуктивнитѣ дружества на работницитѣ; сѣтиѣ, запрѣтиванieto на нощната работа за хлѣбаритѣ и намалението на платитѣ на всичкитѣ държавни чиновници на 6000 франка.

При всичкитѣ критики, при всичкитѣ екопомически статии, които проповѣдваха модерния социализмъ, Egalité неможеше при тогавшнитѣ обстоятелства да направи много нѣщо. На втория френцуски работнически конгресъ 1 януарий 1878 година въ Лионъ, се каза, че работницитѣ пакъ не излѣзоха съ чисти классови искания, но съ искания, които отчасти си бѣха отдавна прѣживели времето. Като основание за законното ограничаване на работния день за женитѣ, конгреса се наблѣгаше на това, че женитѣ сѣ биле „слаби същества“ (ce sont des êtres plus faibles). Освѣнъ това конгреса искаа желание за основаването кредитни заведения (Kreditanstalten) за работницитѣ и продуктивнитѣ дружества за да може системата на наемния трудъ да се искорени постѣпенно отъ „самасебе си“. „Наемния трудъ е една преходна форма между робството и едно още неназвано положение (état innomé)“. Напослѣдкъ делегатитѣ се искааха по принципъ „противъ всѣко намѣсване на Закондателството“ въ отношенията на труда.

Всичкитѣ опити за прекарването на нѣкое предложение родствено по духъ на социализма бидоха рѣшително отхвърлени. Особенно съпротивление посрѣщна слѣдующата резолюция, която биде предложена отъ двама делегати, Гедови ученици:

„Като се вземе въ внимание, че на емансипацията на работницитѣ може да се погледне като на истинска само тогава, когато работницитѣ се ползватъ напълно отъ пълния доходъ на своя трудъ; че за досиганието на тази цѣль, обаче, е нужно, щото работницитѣ да притежаватъ всичкитѣ *нуждни за продукцията сръдства* — суровъ материалъ, както и всичкитѣ работни сечива, затова, *конгреса трѣбва* да обърне вниманието на всичкитѣ работнически асоциации, да изучатъ всичкитѣ *практически сръдства* и пѣтища, по които принципа на колективиститѣ за общността на земята и работнитѣ инструменти да може да стѣпи въ сила.“

Туй предложение биде отхвърлено, както трѣбваше и да се очаква, отъ всички противъ 8 гласа, безъ да се допусне дебатирането на въпросътъ по подробно.

При все туй „Egalité“ не изгуби куража си слѣдъ това поражение; защото доста утѣшителенъ бе факта, гдѣто се намѣриха двама работници, които да се застъпятъ и защищаватъ проповѣжданото отъ него (Egalité) учение, и то въ единъ конгресъ, който се слѣдеше отъ цѣлата французска преса съ голѣмо напрежение.

Така щото това поражение въ конгреса помогна за въздиганieto на Egalité. Буржуазната преса, съ своитѣ нападения върху предложената резолюция и противъ колективиститѣ, предизвика усилване на социалистическата пропаганда. Социалистическия органъ удвои своята агитаторска ревностъ, той стана ядрото и центра на една ново-основана група съ същото име, група, която търсеше и намираше привърженици между най-енергичнитѣ членове на работническата класа.

Разбира се, че на Egalité не липсваха противници. Освѣнъ буржуазната преса, противъ него бѣха и всички почти занаятчийски дружества съ тѣхния принципъ на самопомагане, както и анархиститѣ и всички други, било отъ распаляване на чувствата, или пъкъ отъ самитѣ отношения, социалистически надххани, но мѣтнати още глави. Нѣколко време не можеше да се намѣри печатаръ за вѣстника, правителството го преслѣдваше съ безконечни процеси, но при все това, всичкитѣ опити за да накаратъ социалистическия гласъ да млъкне, бѣха напразни; той продължаваше да се издига и съ туй да разпространява идеитѣ на модерния социализмъ.

Въ Мартъ 1878 г. Egalité взе участие съ своята група въ годишния банкетъ, даденъ за въ честъ на коммуната, като вотира адреси за иностранныитѣ социалисти и съ това доказа интернационалния си характеръ.

Гедъ и другаритѣ му не се задоволяваха само съ писменна агитация. Тѣ посѣщаваха всичкитѣ работнически дружества и работнически събрания, гдѣто дебатираха по учението, което „Egalité“ проповѣдваше. Съ една рѣчь, тѣ упражняваха, както писмено, тѣй и устно строги критики върху работническитѣ конгреси и тѣхнитѣ резолюции. Тѣ сж стараяха да распрѣстнатъ вѣрата на работницитѣ въ

различнитѣ спестовни системи, потрѣбителни и производителни дружества и занаятчийско образование, да имъ кажатъ, че *послѣднитѣ* не сѣ въ състояние да преобразуватъ обществото. Но най-главно тѣ се стараяха да докажатъ ползата отъ поставянието работнически кандидатури противъ всичкитѣ буржуазни и радикални кандидатури.

Въ всѣкой случай, явно бѣше колко много работническата масса бѣше сѣ още проникната съ дребно-буржтазния духъ, като търсяше спасение въ най-слабитѣ реформи. Енергията, дѣятелността и краснорѣчието на малката социалистическа група ги омайваше и тѣ говоряха съчувствено за нея, но при все това, малко членове отъ тѣхнитѣ групи преминаваха въ лагерътъ на колективиститѣ.

Едва къдѣ срѣдата на 1878 г. се присъединиха къмъ колективиститѣ 6 корпорации, а именно: Ключаритѣ, Столаритѣ, Шивачитѣ, Кожухаритѣ, Механицитѣ, служащитѣ при търговскитѣ заведения, както и потрѣбителното дружество „Egalitaire“. Туй бѣше, наистина малка, но пѣкъ много енергична и дѣятелна сила. Наскоро тя получи първенство въ работническата масса и колективизмътъ или социализмътъ триумфираше по всичкитѣ линии.

Едно обстоятелство помогна доста много на Egalité да побѣди. Лионския конгрессъ бѣше рѣшилъ въ време на всесвѣтското изложение презъ 1878 г. да свика единъ интернационаленъ работнически конгрессъ. Гедѣ разбра тутакси, какво може да бѣде значението на единъ такъвъ конгрессъ за социализмътъ, макаръ че неговитѣ свиквачи не бѣха социалисти. Благодарение на Геда, программата опредѣлена за конгресса можа да задоволи и двѣтѣ съществуващи течения между работницитѣ, а именно: революционеритѣ колективисти и дребнобуржуазнитѣ реформисти.

Тогава директорътъ на полицията публикува запрѣщението на конгрессътъ.

Миролюбивитѣ работници се оплашиха и се оттеглиха отъ конгрессътъ. Гедѣ, неговитѣ приятели и шестѣтъ споменати корпорации взеха водението на работата и рѣшиха, щото при всѣко запрѣщение, конгресса да засѣдава. Отъ името на Французската работническа класа тѣ приеха представителитѣ на английскитѣ Trades Unions. Туй енергическо противостоение на колективиститѣ срѣщу правителството

произведе силно впечатление между работническите групи, които се бѣха оттеглили отъ конгресътъ. Тѣ поискаха сега позволителни карти за своитѣ делегати и съ това признаха непосредствено побѣдата на модерния социализмъ върху тѣхнитѣ дребнобуржуазни стремления. Между всички бѣше и групата „le Prolétaire“, която се състоеше изключително отъ водителитѣ на западнотийскитѣ дружества, която искаше позволение да вземе участие въ конгресътъ. Съ това излизе модерния социализмъ водителъ на работническото движение. Правителството ускори неговата побѣда съ това, че заповѣда въ първия день на конгресътъ (4 Септем. 1878 год.) да арестуватъ делегатитѣ.

Само 34 делегати бидоха теглени предъ полицейския съдъ, и всички натовариха Гедъ съ общата защита. Гедъ отговори на обвиненията съ една нѣколко часова рѣчь, единъ същински манифестъ за модерния социализмъ, която обърна вниманието на цѣла Франция. Процесътъ дѣйствиуваше много повече за социализмътъ, отколкото би подѣйствиуваъ за претения интернационаленъ конгресъ, при тогавашнитѣ обстоятелства.

Разбира се, че Гедъ и другаритѣ му бидоха осждени на затворъ, но тѣхното осждание се обърна на побѣда, защото всичката работническа класа се застъпи за тѣхъ и за повото учение на партията. Буржуазнитѣ вѣстници се занимаваха на дълго и широко съ процесътъ, а осжденитѣ напечатаха хиляди екземпляри отъ защитителната рѣчь на Гедъ и ги разпрѣснаха по фабрицитѣ, работилницитѣ и работническитѣ жилища по цѣла Франция.

Отъ St. Pélagie (тѣмницата за политическитѣ престѣпници), гдѣто колективиститѣ трѣбваше да отлѣжатъ своя затворъ, поменатитѣ направиха едно възвание къмъ „всичкитѣ пролетарии, срѣдня ржка селени и дребни наемници“, и искаха, щото послѣднитѣ да взематъ обратно земята и работнитѣ инструменти отъ сегашнитѣ владѣтели, т. е., цѣлия движимъ и недвижимъ капиталъ, като обявятъ послѣднии за обща национална недѣлима и неотчуждаема собственостъ“. Младитѣ работнически организации отъ много градове се исказаха солидарни съ възванието: тѣй напр., онѣзи отъ Vienne, Troyes, Saint-Etienne, Pontoise, Orléans, Perfignan, Marseille, Cette, Béziers, Grenoble, Limoges, Puteaux и др.

Това бѣ началото на образуването на колективистическата партия, на която липсуваше публичното признаване отъ единъ конгрессъ, което тя получи въ *Октомврий 1879 г. отъ Марселския работнически конгрессъ*.

Марселския конгрессъ бѣше първия социалистически конгрессъ на французското работничество и той се свърши съ поражението на представителитѣ на принципа на самопомаганието, или по право: съ тѣхното истикване отъ социалист. областъ. Противъ горѣщото съпротивление отъ страна на старитѣ дружества и апостоли на хармонията, конгрессътъ удобри програмата на революционеритѣ. Съ 73 противъ 27 гласа конгрессътъ обяви нуждата отъ колективното притежание на всичкитѣ продуктивни сръдства и че тѣхното превеждане въ обща собственостъ може да стане чрезъ една социална революция. Като предварителни сръдства за къмъ цѣльта бидоха обявени: участието на партията въ политиката и вземане участие при всичкитѣ избори, както законодателнитѣ и общи и съ туй да могатъ да завладѣятъ политическата властъ. Сетнѣ конгрессътъ рѣши да се провъзгласи организования пролетариатъ въ една социалистическа работническа партия и, съгласно тѣхната организация, Франция биде раздѣлена на 6 области (Region): 1) Парижъ за центъръ на страната, 2) Лионъ за истокъ, 3) Марсилия за югъ, 4) Бордо за западъ, 5) Лилъ за севѣръ и 6) Алжиръ за Алжирия.

Собственната программа на партията, споредъ рѣшението на Марселския конгрессъ, биде изработена чакъ въ слѣдующата година (1880) и на националния конгрессъ въ Хавръ (отъ 16—22 Ноемврий 1880) както и въ Юлий сжщата година на областния конгрессъ на центърътъ (Парижъ отъ 18—25 Юлий 1880). биде приета и утвърдена.

Гедъ биде натоваренъ, слѣдъ Марселския конгрессъ, съ изработването на програмата. И за тази цѣль той стѣпи въ писменно сношение съ Б. Малонъ, който сжщо, като заточеникъ, живѣеше въ Лондонъ и съ П. Брусса. Гедъ, който бѣше останалъ въ пряма свръзка съ свойтѣ Парижки другари, бѣше заминалъ въ Май 1880 за Лондонъ, за да влѣзе въ прями сношения съ Маркса, Енгелса, Лафарга и Ломбарда относително изработването на програмата.

Программата на колектив. френска работ. партия, се различава въ съществено отношение твърдѣ малко отъ программата на пѣм. соц. демократ., както и отъ программитѣ на всичкитѣ работнически партии въ капиталистическитѣ страни. Въ теоретическо отношение тя отговаря напълно на программата на всѣка модерна работническа партия, която стои на основата на научния социализмъ. Редактиранието на отдѣлнитѣ части на программата се отличава съ своята точност и ясностъ. По практическитѣ въпроси има малка разлика между нея и другитѣ братски партии, разлика, която е предизвикана отъ особеннитѣ условия, при които и съгласно които трѣбва да се борятъ френскитѣ ни другари. Поради нейната смѣтливостъ и въ главнитѣ ѝ точки тя може да бѣде подписана отъ всѣкой социалистъ, на която нация и да принадлѣжи.

Слѣдъ своето връщане отъ Лондонъ, Гедъ распрати программата на всичкитѣ дружества, принадлежащи къмъ партията, за преглеждане. Нѣкои групи искаха нѣкои незначителни прибавки, но главнитѣ нѣща бидоха отъ всички припознати и презъ Юлий на областния и въ Ноемврий на национални конгресъ въ Хавъръ бидоха потвърдени.*)

АНТОАНЪ МАТЮ.

РАСКАЗЪ ОТЪ ПОЛЪ ЕЗИ.

(Преводъ отъ френски).

I

Улицата на Слѣпитѣ (Rue des Aveugles) въ Лиежъ е една тѣсна и мрачна уличка. Широчината ѝ е двуметрова, а божието небе, отъ издаденитѣ горни части на къщата, е закрито, нѣма пропускъ за неговата свѣтлина. По разнитѣ етажи на къщата сж напрострени перилки съ изобилни дупки, разкъсани фустани, разнищени панталони, които съх-

*) Тази статия е писана въ 1889 г. Отъ тогава насамъ Французското работническо движение, както е извѣстно на всички, е твърдѣ много напреднало.
Бѣл. прев.

атъ бавно и мъчно. Освѣнѣ тия, съответствующи на хигиеническитѣ изисквания, качества, улицата на Слѣпитѣ не е лишена отъ студена влага, неприкосновена за слънчевитѣ лъчи, отъ локви застояла миризлива вода, отъ гниещи, разлагающи се мръсотии, които всички създаватъ единъ въздухъ, на който не може да устои и най-здравия дробъ. Улицата на Слѣпитѣ затова пѣлъ и притежава ефтени жилища и е винаги обиталище на бѣдни семейства. Цѣло едно семейство се натѣква въ една стая, дѣто се спи, ѣде, пере, готви.

Една Януарска сутрина 184... въ вторий етажъ на една отъ къщитѣ на тази улица се чуваха продължителни стенания, прекъсвани сегисъ-тогисъ отъ пронизителни писъци: тия стѣнания и писъци се истѣргваха изъ гърдитѣ на съпругата на работника Матѣо, която раждаше Антоана. Три часа траяха тѣ, слѣдъ което Антоанъ излѣзе на бѣлъ свѣтъ.

Ни лѣкаръ, ни акушерка не се намѣриха при ражданieto: за това трѣбва да се плаща, а пѣкъ се нѣма възможность. Една съсѣдка служеше за акушерка, нѣщо което съставлява най-распространена практика въ сиромашкии миръ.

Антоанъ бѣше седмото дѣте, което раждаше жената на Матѣо. Другитѣ шестъ бѣха въ стаята: четири момичета и двѣ момчета. Догдѣто по-малкитѣ играяха безгрижно до печката, дѣто се мъчеха да горятъ нѣколко парчета каменни въглища — употребени предварително и исхвърлени изъ фабриката, двѣтѣ по-голѣми момиченца на 9 и 8 години, гледаха съ любопитство, мълчаливо извършващата се предъ тѣхъ сцена. Навѣнъ царувахе леденъ студъ, а семейството не располагаше съ втора стая, не можаха да се отстранятъ. А може би и да не се е почувствувало нужда за това; въ живота на сиромаситѣ срамътъ остава на заденъ планъ, той е лудъ.

Омиха дѣтето на двѣ на три, увиха го въ едни испосъдрани пелени, или по-добрѣ парцали; комшииската си отиде по работата и грижата за дѣтето се повѣри на двѣтѣ момиченца, които сѣднаха до лѣглото му, дѣто то, до като майка му се обвзе отъ оцѣпечението, послѣдвало отъ освобождението ѝ, започна своя първи сънъ на живо същество въ тѣжката атмосфера на тѣсната стая; всрѣдъ нетърпимата воня, която произвеждаха кървавитѣ дрѣхы на родилката, хвърлени въ единий ягълъ. Двѣтѣ момиченца препоръчваха

на по-малкитѣ тишина; чуваше се само силното распѣхтяване на майката и деликатното дѣхание на дѣтето.

Матио си дойде за обѣдъ, и като се наклони надъ седмото си чедо, каза печално:

— Още едно гърло, жено.

— Да, отговори тя съ сѣщия тонъ.

II.

Иосифъ Матио бѣше работникъ. Той земаше едно връзъ друго два франка на день, когато имаше работа, а пѣкъ всѣки день работа нѣмаше. Жена му не можеше да работи по вънъ: дѣцата изискваха нейното присѣствие въ къщи; тя имаше само на близо едно салашче, дѣто продаваше ябълки и круши, като посвѣщаваше половината день на къщни работи и половината на салашчето; въ нейно отсъствие на това послѣдното сѣдѣха по-големичкитѣ ѝ дѣца. Салашчето докарваше 35 стотинки въ день, а по нѣкога, въ лѣтнитѣ хубави дни, и по 50.

Тия бѣха источниците за храна, облѣкло и жилище на 8, сега вече 9 души, между които 6 дѣца никога не сити. Хлѣбътъ, коравъ, неиспеченъ, баятъ, никога не се намираше въ достатъчно количество; ястията се съставляваха отъ по малко картофи, въ рѣдки случаи помазвани съ по-малко масъ. Никога отъ трапезата на семейството не се ставаше съ пълненъ стомахъ.

За жилището, не ще и дума: една стая отъ 5 кв. метра, прозорцитѣ на която никога не сѣ прониквани отъ слънчева топлина, съ три корави лѣгла, едно голѣмо до стѣната сръщу печката, други още двѣ малки и една масичка, занимающи останалото пространство.

Колкого за дрѣхитѣ, тѣ се състоятъ отъ дрипи: за майката фустанъ и дрѣшка, които отъ дупки сѣ прозрачни; за бащата панталони и палто отъ синио платно, побѣлѣло отъ носение, което може да стане на тифтикъ; а дѣцата — малкитѣ имъ полуголи тѣла сѣ изложени на дѣйствието на жестоката зима.

Ето защо Антоановото появяване на бѣлия свѣтъ не се посрѣщна твърдѣ радостно.

Но при все това, ни сега, ни по-нататкъ бѣднитѣ

родители истързаха лоша дума за неговото раждане. Тоя допълнителен, за привикналитѣ имъ гърбове, товаръ бѣше сравнително лекъ.

III

Антоанъ се възпитаваше въ тая срѣда.

Кърменъ на мекдантъ на дѣжда и вѣтроветѣ отъ исчерпани гърди, изложенъ на мръсния въздухъ въ стаята, той имаше всички шансове да заболѣе, но болѣститѣ го избѣгваха. Щомъ напустна гърдитѣ на майка си, той исхвъркна на улицата въ шумната безгрижна компания на своитѣ брати и сестри и съсѣдчета. Като тѣхъ той мокреше хлѣбътъ си въ локвитѣ зелениясала вода, като тѣхъ той треперѣше зиме и изгаряше лѣтѣ. Старитѣ кочени зеле, намѣрени на боклукътъ, му бѣха превъсходно ястие. Ранното дѣтинство, оставено само, е еднакво расположено къмъ луксознитѣ и груби предмети; хорскитѣ щети му сѣ непознати; богатото и сиромашко дѣте сѣ братчета върху купчината пѣськъ, върху която сѣднали ровятъ сѣ прѣстчетата си.

Около салашчето на майка си на крайбрѣжната улица Батъ той мина съ истинско щастие първитѣ свои дни. Тамъ, край рѣката, въздуха е по-чистъ, небето се вижда, свѣтлината е въ изобилие. Той хвърляше камъни въ водата, щастливъ да чува шумътъ и прѣсканията, които произвеждаше, чудеше се на циркулирующитѣ се по Мйоза корабе; тичаше отъ страна на минующитѣ коне; а по нѣкога ловеше важно риба, съ помощта на прѣчка, на която врѣзваше връвъ безъ въдица. Той не си дояждаше, но пѣкъ играеше, тичаше, скачаше, членоветѣ му ставаха гѣвкави, здрави и силни; на шестата си година, той бѣше гаменъ съ божурово лице, а въ тичанието нѣмаше съперникъ измежду връстницитѣ си.

IV

Отъ тази си година той почна да става полезенъ.

Родителитѣ му го караха да събира отъ улицата торътъ на конетѣ, когото продаваха на градинаритѣ. Семейството увеличаваше доходитѣ си съ нѣколко необходими су.

По десетина пѣти на день Антоанъ излѣзваше на ули-

цата съ панеръ въ рѣка да събира торъ, съ рѣцѣ, колѣничили на калдѣрьмѣтъ.

По сетнѣ, къмъ събиранието на конския торъ, той присъедини и това на ескарбилътъ (употрѣблявани камѣнни въглища). Около фабрицитѣ на Лиежитѣ фобурги хвърлятъ употребени въглища съ пепель, отъ което сѣ се образували високи черни баири. Щомъ пристигне нѣкоя кола ескарбилъ и се истърси върху купѣтъ, цѣла масса бѣдни дѣца се струпува да търси съ куки въ рѣцѣ късчета камѣнни въглища, спазили малко отъ своята горителна стойностъ. Антоанъ правеше частъ отъ групата, увираше се, блѣскаше на лѣво и на дѣсно, викаше, крѣщеше и всѣки денъ се връщаше съ пълна кошница.

Въспитание той получи такова, каквото позволяваше едно подобно сѣществуване. Скоро той почувствува нуждата отъ ежедневно непрекъсвана работа до истощение на силитѣ. Той разбра безъ всѣкаквъ трудъ, колко мъчно се печели хлѣбътъ. Колѣнитѣ му, хванали шии отъ търканието имъ по камѣнитѣ, исподраскани и раскървавени отъ остритѣ въглища, му говориха за това всѣка вечеръ. Той не виждаше по-нататкъ. Всѣко свое връстниче, облѣчено добръ, тичаще къдѣто си ще по публичнитѣ расходки охално и засмѣно, той причисляваше съ мъничкия си умъ къмъ нѣкоя друга раса, и не мисляше никога да прави сравнение между себе си и него.

V.

На дванайсетата си година Антоанъ работеше вече въ една каменновъгленна рудница.

Щомъ той влѣзе тамъ, една нощъ го обгърна, нощъ умственна и физически. Работника въ рудницата не прилича на работника въ работилницитѣ, дѣто свѣтлинната не е въ пълно отсъствие, дѣто сѣ се има възможностъ да размѣнишь нѣкоя другарска дума. Работника въ рудницитѣ работи въ тъмнината, уединенъ и мълчаливъ. Сутрина, когато куфатѣтъ ги спуща въ тъмнитѣ дълбочини, послѣ испѣванието молитвата, прѣдшествующо спущанието, нѣколко думи се размѣнятъ, по нѣкога ще чуешъ и смѣхъ и послѣ съ спущанието куфатѣтъ всичко туй прѣстава, мълчание се въспарява до вечерята: всѣкой работи изолиранъ върху опрѣдѣления му отдѣленъ пунктъ. Разговорътъ е невъзможенъ.

Антоанъ не се оплакваше отъ измѣнението въ дотогавашний си животъ, той се помири покорно съ новата си участъ. Работата му се състоеше въ това да кара единъ берленъ, който се пълнеше съ възлища, които слѣдъ това искачаха на горѣ. Берленитѣ сж лежки вагончета, които се движатъ по релси, карани отъ дребни коне.

Цѣлъ день Антоанъ маршироваше по този начинъ въ долнитѣ галерии отъ страна на своето конче; краката му газяхъ черната калъ, раменетѣ му мокри отъ водата, която тече изъ стѣнитѣ. Рудничарската му шапка отъ груба кожа пази главата му отъ кремъцатѣ, които се къргятъ и падатъ отгорѣ му.

Ни минута почивка въ тоя монотоненъ вървежъ, освѣнъ тая при ѣдението. Нищо не прекъсва царствующата скръбъ на дългитѣ часове.

Слабата свѣтлина на лампата освѣтлява лъскавитѣ каменновъгленни стѣни и блатата вода между релситѣ; далечъ блѣщука лампичката на другъ нѣкой берленъ, чуватъ се глухо ударитѣ на мотиката и шумътъ на канатитѣ: ето всичко, което той вижда и чува. Отъ врѣме на врѣме той казва на кончето: „Дий“, а то отговаря съ едно движение на главата си. На всѣки нѣколко минути рудничарътъ контролйоръ го срѣща и му казва: „по скоро, лѣтитъ педни“! Ако срѣщне нѣкой другаръ, врѣстайкъ, рѣдко двамата гамени размѣнятъ дума. Свойственнитѣ на младостта шегѣ имъ бѣха непознати.

Ѣдеше въ яхърътъ на конетѣ. Додѣто добитѣтъ ѣдеше своето сѣно, Антоанъ гризеше, сѣдналъ на нѣкой камъкъ, своятъ черъ и коравъ хлѣбъ. По нѣкога задрѣмване тамъ, допрѣлъ глава до мократа стѣна; но тоя часъ строгия гласъ на контролйора: „на работа вие всички“, прѣкъсваше тая малка почивка въ непосилната работа, той скачваше и продължаваше.

Тоя надзиратель бѣше еднакво грубъ къмъ Антоана, както и къмъ всички работници. Той имаше понятието, че работниците сж работливи добитѣци и, слѣдователно, остеньтъ и руганията бѣха необходими въ отношенията му къмъ тѣхъ.

Вечеръ Антоанъ излѣзваше изъ рудницата; свѣтлината на неѣто му произвеждаше едно минутно упояване, но тоя часъ умората земаше връхъ, той трыгваше кротко къмъ градътъ при родителитѣ си, хвърляше крливитѣ си дрѣхи, омиеше

се, хапнеше супа и картофи, лѣгаше и заспиваше дълбокъ сънъ.

VI

Въ продължение на нѣколко години Антоанъ изгуби баща си и единъ отъ братята си. Вторий му братъ бѣше войникъ. Двѣтѣ му по-голѣми сестри бѣхъ работници въ фабрика; по-малкитѣ, неспособни още за друга работа, вършаха къщната, помагахъ и на майка си въ търговията ѝ съ ябълкитѣ.

Цѣлото семейство живѣеше съ скромната печалба на Антоана и съ още по скромната на двѣтѣ работници. Здрави, живи, крѣсливи, тия послѣднитѣ пълняхъ къщата съ виковетѣ и лудуванията си. Едната отъ тѣхъ Франциска имаше едно дѣте, което тичаше и тропаше изъ къщи.

Майката, дѣщеритѣ и синоветѣ се обичаха, ако и да нѣмаше лѣскани и неженъ езикъ. Суровостта на сжществуванието се отразява и на сърдцето, което хваща тоже шия и не чувствува твърдѣ рѣзкоститѣ.

Сестритѣ се бияха, отъ устата имъ се испущаха често думи груби и нагли, изнесени изъ фабриката, и въ присжтствието на майка имъ, но единъ день, когато тая послѣдната се разболѣ, тѣ продадоха, за да и купятъ вино, своитѣ позлатени мѣдни обици, дадени отъ любовниците имъ.

Дѣтетото на Франциска е въ къщи и зема участие въ трапезата. Ако то извика, семейството се отзовава: незаконно-родено. Но, когато една комшийка се научи за употрѣблението на тоя терминъ и гоупотрѣби отъ своя страна въ видъ на намекъ, голѣмата майка и лелитѣ се почувствуваха лично оскърбени и виновната комшийка се изложи на една градушка отъ клѣтви и ругания.

VII

По-нататкъ играта, крѣчмитѣ и момичетата занимаваха свободното отъ работа време на Антоана.

Всѣка недѣля крѣчмитѣ по фобургитѣ сж пълни съ рудничари, които играятъ на квилъ. Отъ катадневната си усилна работа, тѣ не могатъ да очакватъ удовлетворението на своитѣ най-сжщественни физически нужди. Дѣ да се обърнатъ, на

кого да възложатъ своитѣ упования, ако не на късметъ, но случая? Случаятъ е само въ състояние да произведе известна подобрѣние на тѣхната участъ, да реализира тайнитѣ желаниа, които възбуждатъ тѣхнитѣ изнурени мозъци въ безсъннитѣ нощи. На всѣждѣ, тѣ вѣрватъ да срѣщнатъ, щастливия случай, и тичатъ напредѣ му. Женитѣ му палятъ свѣщи, правятъ му задушници, поклони; мажетѣ се впусчатъ въ играта. Играта е една отъ формитѣ на суеверието. Членътъ на Jockey Club и дрипавия просякъ, единътъ и другия вѣрватъ въ съществуването на едно божество подъ таблата, на която се подвизватъ.

Подъ влиянието на мрачната, глуха, възбуждающа мечтания рудница, рудничаритѣ сж най-встрастени въ играта. Тѣ играятъ съ голѣми топки, което изисква сила и ловкостъ и което увеличава съблазнителността на играта: побѣдителя печели отъ двѣ страни: той се гордѣе съ своята ловкостъ и съ своя шансъ.

Партиитѣ захващатъ обикновенно тихо, но когато играта доближи до своя край, тѣ се запалватъ, обхващатъ отъ трѣска, пулсовитѣ тупатъ, очитѣ горятъ, вниманието напрѣгнато до послѣдня степенъ върху най-малкото движение на топката; най-послѣ тая послѣдната подскокне и падне въ срѣдата на квилитѣ и ги удари; радостни викове до небето.

Антонъ земаше участие въ тия игри, както не му бѣше чуждо и пиението. Той започна да пие отъ седемнайсетата си година не толкогъ отъ обичъ къмъ ракията, колкото отъ подражание, отъ желанието да бѣде „човѣкъ“ като другитѣ и не пиеше, както и болшинството отъ другаритѣ си, освѣнъ при получаванieto, заплатата си, което ставаше всѣки двѣ седмици. Щомъ се получатъ паритѣ жаждата, която е достигнала до крайностъ, трѣбза да се удовлетвори; получилитѣ тичатъ право въ кръчмата, която е срѣщу входътъ на рудницата и въ продължение на 30 минути суджучетата и кебабчетата отъ развалено конско месо и чашитѣ ракия извършватъ своето; всички до единъ сж пиени.

Малцина отъ работницитѣ могатъ да устоятъ на съблазнителността на ракията. А може ли да бѣде другояче? Проповѣдницитѣ на въздържанието, съ задоволнитѣ шкембета, преди да се убѣдѣтъ въ разумността на своята дѣятелностъ, има нужда да се подложатъ на условията на тия глухи къмъ тѣхнитѣ проповѣди хора.

Половитѣ чувства сж твърдѣ рани у работниците, на това способствува общия имъ животъ, съпружескиятъ зрѣлища, които тѣ виждатъ въ комшийскиятъ къщи, които сж раздѣлени отъ тѣхнитѣ съ прегради отъ дрипи и др., полупрозрачни материали; въ пролѣтни вечери момичетата и момчетата сѣдатъ заедно на скамейкитѣ по булеваритѣ, напомнюватъ си треперенията, претърпени презъ зимата, шегуватъ се, закачатъ се, до като най-послѣ дойдатъ до по-сериозни нѣща.

VIII.

Антоанъ встѣпи въ двайсетата си година.

Той не съпровожда вече берленитѣ, а кърти вече самъ на високій ремонтантъ, чернитѣ стѣни въглища, които се плъзгатъ долу, дѣто други ги товари за берленитѣ.

— Едри капки потъ тече на вади отъ лицето и врата му, смѣсенъ съ черенъ прахъ, като се сипе върху му, а очитѣ до сж налени съ кръвъ; отъ сутренъ до вечеръ, отъ понедѣлникъ

сжббота той произвежда сжщитѣ монотонни удари на копачката, при сжщия изобиленъ потъ, при сжщата жажда.

IX.

Единъ день той приживѣ слѣдующий случай:

Едно дѣте, кондукторъ на берленитѣ, отъ умора бѣше задрѣмало, облѣгнато до стѣната на галерията, съ глава на колѣнѣтѣ, до като се товарише вагончето му. Контрольорътъ го завари въ това положение и му ритна единъ кракъ, като срѣдство за събужданieto му. Дѣтето испищѣ. Антоанъ го чу. Споменътъ на неговата длѣжностъ, като кондукторъ, непреодолимата потребностъ на сънътъ, оживѣ въ главата му той си остави работата.

— Не виждате ли вие, че слабото дѣте не може да понася повече? Още веднѣжъ ви запрѣщавамъ да повтаряте такива нѣща; въ противенъ случай, ще имате работа съ мене, се обърна той къмъ надзирателя съ такъва тонъ и жестове, които му внушиха благоразумието да се оттегли малко по далечъ отъ него. Той свърши работата на дѣтето и цѣлъ день не можа да се побере отъ негодование. Единъ лѣчь на свѣтлина свѣтна въ неговѣтъ мозъкъ; скръбни размишления,

които до сега не го бѣха посѣщавали, налѣгнаха го и не му даваха мира. Чудеше се той, какъ е можалъ да стои до сега хладнокрѣвенъ предъ такива едни сѣбни, които сж били безбройни, а тоя пѣтъ писъкътъ на дѣтето го бѣше пронизалъ презъ сърдцето и богъ знае, какво би станало съ надзирателя, ако не бѣ се оттеглилъ.

Отъ многото мисли, които го тревожиха най-често го посѣщаваше тая на неговото и на другаритѣ му животинско търпение. Шефоветѣ ни гледатъ като на добитѣци! казваше си той; хиляди доказателства има за това. Една силна умраза го проникна.

Той потърси бѣсѣдитѣ и съвѣтитѣ на стария 75 годишенъ и почитанъ отъ всички Бланшарда. Бланшардъ бѣше ботушаръ въ улицата на Слѣпитѣ. Той знаеше да чете и както казваха „видѣлъ и чулъ много работи“. Въ трудни случаи всички прибѣгваха до неговитѣ съвѣти и оставаха всѣкога благодарни. Антоанъ му расказа случаятъ съ дѣтето.

— Много добръ си направилъ ти, синко, не трѣбва никога вие да оставяте да биятъ малкитѣ ви братчета.

Момъкътъ и старецътъ станаха скоро тѣсни приятели. Всѣки вечеръ Антоанъ слушаше дългитѣ бѣсѣди на Бланшарда за минали, времена за приживѣли отъ него сжбития и оставаше въсхитенъ.

Между това любовта изненада Антоана.

X.

Катерина Пивзардъ работеше въ сжщата рудница. Работата ѝ се състоеше да чисти смѣсенитѣ съ камъни въглища. Тя бѣше момиче на 18 години, право, силно, чернооко, хубавичко; а особно хубавичка бѣше тя, когато се засмѣеше, което издаваше нейнитѣ маргаритени жѣби въ ореолътъ на червенитѣ ѝ устнички. Тя нѣмаше родители освѣнъ майка си, която страдаше отъ парализия. Много пѣти съсѣдитѣ я съвѣтвяха да я прати въ болницата, но Катерина не се съгасяваше. Двѣтѣ жени живѣеха много трудно съ малката заплата на Катерина; но при все туй никога малката стайчка въ улицата Basse-Wez, която се занимаваше отъ тѣхъ, не е чула оплаквания и недоволство; Катерина я изпълняше съ веселостта на младостта си.

Една вечеръ, когато Антоанъ излизваше изъ рудницата, видѣ засмѣната главица на Катерина. Слѣдъ туй той захвана да се вгледва по-често въ нея, захвана да я слѣди. Тя му произвеждаше особно впечатление отъ другитѣ момичета. Не му се искаше много нѣщо, напр., да я прегърне въ обятията си; струваше му се, че ще бѣде най-щастливия човѣкъ на свѣта, ако тя само го погледнеше засмѣно.

Щомъ бюфатътъ се спреше, Антоанъ скачаше и търсѣше съ погледъ Катерина, кажеше ѝ нѣколко думи безъ всѣко значение, на които Катерина отговаряше съ други подобни и само това.

Между това момичето не закъсня да забѣлѣжи особното внимание на рудничарътъ; отъ своя страна и тя не бѣше безучастна и тя търсеше погледа му.

Когато, слѣдъ двѣ седмици, една сѣбота вечеръ Антоанъ ѝ предложи расходка за утрѣшния день, недѣля, тя не му отказа съгласието си.

На другия день тя придружаваше момъкътъ къмъ моста Амурсоеир.

Двамата влюбени се расхождаха дълго по равнината, която се простира отъ Лиенжъ до Жюпилъ.

Тѣ вървѣха единъ до другъ, по тѣсната пътека, по брѣга на рѣката, отъ време на време тѣ си стискаха ръцѣтъ. Разговаряха за ежедневния си животъ, за дневнитѣ си печали, за скжпотията на хлѣбътъ, за цѣната на фустанитѣ и блузитѣ и намираха голѣма приятносъ да си говорятъ за тия работи. Въ тоя разговоръ имаше и дълги паузи, които не ги смущаваха и които не имъ се искаше да прекъснатъ. Деньтъ бѣше хубавъ, бѣше пълно съ публика, която се расхождаше, но тѣ я не видѣха, тѣ бѣхъ тамъ само двамата! Стжпкигѣ имъ бѣха бавни, като на хора, които не бързатъ. Една сладостъ ги проникваше.

Слѣдъ това, всѣка недѣля, тѣ имаха подобни расходки. Всѣка вечеръ, освѣнъ туй, Антоанъ тичаше у Катеринени и тамъ сѣдналъ на кжщния прагъ до нея, пушеше до кжсно своята дълга рудничарска лула.

XI.

Катерина стана трудна. Двамата млади рѣшиха, че е врѣме вече да се вѣнчѣтъ.

— До стаята на майка ми има една друга праздна, ще я наемемъ и майка ви ще бжде при насъ, казваше Антоанъ.

Майката на Антоана не бѣше твърдѣ съгласна на желанието на сина си. Вкусилитѣ отъ сладоститѣ на съпружеский животъ обитатели на улицата на Слѣпитѣ клатиха глава и говориха — Да, да, трѣбва още гладни и голи, само ние не стигаме, малко сме.

Бланшардъ, напротивъ, удобри мисълта на Антоана.

— Ти имашъ право синко; двама вие ще прекарвате мизерията много по легко, отъ колкото ако сте раздѣлени, сами.

Съединенитѣ економии на бждѣщитѣ съпрузи не надминаваха 15 франка; но и разносикитѣ не можаха да бждатъ твърдѣ отъ огромнитѣ. Мобелитѣ на Катерина бѣха достатъчни за стаята, и дрѣхитѣ имъ можаха да се посятъ още дълго врѣме. Имаше нужда само отъ единъ фустанъ; блузата и панталонитѣ на Антоана не бѣха купувани твърдѣ отдавна.

Смѣтката се направи: като се изключатъ всички прѣдвидени разноси, за брачния пиръ оставаха три франка.

На Антоана предстоеше само да събере надлѣжнитѣ документи за свадбата. Всѣка книга, която той носи грижливо въ кърпата си, изисква дълго тичание по различни бюра. Случва се, събка адресътъ, конфузятъ го; трѣба да чака по дни и часове да дойде кефътъ на чиновникатѣ, когато тия господа извършватъ сѣщитѣ работи на богатилитѣ съ похвално усърдие и удивителна бързина. Но кой ще се оплаква? строгъ обичай е, щото работникитѣ да чакатъ, колкото е възможно повече: трѣбва да се препише, да се подпечата, да се подпише, а надлѣжний господинъ го нѣма да си удари подписа: трѣба да се почака или по-добрѣ да се дойде утрѣ.

Всичко най-послѣ бѣше свършено; трѣбоваше да се присѣпни вече къмъ свадбата; но изгубенитѣ по доставяние документиѣ работни дни намалиха и икономисанитѣ 15 франка. Празнуванието на свадбата ставаше невъзможно. Какво да се прави? Не можаха ли пъкъ да минатъ и безъ свадба? Защо да ходятъ да се отнасятъ до безсърдечнитѣ чиновници? Нима сж изгубили нѣщо напр. съпружитѣ Бонтрена и Марешалъ, тоже работници въ рудницата, които сж минали безъ всѣкакви церемонии?

Но всичкитѣ тия размисления бѣха излишни.

Денът на свадбата дойде.

Поканенитѣ сж: старшия Бланшардъ, който замѣстя покойния баща на Катерина и нѣколцина съсѣди-свидѣтели. Кортѣжът се образува: Катерина върви во главѣ подъ ржа съ Бланшарда, слѣдъ тѣхъ Антоанъ, сестритѣ и братята му и най-послѣ свидѣтелитѣ въ безпорядкъ, които се спиратъ отъ време на време да си палятъ дългитѣ лули.

Въ градския съвѣтъ, тѣ се спрѣха на стълбата. Разсилния излѣзе и имъ каза да почакатъ, понеже нуждния чиновникъ е на работа при бургомистра и не може да дойде по-рано отъ четвъртъ часъ. Свидѣтелитѣ тутакси оставиха своитѣ длѣжности и напълниха ближната крѣчма. Трѣбваше послѣ Бланшардъ да тича да ги търси, когато разсилния съобщи, че церемонията ще се почне.

Кортѣжът нахлу въ залата на свадбитѣ. Бѣдѣщитѣ съпрузи и присѣтствующитѣ се спогледаха смутени: позлатенитѣ украшения ги заслѣпяваха, а паркетътъ бѣше лустросанъ и тѣ рискуваха да се плѣзнатъ при отиванието си до пригответнитѣ мѣста.

Секретарьтъ ги повика по име. Пристъпи се до формалноститѣ. На въпроса, знаятъ ли да пишатъ, само Бланшардъ отговори утвърдително. Магистратътъ отвори една книга и прочете нѣкои пассажи, които никой не удостои съ внимание. Антоанъ и Катерина произнесоха единъ слѣдъ други „да“, понеже разсилния ги сбута и имъ каза: кажете „да“. Слѣдъ туй чиновникътъ си взе шапката и се отстрани. Групата остана неподвижна, като не знаеше какво да прави, до когато разсилния извика: Всичко се свърши; можете да си отидете.

Слѣдъ религиозната церемония, която не трая дълго и отъ която нищо обсолютно не се разбра, кортѣжът се отпрати на пиръ въ ближната крѣчма.

Угощението се състоѣше отъ два бюрека. Всѣкой еде отъ грамадното това количество бюрекъ, отъ което една частъ бѣше турена настрана за отсѣтствующата болна Катеринена майка; испраздниха се предложенитѣ чашки ракия и пирѣтъ бѣше свършенъ.

Катерина и Антоанъ бѣха вѣнчани съгласно всички формалности.

XII.

На другий день утрината и двамата бѣха на работа.

Първитѣ си съпружески дни тѣ прекарваха съ истинска радостъ. Тѣ се обичаха; Катерина бѣше чиста, редкостъ между работниците, и за Антоана нѣмаше по голѣма радостъ отъ тая да я види да шета изъ къщи като хвърковата. Тя занимаваше всичкитѣ му мисли и въ дѣното на галерията и на всѣкъдѣ. Катерина отъ своя страна му не отстъпваше въ обичѣта си. Антоанъ не играеше вече, не посѣщаваше кръчмитѣ. Вечеръ помагаше на жена си, съ която се връщаха заедно отъ рудницата, въ къщнитѣ ѝ работи: той се грижеше за вода, дърва, въглища, когато ти приготвяваше картофитѣ. Ядението се свърши, Катерина шие или кърпи, а той седналь въ кѣтѣтъ си пуши лулата. Минаваха безъ особни мъчности. Катеринената майка въ неподвижното си състояние не изискуваше много разноски, а всичкитѣ сестри на Антоана работяха въ фабриката.

Между това Катерина наближаваше да ражда. По нѣкога тя туряше ржката на мъжа си върху утробата си и той усѣщаше движението на дѣтето. Най-послѣ тя роди момче, което се кръсти Пиеръ. Когато Антоанъ видѣ за пръвъ пътъ червеното тѣлце на своя синъ, той поблѣдня, едно ридание се истъргна изъ гърдитѣ му. Въ деньтъ на ражданието той не ходи на работа; безпокоенъ, развълнуванъ, той не можеше да се сдържи на мѣстото си и се движеше непрестанно между лѣгло на жена си и санджкѣтъ, който служеше за лѣгло на дѣтето.

— Не се безпокой, му казваше съ едва чутъ гласъ Катерина.

— Да, да, отговаряше той и пакъ захващаше своята расхода.

XIII.

Отсега нататѣкъ въ къщата имаше ново свѣтило. Малкия Пиеръ бѣше прѣдмѣтъ на постоянни очудвания, въсторгъ, въсклицания и источникъ на възпитание. Колко идеи може да възбуди едно дѣте! за таквизъ неразвити сжщества, каквито бѣха Антоанъ и Катерина, малкия Пиеръ бѣше учитель на

рѣдко краснорѣчие. Движения, жестове, викове, чуруликания, всичко туй бѣше за тѣхъ материалъ на възпитание.

Катерина падаше на всѣка минута на вълнующи очудвания. Тя испытваше единъ видъ гордо призрачии къмъ всичко, което не бѣше малкия Пиеръ. Той ѝ бѣше гордостта, богатството, живота. Кърмениято даваше на младата жена единъ миръ на впечатления необясними, полуфизически, полуинтелектуални, въ които тя се поглѣщаше страстно. За да не поврѣди на своето млѣко, тя остави всички обикновени викания и жестове, на които бѣше навикнала. Безъ трудъ тя усвои едно търпение, отъ което нищо не бѣ въ състояние да ѝ искара. Тѣй тя се чувствуваше най-добрѣ.

Колкото за Антоана, нему се искаше, щото обятията му да притежаватъ нѣкоя особна сладостъ, за да бждѣтъ достойни да се коснатъ до дѣтето. Той се боеше отъ най-малката неловкостъ въ пипанията си и съ туй размиваше Катерина, която въ качеството си на вѣща майка му казваше да не бжде до толкозъ деликатенъ. Нощѣ той не можеше да спи: Пиеръ го събуждаше и съ най-малкиятъ си шумъ; едва чуващото се дишание на дѣтето го караше да се услушва.

Три дни слѣдъ ражданието Катерина отиде на работа не безъ скърбъ; завиждаше тя на добитѣцѣтъ, на които малкиѣ се въртятъ на около имъ отъ сутринъ до вечеръ; но нѣмаше какво да се прави!

Двѣтѣ голѣми майки бодрствуваха надъ дѣтето. Люлката се тури до столѣтъ, дѣто стоеше като прикована Катеринината майка; тая послѣдната можеше съ малко свободнитѣ си рѣцѣ да зема дѣтето на колѣнитѣ си; Антоановата майка тоже оставаше повечето си време при дѣтето. Два пѣти на день тя го носеше за кърмение при Катерина. Читателитѣ се сѣщатъ и безъ насъ за ласкитѣ и милувкитѣ, които то получаваше тамъ.

Това пѣтувание на старата жена трѣбваше да се прави прѣзъ всичкитѣ годишни времена. Лѣтъ то бѣше повече отъ полезно за дѣтето, но зимѣ, напраздно го завиваха съ имѣющитѣ се дрипи; пронизителния вѣтръ малко искаше да знае за това: по нѣкога клѣтата му майка намираще крачката му замръзнали; тогава тя обливаше челцето му съ сълзи, цѣлъ день сърдцето ѝ се кѣсаше отъ ридания, които се

прекъсваха чакъ вечерята, когато се завърне въ къщи и можеше колкото си ще да прѣгрѣща и топли малкий си Пиера.

XIV.

Слѣдующата зима една нощъ Антоанъ и Катерина се събудиха внезапно: Пиеръ кашляше до засиняване отъ най-опасната кашлица. Въ улицата на Слѣпитѣ тая кашлица е извѣстна на всички. Миналата седмица тя бѣше захванала двѣтѣ момченца на единъ работникъ, който вслѣдствие на туй не можеше да си гледа работата. Катерина скочи по риза отъ лѣглото си, зѣ Пиера и го притисна до гърдитѣ си съ едно диво запаяние, като да бѣше луда.

Скоро доктора извика тя.

Антоанъ изсочи изъ къщи, гологлавъ и по блуза. Земята бѣше покрита съ дебела покривка снѣгъ, въ който той потъваше до колѣнѣ; но безъ да обръща внимание на това, на валящитѣ парцали, на студѣтъ, който му замразяваше членоветѣ, той тичаше къмъ доктора при благотворителното бюро на квартала. Доктора отсъствуваше.

При кого друго да отиде? той се спрѣ на минута; кашлицата на малкий Пиеръ дохождаше до слуха му и той се мъчеше да си спомни другъ нѣкой докторъ. Да, докторъ Б. живѣеше тамъ на близо и той се отправи тичишката къмъ къщата му. Звънецътъ на вратата се опѣна, единъ прозорецъ отъ първий етажъ се отвори и една слугиня се обади.

— Кой е?

— Търса господинъ доуторътъ.

— Кой сте вий? попита слугинята и като се вглѣдваше, забѣлѣжи, че събѣдникътъ ѝ бѣше въ блуза и гологлавъ.

— Дѣтото ми е злѣ болно, отговори, избѣгвающецъ прямий въпросъ, Антоанъ.

— Г-нъ докторътъ не може да излѣзе каза слугината и прозорецътъ се затвори.

Антоанъ не каза нищо, но скръбта му стана по мъчителна, той остави къщата и трѣгна отъ улица въ улица.

У други единъ, лѣкаръ никой не отговори на звънецътъ. У третий, отъ коридорътъ се чуха стѣпки, вратата се отвори и Антоанъ се подхварли на экзаменъ:

— Далечъ ли ти е къщата? Важенъ ли е случаятъ?

Господинъ докторъ нѣма обичай да ходи нощѣ, освѣтъ у клиентитѣ си и пр. и пр.

Антоанъ съ сълзи на очи помоли слугинята да го съжали и му помогне. Тя се покърти и рѣши да извѣсти господари си, който се съгласи и каза, че иде подирѣ му.

Гнѣвъ, жестоки желанія кипяха въ гърдитѣ на Антоана

Когато стигна тичиштомъ въ къщата си, въ погледа му имаше нѣщо страшно и диво. Но кашлицата на дѣтето измѣни настроението му; той се качваше по стълбата скачащецъ презъ четири стъпала.

— Докторътъ иде, извика той къмъ жена си, която разровила пелелъта на огнището, люлѣеше дѣтето на колѣнитѣ си.

Катерина испустна една улекчителна въздишка. Чаканието ѝ бѣше ужасенъ товаръ.

Антоанъ сѣдеше и гледаше дѣтето. Въ промежутъцитѣ на кашлянията, то дишаше тѣжко и шумно, и отъ време на време мжчеше се да приближи до вратчето си инстинктивно малката си рѣчичка, като за да истръгне онова, което го задушаваше.

Още половинъ дълъгъ и предълъгъ часъ се измина и най-послѣ докторътъ пристигна. Той прегледа дѣтето, каза на треперящата по риза Катерина да се завие и лѣгне и даде рацептъ.

— Тичай скоро на аптеката, защото сте дошли твърдѣ късно, не можѣ да не дошълъ докторътъ.

Антоанъ не посмѣ да обясни причината на закъсняването. Минута слѣдъ туй, той опѣна звънеца на близната аптека. Отвори му се.

— Не съмъ азъ аптекарътъ на бюрото, каза притежателътъ на заведението, отказвающецъ да приме рецепта.

— Колко струва? извика той, вѣнъ отъ себе си.

— 2 франка.

— Ето ги.

И рецепта биде изпълненъ безъ по-нататѣшни възражения.

XV

Малкий Пиеръ оставаше три дни ни живъ ни мъртъвъ. Тия три дни Антоанъ мина при едно неописуемо стра-

дание; той не можеше да си напустне работата; сутрина оставяше синътъ си въ агония съ страхъ да го намъбри вечерята мъртавъ. Копаеше, а образчето на дѣтето, неговитѣ посинели бузички, конвулсивнитѣ му жестове се исправятъ напредъ му. Напраздно се мъчеше той да ги изгони. По нѣкога се спираше, заслушваше се и му се струваше да чува предсмъртно хрипение; а това бѣха само капки вода, които падаха и нарушаваха гробната тишина на галерията.

При скръбта му се присъединяваше и гнѣвътъ, който го бѣше обзелъ презъ нощта при безплодното му и дълготичание изъ снегтъ за докторитѣ. Думитѣ на единтъ: много късно си дошелъ, не го напускаха; смътни, разбъркани, заплетени мисли го обземаха. Загадката на сиромашията и неравенството човѣшко се представляваха предъ негова мозъкъ въ видъ на въпроси мъчни и мътни, на които той не се чувствуваше въ състояние да отговори. Бѣдността му се представяше, като единъ позоренъ знакъ на личността му. — Боже мой, Боже мой, възклицаваше той; образчето на Пиера се исправи предъ него и той заплакваше.

На третия день докторътъ увѣри родителитѣ, че дѣтето е спасено. Катерина му благодари съ единъ погледъ, пълнено съ толкозъ радостъ, признателностъ и обожавание, щото той, въпреки своята професионална индиферентностъ, биде живо покъртенъ.

Антоанъ научи радостната новина чакъ вечерята. Той видѣ дѣтето, подаднука го и повтаряше само: мъничкото ми, мъничкото ми! Устнитѣ му не намираха други думи.

XVI

Но раната на Антоана оставаше отворена въ сърдцето му.

— Защо има богати и сиромаси? питаше той наивно Бланшарда.

— Кой знай, отговаряше той; поповетѣ казватъ, че туй е за наше добро; но азъ не имъ вѣрвамъ.

— Моя вина ли е това, продължаваше Антоанъ, че дѣтето ми не може да бѣде гледано като богатскитѣ, или пъкъ е то виновно? Азъ ще да кажа, че ни то, ни азъ сме виновни.

— Не зная азъ, но все ми се струва, че работата не ще върви все тъй.

— А ще се измѣни ли? Какъ мислишъ ти, дѣдо бланшарде? питаше Антоанъ.

— Ако питашъ мене, азъ и ти на-дали ще сме честити да дочакаме това, но по-нататъкъ, кой знай? Мисля си азъ по-нѣкога, че, ако ний всички, които нѣмаме, се слушае и помагаме единъ другиму, работата ще трѣгне по-другояче. Виждашъ ти, че злото, което се прави на всѣки едного отъ насъ, е зло за всички ни. Това трѣбва да го усѣтимъ ний. Но така ли ний правимъ? Всѣкой тѣгли на една страна и не мисли, освѣнъ за себе си.

Всѣки день темата на разговоръ между приятелитѣ, подъ една или друга форма, бѣше тая. Антоанъ напускаше бѣсѣдитѣ замисленъ, безпокоенъ, съ хиляди въпроси на устнитѣ, които го смущаваха и които той не можеше да формулира.

XVII

Между това се случи едно нѣщо, което има лоши послѣдствия.

Съ ражданието Пиера, както това става често у жени-тѣ, Катерина се расхубави. Нейнитѣ форми и бузи бѣха изгубили своята грубостъ и добиха нежността на тия у хубавицитѣ.

Единъ отъ чиновницитѣ въ рудницата не закъснѣ да обърне внимание на това; той я намѣри достойна за удовлетворение желаніята си и не допускаше, че би му се указало извѣстно съпротивление. За една работница вниманието на шефа е цѣло щастие, си мислеше той. Освѣнъ туй, Катерина бѣше женена, обстоятелство, което отстраняваше всѣкакви неприятни послѣдствия. Капризътъ и егоизма щѣха да бѣдѣтъ удовлетворени въ едно и сѣщо време. Хубертъ Леграсъ, тѣй бѣше името на чиновника, пристѣпи веднага къмъ работа. Той се въртеше около Катерина и почна съ различни комплименти върху шията, краката, кръстътъ ѝ и пр. Отъ най-напредъ Катерина не отдаваше важностъ, смѣеше се. Но скоро отъ комплиментитѣ се мина къмъ работа. Тя престана да се смѣе, почна да се сърди; но атакитѣ на чиновника не преставаха. Една вечеръ тя се оплака на мъжа си.

На другия день Антоанъ отиде право при чиновника:

— Г-нъ Леграсъ, му каза той тихо, жена ми не е отъ нечестнитѣ, оставете я, моля ви, на мира.

Вмѣсто отговоръ Леграсъ се изсмѣ презрително. На другия день той направи предъ Катерина по-рѣшителни постѣпки, придружени съ насмѣшки противъ Антоана, като намекна, че работникътъ е въ пълната му зависимостъ.

Младата жена се отстрани и почна да плаче. Антоанъ забѣлѣжи това и я попита за причината. Тя предвиждаше нѣщо не добро отъ това, не искаше да му я каже, но Антоанъ настоя и я узна.

— Подлецътъ! извика той растреперанъ. Но Катерина го погледна безпокойно и той се помъчи да се покаже нормаленъ. Двамата съпрузи не продумваха по-нататъкъ ни дума. Катерина не смѣеше да продължи прекъснатия отговоръ, нито да подкачи новъ; а Антоанъ се мъчеше отъ мисльта, че предъ очитѣ на чиновника той бѣше нѣщо, съ сждбата на което можеха да си играятъ както си щѣтъ.

Въ продължение на вечерята, той бѣше спокоенъ, играющъ по обичая си съ Пиера. Вечеряли бѣха вече, когато той си запали лулата и подъ предлогъ да се расходи, излѣзе изъ къщи. Отъ тамъ той хукна право къмъ кафето, което посѣщаваше Леграсъ, гдѣто сѣдна въ единъ ъгълъ, близо до него. Погледа му бѣше отправенъ къмъ вратата на завѣдението: Цѣли два часа се изминаха отъ влизанието му. Най-сетнѣ Леграсъ излѣзе. Антоанъ се спусна подирѣ му съ викове: подлеко, гнусний развратнико, (той произнесе и една по-чувствителна дума) ти не иска да ме разберешъ вчера, затуй разбери ме добръ сега и слѣдъ туй градушка юмрюци се посипа по цѣлото сѣщество на Леграса, който изненаданъ не можа да направи и опитъ за защита. Присѣтствующитѣ въ кафенето чуха и се притекоха на помощъ.

Но Антоанъ, благодарение на смущението на групата, се отдалечи отъ мѣстото на престѣпленieto спокоенъ и удовлетворенъ.

Когато се завърна, Катерина спеше; той си лѣгна безъ да я събуди.

XVIII

На другия день двамата съпрузи бѣха уволнени отъ рудницата и нѣколко дни слѣдъ това Антоанъ стоеше предъ исправителния сждъ.

Нѣмаше адвокатъ. Той не отрече, не скри нищо. Когато го попитаха за причината на животинската му постъпка, той каза, както си стоеше работата, т. е., че Леграсъ, единъ подлець, както го той квалифицираше, е правилъ на жена му гнуснави предложения, че го догнѣвало, излѣзълъ изъ търпение и го билъ, за да го „научи“.

— Имашъ ли свидѣтели за всичко това? попита председателя.

— Не, само жена си.

— Ние не можемъ да слушаме жена ти; доволно, сѣдни.

Леграсъ, слѣдъ това, направи едно прекрасно описание и на най-малкитѣ подробности на потърпевшето отъ Антоана. Запитанъ относително работата съ Катерина, той се развила отъ благородно възмущение, отказва всичко и заявява, че по никой начинъ не би падналъ тѣй ниско, щото да има подобни отношения съ дрипавитѣ работници. Всичко той отдаде на злобата, която възбудилъ у мързеливий Антоана съ натоварването му нѣкои длѣжности въ качеството си на шефъ.

Прокурорътъ, предъ видъ на всичко това, на познатитѣ на всички частни добродѣтели на Леграса, издаде своята присѣда, съ която Антоанъ се осаждаше на едногодишенъ затворъ. Председателя заяви при това, че наказанието би трѣбвало да бѣде несравнено по-големо, но се взело предъ видъ доброто минало на подсѣдимия.

Антоанъ излѣзе изъ смдътъ смутенъ и замаянъ; думитѣ на прокурора брънчаха въ ушитѣ му; той се мъчеше напраздно да си обясни всичко, което стана; свѣтлината бѣгаше отъ него.

Катерина, която присѣтствуваше, заплака при ислушването присѣдата на мъжа си, а него се мъчеше да утѣшава.

— Една година нищо не е, като днесъ ще мине, му казваше тя.

Вмѣсто отговоръ Антоанъ прегърна малкий Плера, когото носѣше и го цѣлуна по страничкитѣ и челцето.

XIX.

И тѣй единъ прекрасенъ, незабравимъ четвъртъкъ, Антоанъ влѣзе въ затвора. Името му, бѣлѣзитѣ му, боятъ му, когото измѣриха съ находящия се тамъ канцеларски метръ,

се вписаха въ единъ регистръ. Отъ канцеларията той биде заведенъ на баня, дѣто съблѣченъ отъ дотогавашнитѣ си дрѣхи, надѣна затворническа камизола и шапка съ двѣ дупки за очитѣ му, когато при ходението му по коридорѣтъ той трѣбваше да си крие лицето. Както шапката, тъй и камизолата и панталонитѣ, носиха цифрата 47 — номерътъ на келията, въ която го затвориха.

Антоанъ не бѣше ни шивачъ, ни ботушаръ и не можеше да упражнява, слѣдователно, занятията имъ. Опредѣлиха му да лѣпи книжни пакети, които една кѣща отъ градътъ доставяше незалецени. Всѣка сутринъ му носиха по купъ пакети съ нуждното лѣпило и ги земаха вечерята свършени. Работата му се прекъсваше само при ѣденіе, когато пахаритѣ съ супа се изсърбваха за двѣ три минути, и при расходката отъ единъ часъ, която правеше между 8 и 9 часѣтъ сутрина, ако е позволено да нарѣчемъ расходка едно движение въ пространство отъ 4 к. метра, подобно на туй на звѣръ въ клѣтка.

Днитѣ се изминаваха съ една нетърпима бавностъ, всички подобни единъ на други; нищо не дохожда да направи извѣстно измѣненіе въ тѣхната монотонностъ. Антоанъ вършеше работата си машинално, като нѣкой впрегнатъ добитѣкъ. Той не мислеше. Уединението въ келията, нейнитѣ непроницаеми стѣкла, които му позволяватъ да вижда само четири голи стѣни го затѣняваха. Въ това състояние една само мисль му бѣше чиста, ясна, мѣчителна — мисльта на мизерията, въ която се намираха Катерина и малкий Пиеръ.

Еднѣжъ въ седмицата тия послѣднитѣ му правяха визита въ присѣдствието на единъ стражаръ. Визитата продължаваше половинъ часъ; но благодарение на стражара, нищо не можеха да си кажатъ.

— Какъ минавашъ попита Антоанъ Катерина въ една отъ първитѣ си визити.

— Продадохъ единътъ столъ и дрѣхитѣ ти, които ти сѣ вече непотрѣбни, а вчера спечелихъ единъ франкъ, за помощта ми при растоварванието единъ параходъ съ керемиди. Досега Пиеръ и мама не сѣ останали безъ хлѣбъ.

— Ами ти?

— Азъ ли? . . Че и азъ сѣщо, но азъ и безъ хлѣбъ минавамъ, ямъ само картофи.

— Бѣдната ми жена, не можа да се сдържи да не каже Антоанъ.

Стражарътъ извика: половинъ часъ минава вече и имъ прекъсна разговорътъ.

На слѣдующето свиждание Катерина му каза, че си е намѣрила занятие, да помага на комисионеритѣ въ извънредната имъ работа, било извънъ градътъ, по селата, било въ градътъ. Въ ранни зори тя се намиралаше на площадъта Сенъ Ламбертъ, въ жгѣла на улицата Жирарда и тамъ съ копѣ на гърба чакаше да се впусне въ практика. Освенъ туй занятие тя упражняваше и друго, а именно, месеше тѣсто отъ ситни въглища и мазна прѣстъ, което се употрѣбѣва за горѣние. Колко лесно се докарватъ до тая горителна способностъ помѣнатитѣ материали, знайтъ само занимающитѣ се съ това занятие. При всичко туй, Катерина оставаше често пѣти и безъ голитѣ картофи.

Слѣдъ всѣко свиждание съ жена си Антоанъ ставаше все по-мраченъ и отчаянъ. Мжчеше го него най-много неговото безсилие: да притежавашъ такъвизъ здрави мишци и да не можешъ да помогнешъ на двѣ свои мили страдающи същества!

XX

Най-послѣ дойде дълго очаквания день: Антоанъ излѣзе отъ затвора. Катерина и Пиеръ го чакаха на вратата. Още не излѣзалъ изъ задъ решетката, малкий Пиеръ му протягаше рѣчичкитѣ си. Решетката се отвори, той излѣзе, но не можеше да произнесе ни дума. Той притисна жена си до гърдитѣ си и слѣдъ туй подигна и мушна подъ мишницата си главичката на малкий Пиера, сърдцето му се чуваше като тупа. Дѣтето си вири рѣчичкитѣ около врата на баща си. Очитѣ на Катерина бѣха задрѣстени съ сълзи.

Отъ една година насамъ, сега тѣ се виждаха прѣвъ пѣтъ на пълна свѣтлина. Въ затворътъ нѣмаха тая възможность. Малкий Пиеръ, въпрѣки своята мизерия бѣше порастналъ и се развилъ; очичкитѣ му бѣха живи, цвѣтътъ на лицето здравъ. Но Катерина, напротивъ, бѣше много изсъхнала и ослабнала. Черенъ кръгъ заобикаляше очитѣ ѝ и имъ предаваше единъ болнавъ блѣсъкъ. Тя вѣрвѣше прегърбена,

като че кошътъ бѣше натоваренъ на гърба ѝ, не бѣше вече първата Катерина.

— Малко съмъ уморена и ослабнала, отговори тя на печалнитѣ поглѣди на мъжътъ си, но сега, когато ти си свободенъ вече, не ще бъда принудена да се напъвамъ толѣкозъ.

Но Катерина трѣбваше още да поработи сама; нѣколко седмици Антоанъ не можеше да намѣри работа; никой не искаше да прибере арестаптинъ. Младата жена отпаднаше; червени пѣтна покриха испъкналитѣ лъблики на странитѣ ѝ; всѣка вечеръ тя имаше една суха кашлица.

Когато най-послѣ Антоанъ намѣри работа у единъ патронъ, който имаше необходима нужда отъ работници, Катерина легна болна.

Въ началото на болѣстѣта си, тя ставаше по нѣколко часа надень и вършише къщната работа. Но по-нататѣкъ не можеше да прави и това. Малкий Пиеръ играеше мълчаливо между столътъ на парализираната си баба и лѣглото на майка си, която то глѣдаше често съ своя дѣтинский поглѣдъ озадачено и печално. Другата му голѣма майка искаше да го държи на салахчето си, да не безпокои майка си, но то отказваше съ единъ поглѣдъ тъй умилителенъ, щото тя го оставяше.

— То не ме безпокои, казваше Катерина, то не прави никъвъ шумъ.

И дѣйствително, щомъ майка му лѣгна, то не бутна вече своитѣ тъпанче и бурийка. При влизанието на баща си само, то извикваше радостно и тичаше къмъ вратата, когато рударътъ звъннеше на стълбата.

Вечеритѣ на Антоана бѣха скръбни. Той ги минаваше до възглавницата на жена си, която загиваше невъвратно. Той не си правеше иллюзии върху изходътъ на болѣстѣта ѝ; това той виждаше и отъ повѣдението на доктора. Очитѣ на болната и носитѣ ѝ дупки станаха по-голѣми; вратътъ, рамената ѝ исъхнаха; рѣцетѣ ѝ, работническитѣ ѝ груби рѣцѣ истъниха, побѣлѣха и станаха прозрачни, като дамски.

Работникътъ оставаше гладенъ, прѣстана да пуши, за да може да доставя на жена си отъ време на време по малко вино, т. е. едно лошо вапцано червено питие, на което продавачътъ даваше това име; но, като виждаше, че всичко е напраздно, че нищо не е въ състояние да помогне,

една меланхолия го обзѣ, рѣши да се убие. Но малкий Пиеръ му попрѣче да изпълне това свое рѣшение.

А какво ще прави туй дѣте безъ мене? мислише си той и земаше Пиера върху колѣнѣтъ си, и го милваше на сълезень.

XXI

Катерина умрѣ посрѣдъ зима. Два мѣсеца слѣдъ туй умрѣ и майка ѝ.

Антоанъ остана самъ съ Пиера.

На другий день, слѣдъ погребението на парализираната, старий Бланшардъ, който не преставаше да засвидѣтелствува своето приятелство, повика Антоана.

Ако бѣхъ азъ на твое мѣсто, му каза той, бихъ потърсилъ работа извънъ градътъ, въ селата: тамъ детѣто ще може да живѣе при по-здрави условия; освѣпъ туй, тая улица на Слѣпитѣ, ти напомня толкозъ нѣща, което не е добрѣ за здраието ти. Сестритѣ ти вече си искараватъ хлѣбътъ, могатъ и на майка ти да помагатъ; та и ти ще можешъ да ѝ помагашъ, растоанието не ще ти прече.

— Да съвѣта ти е добъръ, отговорн Антоанъ, азъ ще те послушамъ.

Слѣдъ нѣколко време Антоанъ работеше въ рудница въ едно отъ селата въ околноститѣ на Лиежъ. Жената на работника Брюнелъ, убитъ прѣди години при една катастрофа съ желѣзницата, вдовица съ двѣ дѣца, съдържаше тамъ нещо като гостилница за рудничаритѣ при входа на селото, до нивитѣ и ливадитѣ. Тамъ у нея живѣеше Антоанъ съ Пиера. Отъ прозорецътъ на стаята си той можеше да вижда широкъ хоризонтъ и блѣстящата Мйоза. При всичко, че природнитѣ картини не могатъ да възбуждатъ у неразвитаиятъ голѣми и силни впечатления, Антоанъ не можеше да остане безчувственъ предъ перспективата отъ прозорецътъ си, да не му стане легко, сладко, приятно; бѣше Априль; дръвчетата се разцвѣтаваха. За пръвъ пѣтъ може би, правеше той сравнение и разлика между пейзажътъ и мрачнитѣ градски улици и испитваше чувството на хубостъта.

Колкото за Пиера, той още първий день завърза тѣсно приятелство съ селскитѣ гамени. Съ тѣхъ той тичаше отъ

сутринъ до вечеръ, а Антоанъ не можеше да се нарадва на червенитѣ му бузички.

XXII

Бащата и синътъ прекараха тамъ спокойно нѣколко години. Пиеръ не закасня да отиде на мѣстното училище. Всѣка вечеръ той показваше на баща си своитѣ тетради, уроци и теми и възбуди и у него жажда за наука и знание. Пиеръ стана учителъ, а бащата ученикъ, погрѣшкитѣ на когото размиваха отъ сърдце учения Пиера. По тоя начинъ Антоанъ най-послѣ можеше да чете криво лѣво.

Кагато дѣтето си лѣгаше, Антоанъ слазеше въ общата стая, пълна съ мишуринтѣ на вдовицата Брунелъ. Бѣсѣдитѣ се въртѣха около дневнитѣ събития; по нѣкога нѣкой земаше да чете вѣстникъ на високъ гласъ. Въ 10½ часътъ всѣкой отиваше да си лѣга. Но по нѣкога, когато въ завѣдението се случваше безъ посѣтители, Антоанъ оставаше съ вдовицата. Въ такъвъ случай бѣсѣдата биваше по-интимна; за прѣдмѣтъ ѝ ставаха спомѣни за минали времена: Брунелъ говорѣше за мъжътъ си, Антоанъ за жена си. Отъ най-напредъ въ отношенията имъ нѣмаше нищо особено; на по-сетнѣ, благодарение на тѣхната растяща интимностъ, на това, че Брунелъ се показваше, че обича Пиера, Антоанъ престана да обръща внимание на грозотата на вдовицата.

Дълго врѣме траяха тия имъ нови отношения, но къмъ нищо по-нататъкъ тѣ не прѣстѣпваха. Попътъ на селото се научи за положението на работата и поиска съдѣйствието на двама отъ членоветѣ на дружеството Сенъ Франсоа Режиъ за оженването интимнитѣ приятели. Попътъ увѣщаваше Брунелъ, а другитѣ двама Антоана. Попътъ сполучи въ миссията си, но старанията на другитѣ останаха безплодни; Антоанъ знаеше какво би било положението на Пиера при двѣтѣ дѣца на вдовицата и за доброто на дѣтето той не прие по никой начинъ да встѣпи въ втори бракъ.

Слѣдъ туй живееянieto му въ кѣщата на Брунелъ ставаше невъзможно; отношенията между приятелитѣ се измѣниха съвършено. Докачената отъ отказътъ жена не изпускаше случая да груби и оскѣрбява Антоана и той най-послѣ рѣши да ѝ остави кѣщата и търси друга. Но една грева, която избухна въ рудницата, му побърка на рѣшението.

XXIII

Въ рудницата имаше единъ надзирателъ .Лондренъ, който същевременно изпълняваше и длъжността на касиеръ, т. е., раздаваше заплатитѣ на работниците, за когото ходиха не твърдѣ добри слухове. Тоя надзирателъ се подозираше че краде пари, като задържа частъ отъ заплатитѣ. Имаше вече нѣколко случая, дѣто работници, съ намирали при провѣрка, че съ получавали своитѣ пари по-малко отъ обявяваното. Заявления, оплаквания се правиха, но всички се посрѣщаха отъ касиера съ ругания.

Една сѣботата вечеръ кражбата бѣше очевидна и песъменна. Двама отъ работниците, върху които тя се упражни, бѣха приготвени за нея, като бѣха направили тънка смѣтка за изработеното си презъ седмицата. Тѣ зафвяха .Лондрену за недостатъчността на паритѣ; той се сърди и ругае, тѣ настояватъ. Най-послѣ каза имъ се, че ще се справятъ въ понеделникъ.

Двамата работници разказаха работата на другаритѣ си. Това бѣше предметътъ на разговоръ на другиятъ день, недѣля, изъ селскитѣ кръчми. Истинността на работата бѣше очевидна за всички. Обвиненията се синяха върху .Лондрена.

Въ понеделникъ сутринѣта .Лондренъ извика отъ вратата на бюрото двамата работници и имъ каза, че паритѣ имъ съ се дали, колкото се слѣдвало, че ако искатъ повече, да не бждели таквизъ лентии. Тѣ поискаха да отговорятъ, но .Лондренъ не искаше да слуша, а влѣзе въ бюрото, като затръшна вратата подирѣ си.

Всичкитѣ работници, които тъкмо що се готвиха да се спуснатъ въ рудницата, се възмутиха.

— Срамъ и позоръ ще да е за насъ, извика Антоанъ, ако ние не поддържимъ другаритѣ си.

Всички едногласно рѣшиха да не влѣзатъ на работа.

— Ний искаме да говоримъ на директора; трѣбва да се изгони .Лондренъ; ние нѣма да работимъ, ако го не истикатъ, викаха всички и се отправиха къмъ находящата се тамъ близокъща на директора. Тоя послѣдний спѣше още. Единъ слуга дойде да го предизвѣсти за станалото и се направи распорѣждане за памѣсванието на полицията. А на работниците се каза, че ще можатъ да бждатъ приети само слѣдъ 2 часа и

сутринъ до вечеръ, а Антоанъ не можеше да се нарадва на червенитѣ му бузички.

XXII

Бащата и синътъ прекараха тамъ спокойно нѣколко години. Пиеръ не закъсня да отиде на мѣстното училище. Всѣка вечеръ той показваше на баща си своитѣ тетради, уроци и теми и възбуди и у него жажда за наука и знание. Пиеръ стана учителъ, а бащата ученикъ, погрѣшкитѣ на когото размиваха отъ сърдце учения Пиера. По тоя начинъ Антоанъ най-послѣ можеше да чете криво лѣво.

Кагато дѣтето си лѣгаше, Антоанъ слазеше въ общата стая, пълна съ мишуриитѣ на вдовицата Брунелъ. Бѣсѣдитѣ се въртѣха около дневнитѣ събития; по нѣкога нѣкой земаше да чете вѣстникъ на високъ гласъ. Въ 1012 часътъ всѣкой отиваше да си лѣга. Но по нѣкога, когато въ завѣдението се случваше безъ посѣтители, Антоанъ оставаше съ вдовицата. Въ такъвъ случай бѣсѣдата биваше по-интимна; за прѣдмѣтъ ѝ ставаха спомѣни за минали времена: Брюнелъ говорѣше за мъжътъ си, Антоанъ за жена си. Отъ най-напредъ въ отношенията имъ нѣмаше нищо особено; на по-сетнѣ, благодарение на тѣхната растяща интимностъ, на това, че Брюнелъ се показваше, че обича Пиера, Антоанъ престана да обръща внимание на грозотата на вдовицата.

Дълго врѣме траяха тия имъ нови отношения, но къмъ нищо по-нататкъ тѣ не прѣстѣпваха. Попътъ на селото се научи за положението на работата и поиска съдѣйствието на двама отъ членоветѣ на дружеството Сенъ Франсоа Режи съ за оженването интимнитѣ приятели. Попътъ увѣщаваше Брюнелъ, а другитѣ двама Антоана. Попътъ сполучи въ миссията си, но старанията на другитѣ останаха безплодни; Антоанъ знаеше какво би било положението на Пиера при двѣтѣ дѣца на вдовицата и за доброто на дѣтето той не прие по никой начинъ да встѣпи въ втори бракъ.

Слѣдъ туй живееянето му въ къщата на Брюнелъ ставаше невъзможно; отношенията между приятелитѣ се измѣниха съвършено. Докачената отъ отказътъ жена не изпускаше случая да груби и оскѣрбява Антоана и той най-послѣ рѣши да ѝ остави къщата и търси друга. Но една грева, която избухна въ рудницата, му побърка на рѣшението.

XXIII

Въ рудницата имаше единъ надзирателъ Лондренъ, който същевременно изпълняваше и длъжността на касиеръ, т. е., раздаваше заплатитѣ на работницитѣ, за когото ходиха не твърдѣ добри слухове. Тоя надзирателъ се подозираше че краде пари, като задържа частъ отъ заплатитѣ. Имаше вече нѣколко случая, дѣто работници, съ намирали при провѣрка, че съ получавали своитѣ пари по-малко отъ обявяваното. Заявления, оплаквания се правиха, но всички се по-срѣщаха отъ касиера съ ругания.

Една сѣбота вечеръ кражбата бѣше очевидна и несъмненна. Двама отъ работницитѣ, върху които тя се упражни, бѣха приготвени за нея, като бѣха направили тънка смѣтка за изработеното си презъ седмицата. Тѣ заѣвиха Ландрену за недостатъчността на паритѣ; той се сърди и ругае, тѣ настояватъ. Най-послѣ каза имъ се, че ще се справятъ въ понедѣлникъ.

Двамата работници разказаха работата на другаритѣ си. Това бѣше предметътъ на разговоръ на другиятъ день, недѣля, изъ селскитѣ кръчми. Истинността на работата бѣше очевидна за всички. Обвиненията се сипяха върху Ландрена.

Въ понедѣлникъ сутринта Ландренъ извика отъ вратата на бюрото двамата работници и имъ каза, че паритѣ имъ съ се дали, колкото се слѣдвало, че ако искатъ повече, да не бждели таквизъ лентии. Тѣ поискаха да отговорятъ, но Ландренъ не искаше да слуша, а влѣзе въ бюрото, като затръшна вратата подирѣ си.

Всичкитѣ работници, които тъкмо що се готвиха да се спуснатъ въ рудницата, се възмутиха.

— Срамъ и позоръ ще да е за насъ, извика Антоанъ, ако ние не поддържимъ другаритѣ си.

Всички едногласно рѣшиха да не влѣзатъ на работа.

— Ний искаме да говоримъ на директора; трѣбва да се изгони Ландренъ; ние нѣма да работимъ, ако го не истикатъ, викаха всички и се отправиха къмъ находящата се тамъ близо къща на директора. Тоя послѣдний спѣше още. Единъ слуга дойде да го предизвѣсти за станалото и се направи распоредение за намѣсванието на полицията. А на работницитѣ се каза, че ще можатъ да бждатъ приети само слѣдъ 2 часа и

то не повече отъ четирма. Нетърпеливата тѣпа не можеше да чака мълчаливо. — Че много пъкъ чевръсть е нашия директоръ! Колко ли време ще е потрѣбно да си обуе чорапите? Малко му сж нему 2 часа; зеръ не е той като нази, отъ друга глина ще да е умѣсенъ! се искаваха и чуваха мнѣния.

Двамата потърпѣвши, Антоанъ и още единъ бѣха избрани за делегати.

Тѣ влѣзоха въ кабинета на директора, който ги прие сѣдналъ, съ студень но не сърдитъ видъ. Прави предъ него съ своите рударски шапки, делегатите заговориха отъ най-напредъ всички заедно.

Говорете единъ по единъ, не можа да ви разбирамъ, каза директора.

— Нека говори Вилхелмъ, казаха делегатите.

Вилхелмъ бѣше единъ отъ потърпѣващите, той распри работата.

Антоанъ притури, че всички работници сж възмѣтени отъ Ландрена, че не е първий тоя пътъ, дѣто той върши подобни кражби.

Директора влѣзе въ прѣговори; (жандармитѣ ги нѣмаше още). Той обѣща да види, да испита работата и отсрочи удовлетворението за подиръ пладнѣ.

Делегатите си излѣзоха. Тѣпата е въпъ отъ всѣго търпение. Най-послѣ жандармитѣ пристигнаха, най-напредъ двама, сетнѣ четирма, сетнѣ шесть, послѣдните на коне, всички дошли отъ Лиежъ и се наредиха предъ кѣщата на директора.

Видѣтъ на жандармитѣ дразни духовете. — Разбойници ли сме ний, да ни расправятъ съ жандарми, викаха всички вънъ отъ себе си и правяха заплашителни жестове. Но частъ на ауденцията приближаваше; делегатите влѣзоха при директора, при когото стоеше и Ландрень. Сега директора не парламентираще вече; той диктуваше и предлагаше да си отидатъ всички на работа, тѣй като той не може никога допустна основателността на обвиненията имъ противъ Ландрена, човѣкъ съ доказана честность.

Делегатите поискаха да отговорятъ.

— Всички възражения сж напраздно, азъ зная всичко, извика директора, убѣденъ въ силата на своята заповѣдъ.

— А пъкъ ние ви заявяваме, че догдѣто Ландренъ не се испди, ние нѣма да работимъ по никой начинъ, казаха категорически делигатитѣ.

— Заплашване! махнете ги отъ предѣ ми, извика директора на жандармитѣ. Тълпата протестира съ заплашителни викове. Жандармитѣ изваждатъ саби и предлагатъ покорностъ. Никой не обръща внимание. Коннитѣ жандарми се спущатъ всрѣдъ тълпата; една жена биде смачкана отъ коньтъ на едного.

— Разбойнико, извика Антоанъ, ти убивашъ една слаба жена; тя трѣбва да биде отмъстена, продължаваше той и се спустна върху му; но жандармитѣ го хванаха и затвориха въ кѣщата. Разгневената тълпа произведе връзъ жандармитѣ една градушка отъ камъни. Но въоружената сила надвѣщи. Гревата трая 10 дни, слѣдъ което рударитѣ, изчерпили вече всички свои ресурси се завърнаха на работа. Ландренъ си остана на грабителската длъжностъ, която упражняваше съ поголѣмо усърдие, до като пай-послѣ многодоказаната му честностъ се почувствува и отъ директора, въ кесията на когото бѣше засвидѣтелствувана.

Той биде позорно испъденъ.

XXIV.

Антоанъ, слѣдъ като излѣжа тринедѣленъ предварителенъ затворъ, биде осъденъ за подстрекателство срѣщу жандаритѣ на още четиринедѣленъ.

Младий помощникъ прокурора, който му бѣше обвинителтъ, не забрави да напомни качеството му на осъжданъ вече веднажъ; гревата биде обяснена съ неблагодарността и непризнателността на безчувственнитѣ рудари; не забрави още младий юристъ да напомни и за отношенията на обвиняемий съ вдовицата Брюнелъ.

А тая послѣдната не испустна благоприятний случай,— затварянието на Антоана—и испди отъ кѣщата си малкий Пиера.

Дѣтето мина двѣ ноци подъ открито небе. Единъ отъ другаритѣ на Антоана го виде сутрината на третий день, блѣдно съ зачървени очи до рудницата.

— Какво правишь тукъ? го попита той.

— Нищо, отговори Пиеръ.

— А ти си плакалъ, защо?

— Испъдиха ме отъ къщи.

— Кой?

— Мама Брюнелъ.

— Кога те испъди?

— Онзи день.

— А какво прави отъ тогазъ до сега?

— Ходихъ изъ селото.

— А на училище ходи ли?

— Не, не посмѣхъ; мама Брюнелъ ми каза, че татко е затворенъ; страхъ ме бѣше.

— Ами какво ѣде тѣзи два дни?

— Почти нищо. Малко картофи, които азъ..., които азъ... зехъ отъ единъ овчаръ, каза ниско дѣтето.

— А дѣ спа?

— Задъ тоя плетъ, бѣше ми много студено първата нощъ, защото вали много дъждъ.

— Ами гладенъ ли си сега.

— Охъ, заплака дѣтето.

— Недѣй плака, каза работникътъ, като се мъчеше да задържи отъ своя страна сълзитѣ си: азъ ще те заведа у дома. Тамъ вий ще спите и ѣдете съ нашъ Жана, додѣто се върне татко ти; а той ще се върне скоро. Той е затворенъ, но не за лоши работи. Това ти ще узнаешъ по-нататѣкъ.

— Охъ, азъ знамъ, че той не прави лоши работи, той ме толкозъ обича, каза дѣтето, като си триеше насълзенитѣ очи.

Сѣщия день тоя работникъ заведе дѣтето въ затвора и разказа Антоану случившето се съ него. Каза му да не му бере вече грижата, че ще бѣде у него. Антоанъ му благодарилъ съ едно стискане на ръката, което тия двѣ груби натури не забравиха никога.

Слѣдъ излизанieto си отъ затвора, Антоанъ не намѣрилъ вече работата въ селото. Всички се бояха като отъ чума отъ гревиста. Роднинитѣ му не можаха да му помагатъ; той оставаше гладенъ на пътятъ. Бланшардъ му дойде пакъ на помощъ. Добрия старецъ го посвѣтвва да отиде въ нѣкоя отъ рудницитѣ на Хенотъ.

— Тамъ никой та не знае, тамъ ще намѣришь ти работа, му каза той.

— Но пътнитѣ разноси, отъ гдѣ ще ги взема тѣхъ?

— Иди пешь, а за изъ пътьтъ сѣ ще можешъ да искарашъ отъ тукъ отъ тамъ нѣкоя пара и друга.

Антоанъ тръгна съ Пиера безъ сантимъ въ джеба. Що-чуваха дѣто завърнатъ изъ яхъритѣ по ханицата, а пове-чето подъ открито небе; най-послѣ тѣ бѣха въ Хенотъ.

Скоро нашъ Антоанъ намѣри работа въ една рудница. Мислише си вече той да заживѣе мирно и тихо. Пиеръ започна пакъ да посѣщава училището.

XXV.

Година слѣдъ това въ единъ отъ броеветѣ на вѣстникътъ „Gazette de Mons“ бѣше помѣстено слѣдующето:

„Едно наводнение е станало вчера въ рудницата на Р. М до Хенотъ. 20 души рудничари сж удавени. Единъ отъ тѣхъ, Антоанъ Матю е билъ жертва на своята самоотверженностъ: вмѣсто да се восползува отъ обстоятелството, че стълбата е била най близо до него, той извикалъ: „трѣбва да помогнемъ на давящитѣ ни се другари“ и спустналь се надолу къмъ потъналитѣ вече въ вода галерии, дѣто и загиналъ.

Сега малкий Пиеръ, отъ своя страна е кондукторъ на единъ берленъ.

Край.

П. Велевъ.

СОЦИАЛЕНЪ ПРЕГЛЕДЪ.

Социалистически писма изъ странство.

ПИСМО ШЕСТО.

Цюрихския международенъ социалистически конгрессъ.

(6 — 12 августъ).

Българското социалистическо движение за пръвъ пътъ биде представлявано тая година на всемирния социалистически конгрессъ въ Цюрихъ *). Цюрихския конгрессъ е трети по редъ, слѣдъ конгреситѣ въ Парижъ (1889 г.) и Брюксель (1891 г.). Нѣкои отъ въпроситѣ, които се разискваха на него, бѣха повдигнати още на бившитѣ конгресси; но поради своята важностъ и поради разногласията, които съществуваха между социалистическитѣ партии, бидоха подигнати отново тукъ.

Бързаме да забѣлѣжимъ, че това разногласие се отнася до *тактиката*, която трѣбва да слѣдватъ социалиститѣ при реализиранieto извѣстни пунктове отъ тѣхната программа. Такъвъ бѣше, напр., въпроса за срѣдствата, които трѣбва да употребятъ социалистическитѣ партии за унищожението на милитаризма. Други въпроси, които бѣха подигнати още на миналитѣ конгресси и фигурираха отново на дневенъ редъ въ Цюрихъ, сж: какви мѣрки трѣбва да се взематъ за прокаранieto на осмочасовия работенъ день, както и въпроса за майската манифестация. Въпроситѣ, които за пръвъ пътъ бидоха подигнати въ Цюрихъ, сж: политическата тактика на социалъ-демократитѣ (1-во, парламентаризма и избирателната борба, и 2-ро, прямо народно законодателство); мѣрки за покровителството на женския трудъ — впрочемъ, този въпросъ е билъ подиганъ и на миналитѣ конгресси, но

*) Българскитѣ делегати бѣха: Никола Габровски и Кръстю Раковски; послѣдния представляваше Българскій социалъ-демократически Съюзъ, а първия Българската социалъ-демократическа Партия.

косвенно; националното и интернационалното организиране на синдикатитѣ и аграрния въпросъ.

Слѣдъ урока, когото получиха анархиститѣ на Брюкселския конгресъ, ний можахме да очакваме, че тѣ не ще си правятъ трудъ да дойдатъ и да бѣдѣтъ още едниѣжъ публично исклучени отъ срѣдата на великото работническо събрание. Обаче, „компаньонитѣ“, вѣрни на своята традиционна политика — да се пѣхѣтъ на всѣкъдѣ, за да бъркатъ — се явиха и ни отнеха два цѣли дена. За тѣзи два изгубени дена ний много има да дължимъ на Холандската делегация, болшинството на която бѣ, ако не напълно анархистическо, тѣ съ силенъ анархистически духъ, както и на хетерожената по състава си Французска делегация. Организационния комитетъ на конгреса — Цюрихската социалъ-демократическа партия — извърши една непростима погрешка, като не отложи свикването на конгреса за една по-нататъшна дата, както това искаха Французската работническа партия (марксистката) и Централния революционенъ комитетъ. Сериознитѣ французски социалистически елементи, ангажирани въ избирателната борба, пеможиха да бѣдѣтъ представени на конгреса, и затова французската делегация представляваше една непонятна смѣсъ на анархисти, посибилисти и прости делегати на синдикатитѣ. Ней липсваше най-елементарната дисциплина и това не малко спъваше дѣлата на конгреса и подпомагаше маневритѣ на анархиститѣ.

На предварителното съвѣщание, което стана въ Брюкселъ на 26 Марта тѣзи година, между делегатитѣ на главнитѣ европейски партии, бѣше приетъ, като условие за приемане въ конгреса, слѣдующия пунктъ: „Приематъ се на конгреса всичкитѣ занаятчийски синдикати, а сѣщо и тѣзи социалистически партии и дружества, които признаватъ необходимостта на работническата организация и *политическото дѣйствие*“. Обаче, съвѣщающитѣ се делегати не могли да предвидятъ, че се срѣщатъ социалисти, които подъ политическо дѣйствие разбиратъ не това, което ний считаме въ обикновенния животъ. Ето ви, явява се компаньона Лапдау, който преди всичко ни заявява, че е противъ участието на социалиститѣ въ изборитѣ, противъ испращанieto социа-

листически депутати въ парламента, противъ употреблението на избиращелното право за освобождението на работническия класъ, но че той е сжщо за *политическото дѣйствие*—значи, той и неговитѣ другари трѣба да се приематъ. Какъ тѣй? Тѣй; любезний читателю, че всичкитѣ отрицания на Ландау, които ти до сега си считалъ за „отрицание на политическото дѣйствие“, съ единъ магически замахъ отъ негова страна се превръщатъ въ „политическо дѣйствие“.—Много просто. Анархиста Ландау, както и социалъ-демократа Бебелъ, сж противъ съвременната капиталистическа държава, т. е., противъ политическата власт на буржуазията (впрочемъ, Ландау е противъ всѣка политическа власт, защото *власть* — това абстрактно понятие, което нѣма никаква смислъ, до като не обхваща извѣстни частни интереси—въ очитѣ на Ландау се ползува съ особени угнетающи свойства). Ако и двамата се борятъ противъ съврѣменната политика—значи, тѣ сж за политическото дѣйствие. Както висящата логика напълно достойна за своя авторъ.

Най-сетнѣ край на цѣлата тази галиматия турна дневния редъ на Бебели, вотиранъ съ подавляюще болшинство, въ който се казваше че „подъ политическото дѣйствие се разбира участието въ избиращелната борба и турение рѣка върху законодателната машина, като срѣдство за освобождението на работническия класъ“. Нъ това всичко не се свърши тѣй скоро, както ний го написахме тукъ, защото слѣдъ Ландау стана Неиванхаузъ, слѣдъ Неиванхауза Павловичъ, (всички малко много анархисти); на тѣхъ трѣбваше да се отговори, пъкъ и тѣ отговариха на отговоритѣ. Послѣ, при провѣрката на мандатитѣ на нѣмскитѣ делегати въпроса отново се подигна и така се изминаха първитѣ два дѣна.

Пондѣльникъ и Вторникъ изгубени—оставаха още четири дѣна на делегатитѣ да разискватъ върху 11 въпроса. Изгубеното врѣме се навакса, като се избраха специални комисии за всѣки въпросъ, които въ срѣда сутринята изпълниха възложената на тѣхъ задача: съставянieto резолюции за всѣки въпросъ и въ срѣда подиръ обѣдъ станаха разискванията по първия въпросъ на дневния редъ.

Фокѣ, Лозанския делегатъ, бѣше натоваренъ да докладва върху първия въпросъ на дневния редъ, т. е., мѣркитѣ за реализиранieto на осмочасовия работенъ дѣнь. Съ една силна

логика, която му е свойствена, депутатът от Лозанското народно събрание (grand coutail), разви своя докладъ въ защита мнѣнието на болшинството отъ комиссията. Въ комиссия сѣществуваше едно меншенство — мнѣнието на което предъ конгресса поддържаше Шоесъ, французски делегатъ — което искаше да се опредѣли и *най-низката заплата*.

Слѣдъ като опредѣли конгресса максимума часове, повече отъ които, въ интереса на себе си, на фамилията си, на своя класъ и на обществото, никой работникъ не трѣбва да работи; меншенството искаше щото конгресса да опредѣли и минимума заплата, която не може да бѣде намалена. Обаче, ако сме въ състояние да опредѣлимъ максимума работенъ день, ний не можемъ каза същото за минимума заплата. И наистина, що значи минимумъ заплата? Меншенството, както и пий, подъ минимумъ заплата разбираме, да се плаща на работника едно прилично възнаграждение. И пай-главното, щото това възнаграждение да бѣде озаконоено по законепъ пѣтъ и никой наемателъ да не може да го намали подъ страхъ да не навлече строгостъта на закопа. Всичко това е прекрасно и на всѣкъдѣ, гдѣто работниците водятъ мѣстна борба противъ своитѣ експлуататори, ний ще поддържаме такова едно искание. Противъ принципа никой не е. Но, трѣбва да имаме предъ видъ, че една заплата, която въ единъ окръгъ би се считала за прилична, въ други окръзи е неудовлетворителна; една заплата, която у насъ, въ България, би била удовлетворителна, въ Англия ти стои много по-долу отъ срѣдната висота на потребноститѣ. Ето защо ний мислимъ, че опредѣлението на минимумъ заплата, по интернационаленъ и даже по националенъ пѣтъ, е немислимо. Отъ друга страна, ний не можемъ да не признаемъ факта, че при днешнитѣ бързи и ефтини съобщения, работническата заплата се стрѣми къмъ една обща висота и че ако не днесъ, то не слѣдъ дълго време ний ще бждемъ честити да впишемъ това искание въ общата программа на международния пролетариатъ. Наистина, за сега то ще остане искание отдѣлно за всѣка група и за всѣки занаятъ.

Какви сж мѣркигѣ за прокарването на осмочасовия работенъ день?

— Едни предлагатъ всеобщата грева на работниците. Да поддържаме това мнѣние, ще рѣче, да игнорираме об-

стоятелството, че гревата въобще, като оржие въ борбата на труда съ капитала, е изгубила много от първото си значение.

Приблизително 70 на сто от гревитѣ въ Англия се свършватъ безуспѣшно. Това същото можемъ да кажемъ и за Франция, за Германия, Белгия. По тази причина, че самитѣ фабриканти организиратъ свои синдикати, тѣй парѣченитѣ картели за противодѣйствиe на работническитѣ, както, напр., картела на въглекопачнитѣ собственици въ Саарскитѣ басейни (Германия), които иматъ подъ ржката си 22,000 въглекопача. И по още една друга причина, че държавата чрезъ своята полиция и войска дава силна поддръжка на фабрикантитѣ въ време на стачка. Капиталистическата държава отива до тамъ, да замѣсти работницитѣ въ стачка съ съдати, както това се случи съ гревата на работницитѣ въ Германия презъ 91 — 92 г. При всичко това, работницитѣ могатъ още да прибиѣватъ до частнитѣ греви. Последнитѣ сж възможни, до като се организиратъ въ една фабрика или въ единъ занаятъ. Но една всеобща грева, на всичкитѣ фабрики, рудници и занаяти, до колко е осществима? Да има всеобщата стачка успѣхъ, изисква се, щото подавялющата частъ на работническия класъ да се откаже отъ работа. Гдѣ срѣдствата за поддръжане на такава една колосална, всемирна, за всичкитѣ нации и за всичкитѣ занаяти грева? Но такава една грева срѣща спънки не само въ паричнитѣ срѣдства, но още и въ този фактъ, че по-голѣмата частъ отъ работницитѣ въ различни страни не сж организирани. А тѣзи не организирани „свободни работници“ (!) сж най-голѣмото препятствие за успѣха на една частна грева, толкова повече на една обща. Тѣ сж всекога готови да замѣнятъ напусналитѣ работата работници и да дадатъ по този начинъ най-силна поддръжка на господаритѣ.

Като изложихме тѣзи обстоятелства, вѣрваме всекоя да е разбралъ, че докладчика имаше пълно право като отхвърли въ лицето на болшинството на комиссията, предложението за всеобща грева. Всеобщата грева фигурираше още като опредѣленъ въпросъ въ дневний редъ на конгреса, очевидно е, че косвенно и този въпросъ бѣше рѣшенъ.

Окончателната резолюция, приета на конгреса по въпроса за осмочасовия работенъ день, бѣше слѣдующата:

Конгреса обявява:

„Осмочасовия работенъ день е едно отъ необходимитѣ и най-важни условия за окончателното освобождение на работническия класъ отъ игото на капитала; той е същевременно най-важната постъпка за подобренieto на неговото положение.

„Съ осмочасовия работенъ день безработицата ще се намали, работническата производителностъ ще се увеличи, надниците ще се повишатъ и покупателнигѣ способности на работния народъ ще станатъ по-силни.

„Съ осмочасовия работенъ день семейния животъ, толкова растроенъ отъ капитализма, ще вземе единъ новъ по-тикъ и семейството ще има нужното време да се предаде съ по-голяма внимателностъ на дѣтското възпитание.

„Съ осмочасовия работенъ день здравето, силата, способността и нравствеността на народа ще се подигнатъ.

„Съ осмочасовия работенъ день работническия класъ ще може да посвѣти повече време на синдикалната, както и на политическата дѣятелностъ и организация.

„Борбата за осмочасовия работенъ день трѣбва да бѣде водена въ всички страни, защото само *международното* законо реализиране на осмочасовия работенъ день ще усили неговата дълготрайностъ и ползотворностъ.

„Като сръдство за международното осмуществление на осмочасовия работенъ день, конгреса препорѣчва:

Синдикалната и политическа организация на работническата класа, както национална, тъй и международна, а също агитация и пропаганда въ полза на осмочасовия работенъ день отъ тази организация.

„Агитацията въ полза на осмочасовия работенъ день трѣбва да бѣде преслѣдвана по всѣки начинъ, съ възвания, сказки, чрезъ социалистическия печатъ, чрезъ митинги и демонстрации, въ законодателнитѣ и политически тѣла, въ парламентитѣ и общинскитѣ съвѣти. Въ социалистическия печатъ да се отвори една постоянна рубрика „Осмочасовия работенъ день“, въ която да бѣждатъ отбѣлѣзвани всичкитѣ данни и свѣдения касателно това искание; работническитѣ представители въ политическитѣ тѣла, отъ време на време, при благоприятни обстоятелства трѣбва да представляватъ предложения за намалението на работния день, а особено

на работниците, които работят на държавата и общините.

„Социалистическите представители въ народните събрания трѣбва да се съгласятъ съ цѣль на едно общо дѣйствиe за международното прокарване чрезъ законенъ пътъ на осмочасовия работенъ день.

Синдикалните работнически организации трѣбва да преслѣдватъ, вънъ отъ политическата борба, частни съглашения съ наемателите и господарите въ полза на осмочасовия работенъ день и да приготвятъ по този начинъ почвата за законното прокарване на осмочасовия работенъ день въ полза на цѣлия работнически класъ безразлично.“

Това предложение биде прието, както и допълнителното предложение на Английската делегация. Историята на послѣдното предложение е слѣдующата: въ комиссията английския делегатъ е направилъ предложение, „да дѣйствуватъ работниците предъ правителствата на своите страни, за свикването на една международна конференция (както тази въ Берлинъ презъ 89 г.) по въпроса за осмочасовия работенъ день.“ Болшинството на комиссията е отхвърлило това предложение, защото Берлинската конференция *) показва, че правителствата сж безсилни или нѣматъ добрата воля да въведатъ тази реформа. Английската делегация поддържа предъ конгреса своето мнѣние: „Ако правителствата пакъ се откажатъ да въведатъ осмочасовия работенъ день, толкова ползѣ за тѣхъ. Работниците ще видятъ нагледно, че тѣ нищо не могатъ да очакватъ отъ своите правителства, които не представатъ да твърдятъ, че защищаватъ интересите на обществото.“ Гриленбергъ, нѣмски делегатъ и депутатъ въ нѣмския райхстагъ, отъ името на нѣмската делегация заяви, че се присъединява къмъ английското предложение. Послѣдното биде прието **).

Рѣшително най-важния въпросъ, който предизвика двѣ бурни засѣдания (четвъртъкъ сутринята и подиръ обѣдъ), бѣ-

*) Ако иска читателя да има по-пълни свѣдения по Берлинската конференция, нека прочете въ № 2 на българския „Социалъ-Демократъ“, статията: „1-и Май, празника на труда.“

**) Българската делегация, въ срѣдата на която господствува [пълно съгласие презъ всичкото трайние на конгреса — вотира и за двѣте предложения, т. е., на комиссията и допълнителното английско предложение и пр.

ше въпроса за войната. Социалистическитѣ партии сж партиитѣ на мира, антагонисти на военношовинистическитѣ тенденции на буржуазията. Когато нѣкои близка войны застрашава европейския миръ (уви, какъвъ миръ!) тѣ ще се стараятъ съ всичкитѣ си сили да предпазятъ народитѣ отъ войната. „Война на войната“ е единъ отъ пунктоветѣ на всѣка социалистическа программа. Но ако войната бжде обявена, въпрѣки конгресса на социалиститѣ, какво повѣдение трѣбва да държатъ тѣ? До какви мѣрци трѣбва да прибѣгнатъ тогава, за да спрѣтъ войната? Може би, до една революция? Но революцията не се декретира, тя не се обявява отъ единъ конгресъ или една група хора.

Ако работническия классъ е достатъчно подготвенъ и ако обстоятелствата благоприятствуватъ, революцията ще стане отъ сама себе си. Безъ съмнѣние революцията не се върши независимо, сама отъ себе си, тя е дѣло на хората, но не на едного на двама, на група хора, а анонимно—на цѣлиия народъ. Въ тази смисълъ и ний употрѣбихме думитѣ „отъ сама себе си“. Още по-малко трѣба да мислимъ, че народа безъ въикашния тълчокъ на агитациитѣ, щѣ излѣзе да се бие на улицитѣ. Но този въикашенъ тълчокъ си има своето време и свой редъ. Да провъзгласяваме революцията по конгресситѣ и публичнитѣ събрания, ще рѣче да се хвърлимъ въ ржцѣтѣ на нашия врагъ, като се поставяме вънъ отъ законъ. Една тѣжка отговорностъ взема всѣки агитаторъ, който тъй безсмисленно се хвърля въ клѣтката, която всѣки день ни поставя реакцията. И така, реакцията поставя социалистическитѣ партии вънъ отъ закона, да може да унищожи тѣхното могъщество, трѣба ли и ний сами да увеличаваме силата на реакцията, ний социалиститѣ, най-заклѣтитѣ нейни врагове?

Отъ друга страна, войната която е продуктъ на днешното капиталистическо господство, ще изчезне, само като изчезне това господство. Паданието на буржуазията е въдворението на всеобщия миръ. Безмислица сж подобни предложения, като предложението на POSSIBILITITѣ, аЛЕМАЛИСТИ отъ Парижъ „конгресса обявява войната за унищожена“! Войната ще продължава да съществува до като съществува днешния режимъ.

Ако вземемъ предъ видъ още и частнитѣ случаи на война, които би могли да се представятъ, тогава ний до-

хождаме още повече до убѣждение, че едно рационално рѣшение, както това искаха Холандцитѣ—е недѣйствително. Да предположимъ, че ако Франция объяви война на Германия то сълдатитѣ отъ Франция и Германия ще направятъ военна грева и войната ще бѣде задушена въ своя зародишъ. Колкото и неосществими и платонически да сж тѣзи мѣрки ний предполагаеме тѣхната възможность. Но ако предположимъ, че Руссия обявява война на Германия, тогава отказването на германскитѣ работници да идатъ противъ Руссия ще рѣче да се усигори нашествието на казашкитѣ пълчища, защото постѣпката на нѣмскитѣ сълдати нѣма да намери ехо въ русскитѣ роти. „А какво значи русско нашествие, попитайте Унгарцитѣ, които помнятъ още 48 г.“,— се обърна Плехановъ къмъ Ниевенхаузу. — „Русския призракъ за Германцитѣ е сжщото както Французския призракъ за Нѣмцитѣ или нѣмския призракъ за Белгийцитѣ. Това сж заплашвания на реакцията. Това говори Бисмаркъ и нѣмскитѣ филистери, когато искатъ да искубятъ повече пари отъ народа, отговаря Домела. Че говорятъ това филистеритѣ не значи, че това не е тѣй. Филистеритѣ говорятъ още, че ако нѣмската социалдемократия се развива така както до сега, скоро за насъ не ще има мѣсто въ Германия“. И развѣ и това, защото говорятъ филистеритѣ, не е вѣрно. Чудна логика!

Ако една война на Руссия съ Германия или на Франция и Германия е само „призракъ“, то не си струва труда да се взематъ мѣрки, които предлага Ниевенхаузу — противъ призракъ, противъ сѣнка. Нъ г. Домела не се бои отъ нашествието на варваритѣ, той даже го счита благотелно за цивилизованитѣ народи.

Послѣ всичко, нека разгледаме срѣдствата на г. Домела. „Социалистическитѣ работници отъ двѣтѣ воющи страни да отговарятъ на обявленаето на войната съ отказване да встѣпятъ въ редоветѣ на резервиститѣ (военна грева), а другитѣ работници въ въпроснитѣ страни да обявятъ всеобща стачка най-вече въ тѣзи клонове на индустрията, които сж свързани съ военнитѣ приготовления“. Предложение, което на пръвъ погледъ се показва да ни дава рационалнитѣ срѣдства, а въ сжщность е недѣйсавително. Не стига това, нъ ако то бѣдъ прието значи да преобърнемъ работницитѣ въ мишенка, на която ще се испитватъ пушкитѣ и топоветѣ на буржуазията.

Нека предположимъ най-благоприятния случай, двѣ страни си обявятъ война, въ които съществуватъ работнически политически партии, нека тѣзи страни сж Франция и Германия. Мислите ли Вий че правителствата, като сж извѣстни за намеренията на работническитѣ партии не ще взѣматъ мѣрки? — Безъ всѣкакво съмнѣние — да. Една военна стачка — сполучила или несполучила — е едно обявяване на революция, която още преди да бѣде захваната, ще бѣде потъпкана. Не трѣба да си правимъ илюзии, още грамадната частъ на народа въ тѣзи страни е враждебна на нашитѣ идеи, че правителствата ще намерятъ силна поддръжка въ селскитѣ пълчища и въ дребната буржуазия — едрата буржуазия, тя се не бии — да ни разстрѣля, както презъ Парижската коммуна. За страни гдѣто работническото движение е въ своето зачало, тѣзи сръдства ще иматъ още по фатални резултати. Въ време на война господствува „Воененъ Полевой Сждъ“ — смъртоносеца. Цѣла безмислица е — да не кажемъ идиотизмъ да излагате народа на безапелационнитѣ присѣди на щика. Има моменти въ живота на единъ народъ, въ развитието на едно движение, когато никакви сждове, нито топове, никаква военна или божественна сила немогатъ спрѣ течението на събитията. Нѣ готови ли сме ний за тѣзи моменти?...

Поради важността на подигнатия въпросъ всичкитѣ националности представени на конгресса си исказваха по редъ мненията. К. Раковски делегата на Българския Социал.-Демократически Сюзъ отъ името на Българската делегация направи слѣдующата декларация *).

Като имаме предъ видъ:

„Исключителнитѣ обстоятелства, при които се намира нашата партия **), осждена да работи въ една страна заплашвана постоянно отъ русска намѣса въ вътрѣшнитѣ ѝ дѣла;

„Че тази намѣса, Руссия е готова да подкрепи съ своитѣ щикове и да я превърне въ нашествие;

*) Въ *Neue Freie Presse, Journal de Genève* и др. буржуазни вѣстници, въ уводнитѣ имъ статии по поводъ на разискванието върху предложения въпросъ, както и въ допискитѣ на тѣхнитѣ кореспонденти, се говори за нѣкакво разногласие между българскитѣ делегати върху военния въпросъ. Това не е вѣрно, защото българската делегация още два дена преди разискванието на въпроса бѣше се съгласила да вотира нѣмското предложение, което и вотира.

**) Подъ термина партия тука се разбира всацитѣ социалистически сили у насъ, така той е билъ употрѣбенъ на цюрихския конгресъ.

„Че това нашествие на сѣверния автократъ, ще ни потѣпчи и тѣзи малко права и свобода, съ които се ползуваме при днешното ни реакционно правителство;

„Че отнети гражданскитѣ права и свободи, прекъсва се пътя на успѣха на социалистическата партия у насъ, задушава нейната енергия;

„Ний заявяваме на конгреса, че сме готови да се защитаваме съ всички сръдства противъ деспотическитѣ и експанзивнитѣ тенденции на Руссия.

„И това ний ще вършимъ, не водими отъ национални шовинистически побуждения, но водими отъ чисто социалистически съображения.

„Ний ще защитаваме нашитѣ права противъ *антибългарска Руссия*, както ги защитаваме и днесъ противъ *българската реакция*.

„Ний постѣпваме по сѣщитѣ тѣзи мотиви, по които работническия Парижъ встана противъ Овернанеца Дюпюи, когато той затвори работническата Парижка борса; по сѣщитѣ тѣзи мотиви, водими отъ които нѣмскитѣ ни другари чрезъ депутата Бебель заявиха въ послѣдния Райхстагъ, че „революцията отгорѣ“, ще бѣде посрѣщната съ „революцията отдолу“, т. е., нѣмскитѣ работници ще взематъ оръжието да защитятъ своитѣ права, ако unsere Genosse Вилхелмъ унищожи всеобщото избирателно право.

„Съ една дума, по-горѣ отъ всичко ний поставяме интереса на нашата партия.

„Българската социалъ-демократическа партия е, както всички социалистически партии, „партията на мира.“

„Съ всичкитѣ сръдства, които сѣ на наше разположение, ний ще се боримъ противъ милитаризма и войнственитѣ тенденции на буржуазнитѣ правителства. Вънъ отъ тѣзи сръдства ний изключаваме „воинската и всеобща грева.“ Ний сме противъ „сѣлдашката грева“, защото тя освѣнъ жертви, нищо друго не може ни даде, при днешното състояние на социалистическото движение. Намѣсто успѣхъ, работническия класъ ще бѣде изложенъ на едно продължително крѣвопролитие, което ще изнеможи наитѣ сили и ще усигори господството на реакцията за единъ, сравнително дълъгъ, срокъ. Ний сме противъ „всеобщата стачка,“ защото тя е една илюзия и вредителна за сериозния успѣхъ на

работническото дѣло, като всѣка илюзия. Една всеобща грева не може да има успѣхъ, ако тя не обхване цѣлия работнически класъ. Но по-скоро болшинството на работническия класъ ще дойде до убѣждение да вземе политическата власт въ рѣцѣтъ си, отколкото цѣлия работнически класъ да обяви стачка. Политическата власт въ рѣцѣтъ — това не ще бѣде само край на войнитѣ, но и край на капиталистическия строй.

„За това и ний ще будимъ политическото съзнание на работницѣтъ, като най-дѣйствителното сръдство за тѣхното освобождение. Всѣка една нова работническа политическа организация ще бѣде нова спънка на войнственнитѣ намѣрениа на буржуазията, ще бѣде отлагание на войната и колкото повече ставатъ тѣзи организации, толкова повече и войната става невъзможна. Чрезъ печата, въ събранията, на всѣкадѣ ний ще се боримъ противъ милитаризма, ще искаме унищожаванieto на постояннитѣ войски и замѣнението имъ съ народното опълчение. И най-сетне, като най-дѣйствително оръжие въ борбата противъ всемирната воинска реакция ний противопоставяме съюза на всичкитѣ социалистически партии. Солидарността на всесвѣтския пролетариятъ ще строши веригитѣ, както на тройния тѣй и на двойния съюзъ.

„На експанзивнитѣ тенденции на всемогущия сѣверенъ владетель, на реакцията у насъ, която експлоатира тѣзи тенденции, да се усилюва още повече, ний противопоставяме съюза на Българскитѣ и Руски социалистически партии“!

Окончателно биде прието нѣмското предложение, което гласи така:

„Конгреса обявява че милитаризма, който угнетява въ този моментъ Европа, е неизбѣженъ резултатъ отъ постоянната скрита или открита война, наложена на обществото отъ режима на експлоатацията, която господствува днесъ и на классовата борба, нейнъ резултатъ;

„И потвърждава, че всичкитѣ постыжки, които иматъ за цѣль унищожението на милитаризма и въцаряването на мира между народитѣ — колкото и благородни да сѣ намеренията — сѣ утопии и не ще се сбъднатъ до тогава до като не бѣдѣтъ искоренени икономическитѣ корени на злото;

„Само въдворяването на единъ социалистически строй,

който ще турни край на междучеловеческата експлоатация, и ще турни край на милитаризма и ще усигори окончателния миръ.

„Слѣдователно, дълга и интереса на всички тѣзи, които искатъ унищожението на войната, диктува да постѣпватъ въ международната социалистическа партия, която е **Единственната Партия на мирѣтъ**:

Въ послѣдствие:

Предъ видъ положението, което отъ день на день е по-застрашающеза Европа, предъ видъ шовинистическитѣ възбуждания, които правятъ управляющитѣ классове въ различнитѣ страни;

Конгресса:

„Приканва всичкитѣ работници да протестиратъ чрезъ една постоянна агитация противъ всичкитѣ възбуждания къмъ война и противъ съюзитѣ, които ги поддържатъ и да ускори съ развитието международната организация на пролетариата, възшествието на социализма.

„Обявява, че този е единствения пътъ за избѣгването на катастрофата отъ една всеобща война, всичкитѣ разноски и жертви на която трѣбва да дадатъ работницитѣ *).

За нѣмското предложение, защитавано съ голѣмо умѣние отъ Плеханова, Либкнехта, Адлера, Мурати и повечето говоривши, вотираха 16 нации между които и българската; една се въздържа — французската и 2 вотираха за холандското предложение: австрийската и холандската. Нѣщо за забѣлежаване е, че въ самата холандска делегация противъ предложението на Домела имаше два гласа и 4 за, Австралиеца, който вотира предложението на Холандцитѣ, каза че въ неговата страна милитаризма е непознатъ, за това и той вотира за предложението, което по неговото мнѣние — най-скоро можало да доведе неговото унищожение въ Европа.

Извѣстно е на читателитѣ ни, че англичанитѣ празнуватъ, намѣсто първий Май, първата майска недѣля; а нѣмцитѣ празнуваха тази година презъ вѣтерѣта съ искючение на нѣколко града, гдѣто демонстрацията стана и презъ деньтъ.

Когато на конгресса се подигналъ въпроса за майската демонстрация, англичанитѣ оправдаваха своето поведѣние така:

*) Този е и дневния редъ вотиранъ на Брюкселския конгрессъ.

Ний празнувахме недѣлята, защото, ако бѣхме празнували понедедѣльника, нашата демонстрация не щеше да има този импозантенъ характеръ, който тя получава сега. Въ Лондонъ има хиляди работници безъ работа и въобще английския работникъ мъчно си намира работа. Господаритѣ търсятъ първия претекстъ да испѣдятъ своитѣ работници и да наематъ други по-евтини. На тази годишната майска манифестация присѣстваха около единъ милионъ работници и въ Хайдъ-Паркъ на поляната имаше издигнати 24 трибуни, на които говориха около 300 оратора. Но повторяме, че този успѣхъ ний не бихме имали ако празнувахме въ понедедѣльникъ“.

Нѣмцитѣ се оправдаха тъй: въ Германия съществуватъ такива полицейски закони споредъ които ако единъ работникъ условенъ съ контрактъ—повечето сж така—отсѣтствува единъ день, на патрона се дава право да имъ не плаща презъ цѣла недѣля. Много работници въ този начинъ оставатъ безъ работа и партията не иска да вземе отгорѣ си тази отговорностъ, да е причината на такава една голѣма мизерия. За това и ний оставаме работниците отъ различнитѣ мѣстности да опредѣлятъ тѣ сами своето поведение“.

Парижския Революционеренъ Централенъ Комитетъ предлага да се даде на майската манифестация — вънъ отъ нейния икономически характеръ — още и характера на „манифестация за всеобщия миръ“.

Резолюцията, която спечели всичкитѣ гласове на конгреса, е слѣдующата:

1). Конгреса потвърждава резолюцията на Брюкселский конгресъ:

Конгреса да запази на 1 Май нейния исполински класовъ характеръ, като искание на осемчасовия работенъ день и проевление на класова борба, рѣшава:

„Демонстрацията да бѣде едновременно за работниците отъ всички страни.

„Тази демонстрация да става на 1 Май.

Препоръчва напущанieto на работата на всѣкъдѣ, освѣнъ тамъ гдѣто това е невъзможно.

2. Конгреса приема слѣдующето допълнително предложение:

Социалната демокрация на всѣка страна трѣбва да спомогне за напущанieto на работата и да поддържа дѣй-

ствията на мѣстни работнически организации, които пред-
приематъ организирането на всеобщо напущане работата.

Конгреса рѣшава още:

Манифестацията на 1 Май за осмочасовия работенъ
денъ трѣбва да бѣде същевременно въ всичкитѣ страни,
изявението на енергическата воля на пролетарията, да тури
край чрезъ социалната трансформация на класовитѣ разли-
чия и по този начинъ да посочи единствения пътъ, който
води къмъ вътрѣшния миръ на всѣка нация, както и къмъ
всеобщия миръ.

Д-ръ Адлеръ, австрийския делегатъ, защитавахе въ името
на комисията това предложение. Резолуцията биде вотирана
чрезъ акламации.

Дохождаме на въпроса за политическата тактика на
социал-демократическата партия.

Предложението на комисията е слѣдущето:

I.

„Като се има предъ видъ, че политическото дѣйствие е
срѣдство за постигане икономическото освобождение на про-
летарията,

„Конгреса, слѣдъ като припомни рѣшенията на Брюк-
селския конгресъ по въпроса за класовата борба,

Обявява:

1). Необходимо е за работницитѣ отъ всички страни да
се организиратъ национално и интернационално, въ работ-
нически синдикати и други, да се борятъ противъ своитѣ
експлоататори;

2). Политическото дѣйствие е необходимо, както отъ
агитационна точка зрѣние, да се разпространяватъ чрезъ
него социалистическитѣ принципи, а тъй също е необходимо
и за реализирането на нѣкои непосредствени реформи.

„Слѣдователно той препорѣчва на работницитѣ отъ вси-
чки страни да извоюватъ своитѣ политически права и да си
служатъ съ тѣхъ, въ всичкитѣ административни и предста-
вителни тѣла, за реализиране исканията на пролетарията и
да завладѣятъ политическата властъ — днесъ оръдие за гос-

подство въ ржцѣтъ на капиталистическия класъ — за да я превърнатъ въ срѣдство за емансипацията на пролетарията.

3). Формата на икономическата и политическата борба се опредѣли споредъ обстоятелствата и условията на всѣка страна отдѣлно. Но въ никой случай не трѣбва да се испуща революционната цѣль на социалистическото движение, което преслѣдва интегралната трансформация на съвременното общество, отъ икономическа, политическа, както и морална страна.

„Въ никой случай, политическото дѣйствие не трѣбва да служи като предлогъ за компромиси, или за съюзи, които ще накърнятъ принципитѣ или независимостта на социалистическиятъ партии.

II.

„Като се има предъ видъ, че при съвременния строй, представителнитѣ тѣла не отражаватъ ясно тенденцията на своитѣ избиратели.

„Като се има предъ видъ, че въ повечето страни распредѣлението на избирателнитѣ околии е направено въ полза на болшинството и че това увеличава раздѣлението, което съществува и между народа и вота на неговитѣ прѣдставители.

„Конгреса, да усиори пълното господство на върховенството на народа се исказва въ полза на приетото законодателство (правото на народна инициатива), въ полза на народния референдумъ и пропорционалното представителство.

Читателя навѣрно подозира, че холандскитѣ делегати — съ остър анархистически духъ — се изявили своята ненавистъ къмъ „парламентаризма.“ Тѣ немогатъ да отрикатъ агитационния смисълъ на изборитѣ и присѣтствието на социалистическитѣ депутати въ парламентитѣ, като протестъ — въ това се и отличаватъ отъ анархиститѣ — *но да се запрѣти на социалистическитѣ депутати да се мѣсятъ въ парламентскитѣ работи, като предлагатъ законопроекти* и пр. Ако вий кажете на авторитѣ на това предложение, че също така, единъ законопроектъ на социалистически прѣдставител, който има за цѣль защитата на работническитѣ интереси, е единъ актъ на протестъ, противъ днешното капиталистическо общество, тѣ ви отговарятъ това е „държавенъ социализъмъ.“

Какъ, това е дѣло на работнически представителъ, който за-
щищава интереситѣ на работниците и ако държавата — т. е.,
болшинството на парламента — приеме този законопроектъ,
значи държавата се подчинява на работническата сила, а не
работниците на държавата, както това става съ държавния
социализмъ. Холандцитѣ сж за всеобщото избиранелно право,
ако това всеобщо избиранелно право, испрати утрѣ въ хо-
ландския парламетъ повече работнически депутати отъ колкото
буржуазни, ще ли се откажатъ холандскитѣ депутати да во-
тиратъ национализацията срѣдствата на производството? —
Споредъ тѣхъ, тъй като всѣко предложение въ парламента
е „държавенъ социализмъ“ — противъ когото сме всинца —
тѣ трѣбва да се въздържатъ и да оставятъ днешния строй,
тъй какъвто си е...

Ето до какъдѣ достига ултра — революционния духъ на
холандската делегация! Съ такива революционери ний дълго
бихме чакали революцията,

Да влизаме въ разбора на Холандското контра пред-
ложение, считаме го за безполѣзно, защото неговата общность
е повече отъ очевидна. Ще се ограничимъ само да напомниме
това житейско правило „глупостъ е да не си служишъ съ
оръжието на врага.“ Дѣйствително, ако врага посрѣдствомъ
това оръжие ви владей и господствува, това е достатъчна
препорѣка че оръжието му си струва паритѣ, и че въ ва-
шигѣ рѣцѣ — това оръжие туря въпросителна на същест-
вуванието на вашия врагъ.

Буржуазията, която е изгубила всѣка активна роль въ
производството — защото тамъ всичко вършатъ наемни хора
— играе още голѣма роль въ политиката, въ парламентитѣ,
гдѣто тя създава закони урѣжда и управлява; за да побѣ-
димъ буржуазията трѣбва да я изгонимъ отъ това нейно убѣ-
жище, като не се стесняваме — стеснението е свойство на
глупавитѣ хора — предъ никакви средства.

Нѣмското предложение бѣше вотирано отъ всичкитѣ де-
легати, съ исклучение на болшинството отъ холандската де-
легация. Докладчика по този въпросъ бѣше Вандерфелде —
белгийския делегатъ.

Българскитѣ, ромѣнскитѣ, унгарскитѣ, французскитѣ, италианскитѣ и русскитѣ делегации, имаха двѣ частни събрания, па които различнитѣ делегати излагаха положението на аграрния въпросъ въ тѣхнитѣ страни. Поради краткостта на времето и деликатността на този въпросъ, не можи да се дойде до изработванието на една обща программа на искания. Това още се дължи на специфическитѣ страни, които представлява спорния въпросъ въ различнитѣ държави. Ако положението на индустриалнитѣ работници въ различнитѣ страни се е изравнило до толкова, щото то може да послужи като почва на общи непосредствени искания, същото не може се каза за положението на селенитѣ.

Комиссията по аграрния въпросъ представи слѣдующата резолюция, въ която, както ще види четателя, има само общи положения, а не и непосредствени искания:

„Конгресътъ обявява, че правото на собственность върху земята, както върху рудницитѣ, минитѣ, кариеритѣ принадлежи на обществото.

„Конгресса счита като една отъ най-налѣжащитѣ длѣжности на социалната-демократия отъ всички странни, организиранieto на земеделѣческия пролетариатъ — също както организацията между индустриалния — и възвличанието му въ редоветѣ на социалистическата всемирна армия.

„Конгресса исказва мѣние, щото всичкитѣ националности, които ще бѣдѣтъ представени на бѣдѣщия конгресъ да съставятъ рапорти върху пропагандата въ селата и специално върху аграрното положение на тѣхнитѣ страни. Имено рапортитѣ ще докажатъ, какво поведение, какви срѣдства и какъвъ методъ на пропаганда социалиститѣ считатъ за най-приспособимъ — при аграрнитѣ условия на тѣхнитѣ страни — и различнитѣ земеделѣчески работнически категории: надничари, дребни собственици, фермери и пр.

Конгресса рѣшава: аграрния въпросъ, поради своята капитална важность и поради недостатъчното внимание, което му е отдавано до сега на международнитѣ конгресси, да фигурира на първо мѣсто въ дневния редъ на бѣдѣщия конгресъ“.

Съ шумни акламации биде посрѣщната тази резолюция, докладваше я Жаклоръ, председателя на синдиката на социалистическитѣ журналисти въ Парижъ.

Другитѣ рѣшения приети на Цюрихския конгресъ, които се не нуждаятъ отъ коментарии — ясни сами по себе си — защото не подигнаха никаква опозиция, сж слѣдующитѣ:

Въпроса за синдикалната организация.

„По предмета и съгласно резолюцията на Брюкселския конгресъ (1891) относяща се до гревитѣ и баллотажитѣ, международния Цюрихски конгресъ отъ 1893 рѣшава:

„Единствено работническата организация може да убиедини и улѣсни борбата на работническия класъ върху икономическата почва. Дългъ е на всички съзнателни работници да се присъединятъ къмъ синдикалната организация на тѣхния занаятъ. Дълга е на всѣка работническа политическа партия и на работническата преса да способствува съ всичката си енергия за развитието на работническитѣ организации върху синдикалната почва. Работническитѣ съюзи сж повикани да бжджтъ стълбоветѣ въ организацията на бжджщото общество и за това тѣхното съставяние, на страна отъ стрѣмлението за завоеванието на политическата власть, е една абсолютна необходимостъ.

Съединенитѣ усилия на капиталистическия класъ, които иматъ за цѣль да скѣсатъ срѣдствата за съществуване на работническата класа, заставляватъ работницитѣ да се организиратъ по-ярко върху синдикалната почва. Сжщо послѣднитѣ организации, като се занимаватъ съ общитѣ интереси на работницитѣ отъ всичкитѣ клонове на индустрията, въ различнитѣ страни, безъ разлика на религия и националностъ, съставляватъ една могъща фаланга въ всичкитѣ битки противъ капитализма.

Съ тази цѣль конгреса препорѣчва:

1). Създаването на по една национална федерация въ всѣки занаятъ.

2). Едно международно съглашение имеюще за цѣль взаимнитѣ помагания.

3). Създаването на работнически национални секретарии по всичкитѣ занаяти, къмъ които трѣбва да се присъединятъ всичкитѣ федерации.

Националнитѣ секретарияти иматъ за цѣль да събиратъ важнитѣ сведения касаючи се до работническото движение,

стачкитѣ, а сѣщо и да служатъ като посрѣдници за разглѣждане на ежегоднитѣ рапорти между различнитѣ синдикати.

4). Грижата за организиранieto на бюрата за наемание да бѣде възложена на работническитѣ борси. Управлението на послѣднитѣ да бѣде повѣрено на градскитѣ синдикати *).

Специално що се отнася до Америка и Австралия:

Като се има предъ видъ, че капиталистическото развитие на тѣзи страни е достигнало такива размѣри, щото чисто икономическитѣ оргнизации на тамошнитѣ работници скоро ще бѣдатъ съвсѣмъ безсилни, ако не бѣдатъ поддрѣпени отъ едно политическо дѣйствие, въ смисъта на принципитѣ на международното социалистическо движение.

Като се има предъ видъ още че крупното значение — което се повече и повече се увеличава на тѣзи страни въ икономическитѣ международни положения, както и космополитическия характеръ на тѣхнитѣ населения, че това подига жизненнитѣ въпроси, касающа се до сѣществуването на европейския пролетариятъ и прогресса на социалната революция;

„Конгресса пастоятелно проси, щото Американскитѣ и Австралийски организации не само да влѣзатъ въ сношение съ Епропейскитѣ съотвѣтствующи организации споредъ горѣприведения планъ, но-най вече като отхвърлятъ буржуазнитѣ партии, които ги маматъ и притесняватъ, да се организиратъ въ социалистически работнически партии и да върватъ наедно съ своитѣ Европейски другари къмъ окончателното освобождение на работническия классъ.

„По предложението на италиантѣта делегация — мотивирано отъ угнетающето влияние, което оказватъ върху работническитѣ социалистически организации, емиграцията и конкуренцията на иностраннитѣ не синдикирани работници, като намаляватъ надницата, като пречатъ на стачкитѣ и довеждатъ по нѣкога до пагубни стѣлкновения — и ангажира всичкитѣ социалистически партии и организации въ странитѣ, гдѣто бѣде констатирана тази „несправедлива конкуренция“,

*) Тѣзи четири пункта сѣ развити по пространно въ единъ дневенъ редъ на Волдерза, което и бѣше прието отъ конгресса. Сега ний нѣмаме подъ рѣка това прѣдложение и се задоволяваме съ горѣпрѣведения текстъ. Общитѣ части, които предшествуватъ и послѣдватъ пунктовете, сѣ сѣщитѣ, които се намиратъ и Вондерсовото предложение. Въ идущата книжка на „День“ ний ще дадемъ текста на послѣдното предложение.

да разпространяват социалистическата пропаганда между емигрантитѣ работници или по крайнитѣ-мѣри да имъ внушаватъ съпротивление къмъ низкитѣ надници и общаятъ отъ своя страна всичкитѣ услуги, които италианскитѣ социалисти могатъ направи, било като даватъ свѣдения върху италианската емиграция, било съ брошури напечатани на матерния езикъ на емигрантитѣ, било съ водението на една частна пропаганда въ центроветѣ, отъ гдѣто емигрантитѣ излизатъ.

Конгреса като излиза отъ тази гледна точка, рѣшава:

Социалистическитѣ партии и синдикалнитѣ федерации въ странитѣ, гдѣто се случаватъ злѣнитѣ, произтекающи отъ конкуренцията на не синдикиранитѣ емигранти, трѣбва да работятъ между послѣднитѣ, да развиватъ въ тѣхъ духа на организацията и международната солидарность;

„Социалистическитѣ партии и синдикалнитѣ организации въ въпроснитѣ страни, да се отнасятъ за свѣдения било чрезъ националнитѣ секретариати на труда, гдѣто тѣ сѣществуватъ, до централнитѣ федеративни представители въ странитѣ, отъ гдѣто излизатъ емигрантитѣ.

Прието съ акламации, докладва Шумалеръ, нѣмския делегатъ.

Предложения за покровителствуванieto на женския трудъ.

Като се има предъ видъ:

Че женското движение — както това се поддържа отъ неприятелския лагеръ — трѣбвало да отхвърля покровителственното законодателство за женитѣ работници, защото това законодателство било ограничавало *свободата* на жената и равенството ѝ *предъ мъжестъ*;

Че това движение игнорира, отъ една страна характера на съврѣменното общество което е основано на експлоатацията на работническия классъ на женитѣ сѣщо тѣй, както и на мъжестъ;

И отъ друга страна то игнорира ролята на жената като майка, толкова важно за бъдущето на обществото.

Цюрихския международенъ конгресъ обявява че длъжность на работническитѣ представители отъ всичкитѣ страни е да дѣйствуватъ за законодателното покровителство на женитѣ работници, като искатъ прилаганieto на слѣдующитѣ мѣрки:

1) Осмочасовъ работенъ день за женитѣ и 6 часовъ за момичетата по-долу отъ 18 години.

2) Непрекъсвала недѣлна отпочивка отъ 36 часа.

3) Унищожение на нощния трудъ.

4). Забранение на женския трудъ въ вредителнитѣ за здравието индустрии.

5). Забранение да работятъ жени непраздни двѣ недѣли преди и четири — послѣ ражданието.

6). Назначаване инспекторки на труда, въ достатъчно количество, по всичкитѣ клонове на индустрията, гдѣто има наети жени.

7). Прилаганието горѣспомѣнатитѣ мѣрки на всичкитѣ жени заняти: въ фабрикитѣ, ателиетата, магазинитѣ, въ кѣщната индустрия, или въ земледѣлито.

Това предложение на комиссията се допълни отъ друго едно предложение на българската, италианската и ромѣнска делегации:

„Равна заплата за равенъ трудъ“, т. е. заплатата на мъжетѣ и женитѣ, при еднакво продължителенъ трудъ, да бѣде равна.

Общата физиономия на конгресса бѣше доста бурна първитѣ два дена, послѣ всичко вървеше тихо до разискванията върху „политическата тактика на социалъ-демократитѣ“ и послѣ пакъ всичко взе нормаленъ и спокоенъ характеръ.

Шумни ржкоплескания посрѣщаха предложенията на болшинството, това което възбуждаше страститѣ на холандцитѣ. Остроти се размѣняваха сегизъ-тогизъ. „Вий говорите като Каприви, казва Домела на Адлера“ — азъ бихъ се много радвалъ, ако Каприви говореше като мене, му отговаря послѣдния. „Ний всичко това сме го чели,“ се обажда едно младо холандче, когато Либкнехтъ защищаваше „политическата тактика.“ — „Вий не бѣхте родени, когато ний вършихме всичко това,“ му отговаря Либкнехтъ.

Холандцитѣ бѣха, които захващаха, отговоритѣ, които получаваха, бѣха напълно заслужени. „Плехановъ говорилъ като Бисмарка,“ а когато господинъ Домела развиваше „своитѣ доводи, такава логика ги свързваше, щото ще помислите, че г. Домела говори на Волапука, когото иска да предложи на

работниците да изучаватъ“ — отговаря Плехановъ. Ако ний преведохме тѣзи реплики, то го направихме съ единственното намерение да покажемъ на болшинството на холандската делегация — защото въ нея имаше едно сериозно меншенство, което не се ползуваше съ вниманието на конгреса. На Брюкселския конгресъ французитѣ и англичанитѣ бѣха вотирали и за двѣтѣ предложения по въпроса за милитаризма, както за холандското, тъй и за нѣмското; на Цюрихския конгресъ англичанитѣ вотираха само за нѣмското предложение, а французитѣ се въздържаха. Така влиянието на Домела, което предричаха буржуазнитѣ вѣстници, че ще бѣде силно на Цюрихския конгресъ, до тамъ силно, щото да произведе едно разцепление въ армията на пролетарията, изгѣзе много преждевременно. Въ работническата армия днесъ сѣществува такава солидарность, която не е сѣществувала никога.

Зингеръ и Ходжъ (англински делегати) бѣха двамата председатели, които най-много увардваха тишината и порядъка. Послѣдния си бѣше купилъ единъ звонецъ и първитѣ му думи когато си зае председателското мѣсто бѣха „ако нѣкой иска да прави шумъ или да говори когато не му е реда, то нека е извѣстно, че языка на този звонецъ издава такъвъ силенъ гласъ, щото най-силния грѣкланъ е нищо при него“. И наистина стигаше Ходжъ да си подигне звонца и нарушителъ на тишината се усмиряваше.

Ако най-шумното засѣдание бѣше по въпроса за милитаризма, то най-гържественното бѣше послѣдното засѣдание въ сѣббота или по-скоро края на послѣдното.

Председателствуваше Анна Колишева (италианска делегатка). Послѣднитѣ съобщения се правяха бържѣ, бържѣ, часа отиваше 12, всички бѣха вече готови да си тръгватъ. Председателката Колишева става и заявява съ развалнующъ гласъ, че „между насъ се намира единъ отъ великитѣ учители на научния социализмъ, Фридрихъ Енгелсъ“! Неописуемъ ентузиазмъ бликна изъ цѣлата зала.

Публиката по трибунитѣ, делегатитѣ въ партера се изправиха въ единъ мигъ, и като махаха своитѣ шапки, издаваха френетически викове: да живѣе коммуната, да живѣе

международний социализмъ, да живѣе Енгелсъ. Презъ нѣколко минути се продължава този поривъ отъ радостъ, тази вълна на симпатии къмъ стария ветеранъ на социалистическото дѣло. Енгелсъ смутенъ и крайно развълнуванъ отъ горѣщата овация въ негова честь, зае председателското мѣсто. Когато ржкоплѣсканията се прекратиха, да започнатъ отново пакъ, Енгелсъ произнесе слѣдующитѣ думи, текста на които ако не, то смисълъта предаваме вѣрно на читателитѣ си:

Граждани и гражданки.

„Крайно трогнатъ отъ Вашия приемъ, азъ Ви благодаря отъ дълбочината на сърдцето си. Азъ приемамъ тѣзи ржкоплескания и съмъ увѣренъ, че тѣ не се отнасятъ само до мене, но и до моя покоенъ другаръ—Маркса“. Нови продължителни ржкоплескания посрѣщнаха тѣзи думи на Енгелса. „Тѣзи година е 40 годинишина отъ появяването на нѣмско-францускитѣ Анали, въ които пръвъ пътъ Марксъ и азъ формулирахме принципитѣ на научния социализмъ, до тогава социализма бѣше сектански, достояние на нѣколко глави, отъ тази дата той става учение на пролетарията, което днесъ брой милиони послѣдователи.

Презъ Септемврий тази година се пада 20 годишнината отъ послѣдния конгресъ на интернационала. На този конгресъ бѣше рѣшено неговото растурвание. За социалистическото движение, което бѣше взело вече сериозни размѣри, — интернационала бѣше една организация, която не отговаряше на новитѣ му потребности. Единъ главенъ съвѣтъ неможеше да държи въ рѣцетѣ си всичкитѣ връзки на пораслото вече движение. Интернационала като организация трѣбаваше да се замѣни отъ социалистическитѣ партии, които се оргнизираха въ всѣка страна. При своето растурвание интернационала вотира двѣ мѣрки. Първо ний прѣкосахме съвсѣмъ съ анархиститѣ, отдѣлихме се отъ тѣхъ. Днешнитѣ събития ни показватъ, че ний сме имали пълно право и сме постѣпили умно. Втората мѣрка бѣше приемането политическата борба, като най-могъщо срѣдство за освобождението на работническия класъ.

Вий виждате какви резултати дава политическата борба на пролетарията противъ буржуазията. Азъ завършвамъ, като се обръщамъ къмъ французскитѣ братя: ний нѣмцитѣ ще се радваме ако намѣсто 44 депутата както прокарахме ний,

вий да прокарате 60 въ близкитѣ избори за Пале Бурбонъ“.

Тѣзи думи казапи най-напредъ по французски, послѣ на английски и нѣмски отъ самия Енгелсъ посрѣщаха еднакво радостенъ приемъ.

„Обявявамъ конгреса за затворенъ.

„Да живѣе международната социална демократия!“ бѣха заключителнитѣ думи на великия учителъ. Ржоплѣскание, викове „да живѣе Енгелсъ“, послѣдваха отново. Нѣмската делегация подкара работническата Марсиза, французитѣ ги послѣдваха и послѣднитѣ минути на конгреса, бѣха пълни съ изявлението на най-братски интимни чувства.

Така слѣдва и биде затворенъ Третия Международенъ Социалистически конгресъ, на когото присѣдствуваха 400 делегати отъ 18 нации, прѣдставляющи нѣколко милиона организирани работници.

Още двѣ думи и пий завършваме нашата статия. Дългъ ние да поблагодаримъ Цюрихскитѣ социалистически организации за братския и прочувственъ приемъ, когото направиха на делегатитѣ. Ний бѣхме свидѣтели на една колосална демонстрация на повече отъ 10000 работника, наредени по-добрѣ отъ най-дисциплинирана армия въ честь на делегатитѣ.

Когато слѣдъ три години се събере въ Лондонъ Четвъртия Международенъ Соц. Конгресъ, въспоминанията на делегатитѣ, присѣдствуващи въ Цюрихъ, ще бждатъ още прѣсни.

К. РАКОВСКИ

Делегатъ отъ Българския Соц. Демократически съюзъ на Цюрихския Международенъ Социалистически конгресъ.

ИЗЪ ОБЩЕСТВЕННАТА ХРОНИКА.

Новата ера и нейнитѣ слѣдствия. — Желѣзници и пристанища. — Нови правдини. — Европейски разбойнически периоди. — Патриотически периодъ у насъ. — Нуждата отъ измѣненіята. — Политически явлѣния. — Финансова мѣдростъ. — Г. Гешовъ и „Данѣчния товаръ на България“. — Какъ трѣбва да се разглежда въпроса. — Нашитѣ избранници.

Миналата година по време на Пловдивското изложение, като слушахме отъ голѣми и малки хора въсторженно да повтарятъ, че за България се започвало нова епоха на развитие, малцина можаха да се догадятъ, че провъзвѣстиваната епоха ще бѣде нова не само за индустрията и земледѣлието, но и за въ много други области на българския общественъ животъ. Истина е, че до сега въ индустрията и земледѣлието не се виждатъ никакви реформи — даже законопроектътъ по индустрията си остана само проектъ, а за земледѣлието, освѣнъ нѣкои пѣтующи учители на да ли нѣкой другъ е помислилъ, — но поне въ другитѣ области се показва едно размърдване.

Изложението бѣше не бѣше затворено, българскай даноплатецъ го натовариха съ 145 милиона заемъ. Увѣряваха, че тѣзи милиони ще отидатъ за много полезни работи. За централна желѣзно-пѣтна линия Кюстендилъ-София-Търново-Шуменъ и за постройката на двѣ истински пристанища въ Бургазъ и Варна. И пристанищата и линията сж предназначени да играятъ важна роля въ економическото развитие на страната. Линията трѣбва да свърже нашитѣ вътрѣшни градове, и по този начинъ, да влѣе новъ животъ, нови потребности у тѣхъ, и второ тя ще разнася вътрѣ въ страната и изнася навънъ отъ нея мѣстнитѣ произведения. Въ това недалечно бъдѣще, не ще се срѣщаме съ оня куриозъ, че до като въ единъ окръгъ произведенията изобилствуватъ и се продаватъ на смѣшно евтина цѣна, въ другитѣ окръзи, даже и най-сѣбд-

нитѣ, виждаме да се осѣща голѣма нужда отъ сжщитѣ произведения. Желѣзницитѣ и още едно друго нѣщо сж голѣми фактори за економическото развитие на една страна. Колкото безполезни и да се показватъ тѣ на пръвѣ пътъ, ако бждатъ прокарани презъ богати мѣстности и промишленни центрове, въ нѣколко години тѣ направятъ цѣла революция и въ потрѣбитѣ на хората и въ начинѣтъ на трудѣтъ. Ето защо се лвява необходимостъ подробно да се разисква въ печата презъ кои и кои мѣстности ще бжде повече ползовито да бждатъ тѣ прокарани. Съ това се избѣгва и друга една опасностъ, навикѣтъ на нѣкои управници да гледатъ на „държавнитѣ“ постройки, като на лесенъ случай за обогатяване . . . Но, да се не отклоняваме за сега. Извѣстно е сжщо, за какво ще послужатъ добрѣ запазенигѣ отъ вѣтрове пристанища. Варна и Бургазъ ще се обърнатъ въ голѣми складове на наши и външни произведения, което ще усили вносѣтъ и износѣтъ на страната. Предъ такива свѣтли перспективи, заемѣтъ бѣ сключенъ на твърдѣ неизносни условия и, както печатно увѣряваше неотдавна единъ държавникъ, при условия унижаващи достойнството на България, и то съ една отъ най-експлоататорскитѣ и най-шарлатанскитѣ фирми, съ знаменитата австрийска Лендеръ Банкъ.

Изложението и заемѣтъ вървяха естествено едно подиръ друго и нашитѣ хора се не стрѣснаха отъ този много милионенъ товаръ. Пловдивскитѣ веселия, съ хиляднитѣ хиляди омай, притѣпили бѣха на време чувствителността на хората, като рисуваха напредѣ имъ блѣскавото расцѣвяване на „хубава България“. Обаче скоро се стрѣснаха всички. Правителството внесе предложение за измѣнението на конституцията. Рѣшително никой не искаше и не можеше да разбере, като за какво сж потрѣбали тѣзъ измѣнения, за какво ще послужатъ тѣ на новата епоха, въ която стѣпвала България. Ако България трѣгвала по новъ пътъ, каква нужда се лвява за измѣнението на основний законъ? Беки новий пътъ неминуемо води подирѣ си и стѣснението на правдинигѣ народни? Чудно, не чудно, ала излѣзе тѣй. По новия пътъ не може се вървя, ако народу се остави по голѣма възможностъ да бжде представляванъ въ Народното Събрание. — Отъ 350 народни хора трѣбва да има само 150 въ Народното Съб-

рание. — По новия път не може се вървя, ако се остави народът по-често да контролира и да мѣнява излъгалитѣ неговата воля представители; затова отъ 3 на 5 години, а до 5, „я деве я дедеджи“ — я камилата я камиларѣтъ. — По новия път не може се вървя, ако на правителството не се даде възможност и съ една трета отъ всички представители, сирѣчь, съ 50 души почти, да взема рѣшения благоприятствующи новата епоха. Това е толкова по-необходимо, че двѣ трети трѣбва да се оставятъ свободно и не обезпокоени да засѣдаватъ въ Червепий или Бѣлий ракове или Раци, гдѣто много български държавници сѣ прекарвали своята първа политическа школа.

Много други жертви е изисквала тази „нова епоха“. За тѣзи други жертви нийдѣ не е предлаганъ законопроектъ, нийдѣ не е прокарванъ законъ за тѣзи жертви, никой не е спомѣнувалъ, макаръ да е ясно като дѣпъ, че безъ тѣхъ жертви никакво изложение не можеше се направи, никаква нова епоха не може се захвана. Ний ще видимъ по сетнѣ въ какъвъ такъвъ безименъ законодателенъ периодъ сѣ прокарапи и изискапи тѣзи жертви, а сега ще кажемъ, че тѣ сѣ предварителнитѣ условия на всѣка „нова епоха“, на всѣко измѣняване начинитѣ на трудѣтъ.

*
* *

Предварителнитѣ условия за поражданието на една нова индустрия, за поражданието на капиталистическото производство, сѣ: наличността отъ свободни капитали и наличността отъ свободни рѣцѣ. Въ тѣзи страни, гдѣто производството е дрѣбно, гдѣто почти всѣки производителъ е самостоятеленъ и независимъ, тамъ току тѣй лесно не могатъ се създаде ония предварит. условия. Тѣхното създаване предполага цѣла економическа революция, революция въ имущественнитѣ отношения на хората, смисълъта на която е: „който има много, ще му се даде още, който има малко — и то ще му се вземе“. Въ западна Европа това стана въ 14—15 и 16—17 вѣкове. Откритието на Америка и освобождението на селенитѣ, насилственното почти обезземеляване на земледѣлцитѣ и тѣхното исхвърляние на пазаря отъ страна на аристократитѣ, начинающата се вълнена индустрия, която преобрѣщаше ни-

витѣ въ паши и произведенията въ злато, отварянето на златнитѣ и сребърни руди въ Америка, знаменитата плячка въ Остъ-Индия, преобрѣщането на Африка въ пазаръ на човѣчески същества, всичкитѣ тѣзи проявленія на алчната и немилослива европейска „нова епоха“ съставляватъ зарята на тѣй парѣченото отъ Маркса първоначално натрупване. Въ тѣзи времена се създадоха предварителнитѣ условия за появяването на новата епоха, капиталистическото производство. Капитали имаше, свободни рѣдѣ сѣщо. Изкрадениѣ пари отъ народа се намираха въ рѣцѣте на малцина, а ограбенитъ народъ се преобрѣна въ неимущо, вагабондствуеще скитающе се население. При такива условия, свободно стоящитѣ капитали дирятъ твоего оползотворяване, а свободнитѣ рѣдѣ дирятъ работа. Така ограбенитѣ отъ гърба на народа пари преобрѣщатъ този сѣщитъ народъ, въ наеменъ робъ на парѣта, на капитала. Сѣщата история срѣщаме и въ втората половина на днешнитъ вѣкъ, въ Руссия и въ Америка. Освобождението на крестянитѣ и негритѣ бѣ потребно за нарождащата се индустрия, инакъ хуманнитѣ начала, подъ бѹлото на които се прикриваше това освобождение, дълго време не щѣха да намѣрятъ приложение.

И така, свободни капитали и свободни работници — ето двѣ предварителни условия за да се започне капиталистическото производство. Ний незнаемъ дали нашитѣ голѣмци сѣ ги имали предъ видъ, когато тѣй увѣренно провъзгласяваха настѣпването на „новата епоха“. Колкото карикатурно да изгледва сравняването на България съ западна Европа, но не е за чудение, ако и у насъ намѣрямъ слѣди отъ едно курioзно първоначално натрупване. Истина е, че ний не открихме никаква Америка, нито пъкъ нѣкого освобождавахме; напротивъ насъ ни други освободиха, а ний се помѣчихме да покажемъ на свѣтътъ, че роби сме били и роби искаме да живѣемъ. Ний открихме друго нѣщо. Ний разбрахме, че и Българинътъ може да върше онова, за да се отървемъ отъ което, тѣй горѣщо моляхме чуждата помощ. Ний обѣрнахме администрация, правосѣдие, войнщина въ златни рудници; ний обѣрнахме роднинство, приятелство, комшиѣство въ служливи фактори за обогатяване; ний зазладѣхме отсамъ и отвѣдъ балкана хиляди уврати земя и гори; ний строихме, разсипвахме, купувахме, продавахме, прѣзихме железници и

заеми и най на край оголихме народа, а неговата мъка ний обърнахме въ злато, което турихме въ сигурни наши и чужди банки, въ хиляди голѣми и малки акционерни дружества. При търговския и лихварския капитали, ний прибавихме капиталитѣ на чиновника и адвоката, на офицера и предприемача.*) И българии си има своя периодъ на първоначално натрупване. Смисльтъ му е: оголването на народа и забогатяването на една шепа хора. Това се нарича разбойнически периодъ. Когато единъ цѣль слой отъ дребнитѣ производители изчезна **) и влѣзе въ редоветѣ на наемниците, ний устроихме, като вѣнецъ на периода. Пловд. Излож. и провъзгласихме новата ера.

Въ тази нова ера пѣматъ мѣсто демократическитѣ идеи, защото не е демосътъ, народътъ, който управлява, а една нищожна частъ отъ него, която живѣе и се обогатява на смѣтка на цѣлия народъ. За да се запази този новъ редъ на работитѣ, трѣбва стеснение на правата народни и даване преднина на малцина. Така се започна и политическо-общественната „нова ера“. Правиха се едниѣж дваѣж и три пѣти избори. Два пѣти за представители, а трети за общински съвѣтници. Общата черта на тѣзи избори е изнасилване, стѣсняване и олая право и дѣеспособностъ народна, която остана подиръ изпѣняването на конституцията. Избраха се хора извѣстни и заслужили презъ периода на натрупването сега вече „новата ера“ може да блаженствува, ако само не я стрѣсне нѣкой „япльшлжкъ“ въ смѣтката.

А такива „япльшлжци“ ставатъ. Вий, напр., отъ много години криво лѣво плащате давнината си, пѣшките по плащате; ала тази давнина вмѣсто да отлекне, става отъ година на година по-голѣма и по-голѣма. Тѣжеко ви е, надѣжда за отлекване нѣма. При това васъ систематически ви отблъскватъ, отнематъ ви правото да дириите смѣтка за държавнитѣ и общински разноси, не ви допускатъ за да кажете вашето: „Стига“! Но връхната се качва, качва и край нѣма. Сжцо

*) (Въ 1885 г. ний съ голѣми усилия направихме едно дружество за да му дадемъ постройката на желѣзната линия Царибродъ-Бѣлово, за 17 милиона, днесъ се явиха 6 български дружества за линията София-Романъ, за по 22—25 милиона).

**) Ако да не бѣше изселването на турци татари и черкези, паи малко 100000 селски пролетариатъ щеше повече да пахлуе изъ градоветѣ.

като една кола, кога я теглете възгоръ планината. Напъвате и последнитѣ сили, въ главата шумъ, диханието бързо и мъчно, отдихъ нѣма. Краката треперятъ, очитѣ се пълнятъ съ кръвъ, вий пламвате и... или непоносимото бreme строшено на парчета, или катурване назадъ въ пропастьта... Въ малко много чововѣчески уреденитѣ държави това се за „явлжш-лжжъ“ смѣта и ръководителитѣ народни исплащатъ скъпо за такива политически грѣшки.

У насъ се не обръща внимание върху настроението на работната и даноплатната масса, както не се обръща внимание и на нейната възможность или невъзможность да плаща. Ний сме си изработили много несложни общественно-политически и финапциално-економически теории. Въ областъта на първитѣ ний знаемъ да „свиваме юздитѣ“, да „държимъ въ респектъ“ населението, ставаме „сино правителство“. За това съществуватъ полиция и войска. Тѣзи двѣ закрилници на обществото ний обърнахме въ тѣлохранители и въ аргументи за нашата правота. Вмѣсто доказателства — бой, вмѣсто политическа зрѣлость — щикове. Щикове и бой сж алфата и омегата на общественно-политическата ни кадърность.

Много по-проста е нашата финансово-економическа мждрость. „Дай, дай, кръвъта си дай“ — какво по-просто отъ това? „Тупай чювалъ, той ще даде“ — какво по-весело отъ това? Налагай данъци и прибирай паритѣ — ето ви цѣла финансова наука.

* * *

Едвамъ напоследъкъ взеха да се чуватъ гласове, като протести срѣщо това постоянно тупание на „брашнаний чювалъ“. Така г. Ив. Ев. Гешевъ въ една статийка, подъ заглавие: „Данъчний товаръ на България („Юридич. Прегл.“ книга XIV) се опитва да покаже, че данъчний товаръ на България е надминалъ оная граница, задъ която се намира областъта на неразумното. Тая граница не е произволно установена отъ г. Гешева, а на основание на много премждри събирания и изваждания е опредѣлена отъ Поль Лероа Болио „единъ отъ най-блѣстицитѣ учители по финансовата наука“. — „Ний считаме данъцитѣ за „умѣрени“ — казва финансовото свѣтило — когато съвокупностьта на националнитѣ (държавнитѣ), областнитѣ и общинскитѣ даждия не надмину-

ва 5 или 6 на стотѣ отъ прихода на частнитѣ лица“. Така г. Болйо пресмѣтва, че Белгийцитѣ плащали даждия 6—61½ 00 отъ прихода си, Англичанитѣ 71½ 00, а Французитѣ, като народъ, който трѣбва винаги да стои на шрекъ спрямо Германия 1200. „Въ Франция, прибавя франц. авторъ, данъцитѣ сж стигнали точката, гдѣто едно ново тѣхно увеличение би станало опасно за економическото положение на страната“. И тѣй 5—600 данѣкъ е „умѣренъ“, 1200—е много тѣжѣлъ, по-горѣ отъ 1200 е вече опасенъ за много работи. За да разберемъ какъвъ процентъ данѣкъ плащаме ний българитѣ, г. Гешевъ прави ето каква смѣтка. Той пресмѣтва какъвъ приходъ има цѣлото население въ княжеството и какъвъ данѣкъ (държ. окръж., общ.) изобщо то плаща. Приходътъ възлиза на 800 милиона, а данѣкътъ на 100 милиона. Такъвъ данѣкъ прави 12½ 00 отъ приходътъ и г. Гешевъ казва. „Ако въ богата Франция 1200 сж много, то смѣло можемъ да кажемъ, че въ държавица бѣдна, като България, процентътъ 12½ е огроменъ. „Преувеличенията на данъцитѣ, казва Лавеле, съсипаха двѣтъ най-силни империи на свѣта, римската и оная на Карла V“. Подиръ такъвъ урокъ г. Гешевъ добавя: „Желателно е, необходимо е, щото уроцитѣ на историята и политическата економия да не се забравятъ отъ насъ, когато новитѣ министерства ще погълнатъ нови кредити“... На край той съвѣтѣва: „тѣзи нови жертви трѣбва да се покриятъ бездруго съ економии по другитѣ министерства“; инѣкъ—лошо!

Това е съдържанието на статията.

Миналата година г. Гешевъ укоряваше*) социалиста Братанова за повърхпи и ненаучни заключения; тази година намъ ще се падне неприятната обязанностъ да повърнемъ комплиментъ г. Гешеву, като го укоримъ въ повърхно и ненаучно разгледвание на въпроса.

Г. Ив. Е. Гешевъ е извѣстепъ у насъ като финансистъ и политико-економъ. Той е свѣдущъ по общитѣ економически въпроси, познава стопанското положение на България, знае да предлага мѣрки за повдиганieto на това положение и въ сжщото време иде му отржки да борави съ финансови предприятія и въпроси. По едно време той е билъ Директоръ на Банката и даже финансовъ министръ. Естественно е, че неговата статийка обърна вниманието на обществото и

*) „Пер. Спис.“ кн. XI.

биде препечатана въ „Прогрессъ“ и въ „Черно Море“. Види се, подъ влиянието на все по-честитѣ и по-честитѣ охкания на народната масса, нашия печатъ обърна повече внимание на тази статийка, отколкото тя заслужава.

Единъ финансистъ знае много добръ гдѣ да дири болното мѣсто въ финанситѣ на една страна. Той никога не ще се задоволи да смѣтне *общата сума* на прихода на цѣлото население и тогава да дири какъвъ процентъ отъ прихода съставлява данъкътъ. Даже дамския економистъ Лероа Болю не смѣе да върше така. Той изрично казва, че „данъкътъ не трѣбва да надминува толкова и толкова процента отъ прихода на *частнитѣ лица*.“ *) Г. Гешевъ се явява твърдѣ невнимателенъ ученикъ къмъ учителя си и въ всѣки случай много бързъ „скроменъ издирвачъ.“ Какъвъ начинъ на смѣтане ни е накаралъ да оголимъ народа и да понизимъ неговитѣ потрѣби до степенята на дивацитѣ. Онѣзи проценти — 12 и половина — които г. Гешевъ намира, еднакви ли сж за всички слоеве отъ нашето население? Сигурно може да се каже, че ако за извѣстенъ срѣденъ уровень се пада 12 $\frac{1}{2}$ ‰, за два милиона земледѣлци този ‰ пада между 15 и 16, а за хора, като г. Гешева между 2 и 3. Нали е явно, че по никой начинъ не бива да вземаме общата сума на приходитѣ, защото тъй не можемъ узна, дали вече нѣколко години наредъ не сме стояли отвѣдъ границата на разумното за 90 ‰ отъ населението?

Единъ финансистъ-економъ, преди да заговори за дѣпчинъ товаръ на една страна, ще трѣбва да си отговори най-първо на този въпросъ: каква е данъчната система въ тази страна? До колко тя отговаря на жизнеспособността и благосъстоянието на общественитѣ класи. У насъ, той ще забѣлѣжи, че единъ земледѣлецъ плаща 10 и 20 пѣти повече данъкъ, отколкото единъ предприемачъ, че нашия срѣднъ рѣжъ занаятчия е много повече натоваренъ съ данъкъ, отколкото единъ чиновникъ или банкеринъ. Съ една рѣчь, той ще забѣлѣжи, че данъкътъ у насъ е крайно неравномѣрно распредѣленъ, и че, за да напредва страната безъ да се истощава въ преждевременни кризи, необходимо е распредѣлението на данъкътъ да стане споредъ приходитѣ на отдѣл-

*) Тукъ изрично се говори за прихода на „частнитѣ лица“, а не за общий приходъ. А това не е едно и сѣщо.

нитѣ лица. По нататѣкъ. Той, като финансистъ-економъ, ще забѣлѣжи, че и да бѣде введенъ подоходния налогъ въ една страна, има друга несправедливостъ, която сѣщо ще трѣбва да се отмахне, ако искаме всички граждани еднакво да то-варимъ. Да рѣчемъ, че въ България имаме налогъ върху приходитѣ, а не досегашнитѣ възпиющи данѣци. Да рѣчемъ, че азъ имамъ приходъ 1200 лева годишно. Нека и налогътъ да бѣде 10 % върху прихода. Азъ ще трѣбва да платя данѣкъ 120 л. за една година. Вземете другъ гражданинъ, вземете напр. г. Гешева. Да рѣчемъ, че той има годишенъ приходъ 20,000 л. По 10 % налогъ, той ще трѣбва да да-де 2,000 л. на годината. Недѣйте трѣпва отъ голѣминага на суммата, на пръвъ погледъ само ви се види много. Че-ловѣкъ, който има годишенъ доходъ 20,000 л., за него 2,000 лева сѣ почти нищо; а за оня, който получава 1200 само, за него 120 л. сѣ грамадна сума. За да може първий гражданинъ да осѣти данѣчния товаръ еднакво, както и вто-рий гражданинъ, нему не ще е достатъчно да се наложи 10, а 20 или повече проценти. Съ една рѣчь, за да бѣде подоходния налогъ справедливъ, той трѣбва да бѣде расхвър-ленъ прогресивно, сирѣчь, процентътъ на налога трѣбва да расте съразмѣрно съ растението на доходитѣ.

Ето каква данѣчна система ще избере финансистътъ-економъ, който съжелява, че немилостливо тупатъ чувала и, който, да повторимъ шегата на г. Гешева, не гледа да опази само себе си и своитѣ влакна отъ тупанието. Първото болно мѣсто въ финанситѣ на една страна е системата за рас-хвърлянието на данѣцитѣ или накратко, данѣчната система. Второто болно мѣсто е посоката, по която върви „национал-ната политика“. Явно е, че извѣстна „политика“ може да изисква отъ народа голѣми жертви, като: многобройна войска, многобройно и скъпо-прескъпо плащано офицерство, много-бройна полиция, явна и тайна, голѣми пенсии, голѣми заплати, милионни тайни безоточетни фондове; съ една рѣчь, има „по-литики“, които се распуцатъ на широко, продаватъ галан-тонство, безъ да гледатъ на попуканитѣ рѣцѣ, пустнали сѣ му края, та викатъ *après nous le deluge* (подиръ насъ потопа), ний да сме здрави. Разумѣва се, единъ финансистъ-економъ, ако не принадлежи къмъ вълчята порода, ще обърне сери-озното внимание на своитѣ свѣстни съвременници върху този

пагубенъ за народното благосъстояние пжтъ и ще влѣе твърдостъ въ жилитѣ на младитѣ, за да спржтъ вървежа на този забравилъ себе си и свѣта керванъ. Той, финансистътъ, ще покаже, че отдѣлнитѣ лица ако рискуватъ, народитѣ не бива това да вършатъ, че за малкитѣ народи предстои скромно, вътрѣшно културно развитие, развитие на производителнитѣ сили на страната, а не авантюри, спокойно измѣрване силитѣ си, а не *politique à la „чортъ меня побери“*.

Ако една страна притѣжава научна и справедлива данъчна система и води съобразна съ силитѣ си и съ цѣлитѣ си „национална политика“, ако милостивий Аллахъ не я лишилъ отъ умни финансови министри, които да изработватъ умни финансови планове, ако всичкитѣ тѣзи нѣща ги има, ний мислимъ, че до появяването на „бездомнитѣ“ социалисти, може спокойно да се пѣе: „дойдешъ вечеръ, преброишъ ги.“ Ако горнитѣ условия не се взематъ въ внимание, никакви смѣтки на г. г. Гешевци, никакви мѣрки на „славни финансисти“ не могатъ ни показва дали има още нѣщо въ чувалъ. Тогава оставатъ два исхода: или да тунатъ чювалъ до тогава, до когато престане да пуца брашно — защото това ще бѣде вѣренъ признакъ, че нѣма за какво да се продължава тупанието; или, безъ да диришъ въображеми проценти, да се доближишъ до народа, който сѣе, жъне, прави къщи, хлѣбъ, обуча, дрѣхы — и да чуешъ какъвъ е този стонъ, стонъ отъ раскъсани гърди, стонъ на загубени надѣжди, ... вѣковното охкане на много страдалний народъ, за да заглушимъ което, ний измисляме народни празненства и шумни ликувания или пъкъ бѣгаме въ „пусти гори телелейски“ — било се тѣ наричали „рилски пустини или осамотени расходи по безлюднитѣ шосета . . . Народътъ живѣе и ще живѣе още, защото въ селскый и нашый несложенъ още градскый животъ нѣма граница за съкратяването на чловѣческитѣ потрѣби защото както има едно вървение напредъ къмъ чловѣщината така има и друго вървение назадъ къмъ дивацината. Подивява, разбира се, не оная млада естетична България, провозвѣстницата на „тайнитѣ трепети“ и „омайнитѣ красоти“, а подивяватъ 90 0/0 отъ цѣлото население... Но много ли е това голѣма жертва лие е, предъ видъ на „високото вчловѣчване“ и „безпечнитѣ вълни отъ сладки ощущения“ на Обе-

ten Zehntausend на ония честити десетъ хиляди, които, праятъ Élite'тъ (избранниците) на българското общество?

А propos, за Élite'тъ. Освѣтъ сп. „Мисль“, въ което се срѣща цѣтътъ на „млада България“, въ София започна да излиза списание и отъ другата „Елига“, тъй нарѣчената университетска или официална елита. До като въ „Мисль“ тази „млада България“ говори и пѣе на хиляди разбрани и неразбрани гласове, както прилича на млади хора, въ „Бъл. Прегл.“ ще срѣщнете една чинна и благопристойна хармония, едно благодатно тимияно-каденіе на „епоха срамна, позорна“, което не отговаря на достойнството на единъ „Български храмъ на науката“.

Ний сърадваме в. „Черно-море“ за наврѣмечното и енергичното отбѣлѣзване на позорния фактъ.

К Н И Ж Н И Ц А

Нашитѣ сѣдилища отъ *Правдолюбозъ*. Пловдивъ, 1893 година. Страници 26, цѣна 40 стотинки.

Единъ старъ мъдрецъ доста сполучливо е уприличилъ писанитѣ закони на чловѣчеството съ *паяковата мръжъ*, прѣзъ която *бръмбаритѣ* свободно минаватъ, като хичъ не искатъ и да знаятъ билъ за нейното раскъсване, когато пѣкъ дребнитѣ и слаби мушици се впитатъ и загинватъ. Че това е тъй, най-добрѣ се убѣждаваме отъ ежедневнитѣ факти и явления въ живота. Праздна измислица сѣ думитѣ: свобода, равенство предъ законитѣ, народно управление, независими сѣдилища и т. н., и т. н. Всички блага и наслаждения, всички улеснения и привилегии, всички почести и награди сѣ на страната на имущата, на силната класа. И наопѣки, всички тѣгла и стѣснения, всички трудове и мъки, всички тегоби и онеправдания сѣ на страната на неимущитѣ, на бѣднитѣ, на слабитѣ. Това ний виждаме въ всички расклонения на чловѣческия животъ: и въ економическия, и въ политическия и въ семейния, и въ общественния животъ на народитѣ. Имахъ ли власть въ ржцѣтъ си — ти си господаръ надъ всички под-

властни и безвластни; ти се распоредявашъ съ тѣхното богатство, съ тѣхното знание, съ тѣхния трудъ, съ тѣхната съвѣсть — съ цѣлия имъ животъ. Имашъ ли капиталъ, богатъ ли си — всичко можешъ да си купишъ: и свобода, и правосъдие, и властъ, и трудъ, и знание, и съвѣсть, и всичко, всичко. Нѣмашъ ли, сиромасъ ли си, безвластенъ ли си — ти си робъ, играчка, урѣдие въ рѣцѣтъ на всички сили. Такавъ е сега живота и затуй всѣки се стрѣми да забогатѣе и стане силенъ.

Тѣкмо това иде да ни покаже и г-нъ Правдолюбовъ съ своята мапичка брошурка. Като ни излага на кратко цѣлата история на едно углавно дѣло, на основание „не само на съдебнитѣ протоколи, но и на свидѣтелството на едно многобройно число слушатели“; като ни описва единъ „не твърдѣ крупенъ по несправедливостта си фактъ“ изъ нашитѣ съдилища — той желае да ни даде едно „пълно олицетворение на съвременната безхарактерностъ и безпринципностъ“; желае да ни науми за „хилядитѣ още дѣла“, поради злата участь на които „се причиняватъ нещастия и катастрофи въ къщитѣ на десетки хиляди семейства“; желае да ни покаже, че малцина сж днесъ ония хора, „които стоятъ *огнъ* отъ мръжата на подкупиството, низостта, подлостта, безхарактерността“; иска най-сетнѣ да ни посочи, че при такова едно „окончателно раскапване на всичко у насъ,“ при такова едно „систематическо развращение,“ въ това „царство кърваво, грѣшно, царство на подлостъ и развратъ, царство на скърби, зло безконечно“... *„въ скоро време ще се видимъ въ нужда чрезъ самозащита да наизмъ имота, живота и честта си.“*

* * *

За тази цѣль автора на брошурката се погрижилъ да ни даде едно картинно описание на дѣлото и всичко свързано съ него. Най-напредъ той ни представя сцената на престѣпленieto. Нейното съдържание накратко е такова:

Въ една отъ нашитѣ околѣжни болници лѣжатъ болни. Надъното на отдѣлението лѣжи единъ младъ момъкъ въ агония. Всички болни спятъ. Влизатъ дебнишкомъ въ отдѣлението двама души, а слѣдъ тѣхъ още двама и се спиратъ до кревата на

умирающия. Въ такова положение тѣ му турятъ въ ржката едно перо и съ усилието на едного отъ злодѣйцитѣ се подписватъ три различни княжа (по всѣка вѣроятностъ — записи), слѣдъ което си излизатъ и нещастникътъ умира).

Едина отъ близкитѣ другари на умрѣлия, като се научава за това безчовѣчно злодѣяние, дава заявление на прокурора, за да заведе углавно дѣло противъ престѣпниците. Прокурорътъ, като близъкъ приятелъ на инициатора и главния виновникъ на това злодѣяние, оставилъ безъ внимание заявлението. Заявителя се възмутилъ отъ това и, за да накара прокурора да даде ходъ на заявлението му, дава гласностъ на това злодѣяние чрезъ единъ отъ мѣстнитѣ вѣстници. Главния престѣпникъ (чиновникъ) и роднината му докторъ въ същата болница се виждатъ въ чудо и се замислятъ, какъ да скроятъ работата, та да се отърватъ отъ отговорността. Намислятъ я тъй: престѣпниците да дадѣтъ заявление противъ приятеля на умрѣлия, за дѣто ужъ лъжливо ги позори чрезъ печата, и сѣда да го осѣди. Това тѣ намиратъ за възможно, благодарение на сегашния законъ за печата, споредъ който, за да обвинишъ единъ чиновникъ въ какво и да било важно престѣпление, трѣбва непременно да имашъ на ржка пресѣда, издадена отъ сѣда противъ обвиняемия за това престѣпление, а така сѣщо и благодарение заинтересованността и близкото приятелство на доктора съ прокурора, слѣдователи и сѣдшитѣ.

По нататъкъ г-нъ Правдолюбовъ ни представи въ друга една сцена, какъ доктора отива при *главния* отъ сѣдитѣ и подготвя работата за осѣждане, вмѣсто на престѣпниците, на невинния другаръ на умрѣлия. Въ една трета сцена, той ни представи, какъ пѣкъ *главния* сѣдия по единъ майсторски начинъ скланя другаритѣ си, да осѣдятъ невинния. По нататъкъ вече той ни рисува картината при самото разглеждане на дѣлото въ окръжния сѣдъ, а послѣ и въ апелацията. Всичко това той ни рисува тъй живо, тъй просто, тъй нагледно, щото не може съвѣстния, честния и не развратенъ още читателъ да се не погнуси, да се не възмути отъ нахалността, подкупничеството, безсѣвѣстността, явното нечитание на законитѣ и пр. и пр., което тъй добръ и спѣква въ общата картина. Ний съжеляваме, че малкото мѣсто не ни позволява да направимъ поне нѣкои цитати отъ общата

картина, що ни представлява тая брошурка. Ще кажемъ само, че дѣлото се свършва въ окръжния съдъ тѣй, както се свършватъ и всички почти дѣла — *за въ полза на силния*. Благодарение на подготовността на работата, съда, безъ никакво стѣснение, безъ никакво гризение на съвѣстѣта, освобождава злодѣйцитѣ и осъжда невинния другаръ па умрѣлия на *два* годишенъ тъмниченъ затворъ. Осъждатъ го, защото е посмѣялъ да изваде на лице едно злодѣяние, защото е ималъ човѣщината да оплаче единъ свой приятель, задушенъ по срѣдъ пладнѣ отъ „плътотядни разбойници“.

Всѣки може да си представи, какво е било възлението между слушателитѣ, когато сж чули пресъждата на съда...! Защитникътъ на осъждения е поискалъ да утѣши своя клиентъ съ туй, че ще апелира дѣлото и апелацията *„не ще отиде до тамъ“* . . . Осъждения, възмутенъ отъ дѣното на душата си отъ това *кривосъдие*, не е искалъ да апелира, защото е билъ убѣденъ, „че тая шайка ще стигне вратитѣ и на втората инстанция и ще си образува съставъ, какъвто ѝ е потребенъ“. И за да докаже именно на слушателитѣ и на защитникъ си, че право мисли, той се съгласява да апелира дѣлото.

Въ апелацията, слѣдъ дълго раставяние на дѣлото, въпрѣки всички доказателства противъ разбойниците, въпрѣки самата исповѣдъ на доктора, че болния дѣйствително се е намиралъ въ агония още преди два дена до уморяването му, въпрѣки свидѣтелствуванието на самия священникъ, който не можилъ да го пречисти, защото берялъ душа вече; съ една дума, въпрѣки самата истина, що се раскрыла, съда пакъ освободилъ сжщинскитѣ разбойници и потвърдилъ пресъждата на орк. съдъ, сирѣчь, осъдилъ невиния на *два* годишенъ затворъ.

Обикновено края винаги окрасява предприетата работа. Трѣбвало е, слѣдователно, да се окраси и това дѣло съ своя свършъкъ. И дѣйствително, нему сж турили вѣнецъ съ една още по-безчеловѣчна сцена, която предава особена трагичность на цѣлата верига отъ престѣпления и гнусотии. Бащата на умрѣлия, доста старъ човѣчець, като чулъ пресъждата на апелативния съдъ, приближилъ се до трибуната и казалъ съ просълзени очи: „Кѣвкото сѣдитѣ, айолъ, такова и Господъ да ви дава!“ За тая невинность на стареца

сѣда съставилъ актъ за оскърбление и тутѣкси го откарали
подъ стража въ затвора! ? . .

* * *

Това е съдържанието на тая малка, но твърдѣ интересна
брошурка. Както вижда читателя, въ нея се раскрива само
едно мъничко кѣтче отъ общата печална картина, що ни
представлява нашия животъ сега за сега. При все туй, ний
и отъ това кѣтче можемъ да си представимъ: първо, до кол-
ко е жестока борбата между силния и слабия, второ, до
колко властѣта и капитала сѣ развъртели класа на силнитѣ.
Последнитѣ до толкова сѣ се вкръвничили, та че просто не-
знаятъ що правятъ: често пѣти, като не намиратъ въ лицето
на съвършено убитата и умаламощена вече масса надле-
жащата фигура, срѣщу която да пускатъ своитѣ отровни
стрѣли, като не могатъ да държатъ въ покой ни на минута
своитѣ звѣрски инстинкти — тѣ ги насочватъ единъ противъ
другъ. Живота е пленъ съ такива факти. Ако надникне
човѣкъ въ политическата борба, ще види кървави сцени между
една фракция отъ силни и богати, противъ друга отъ сѣщата
класа; ако вникне въ економическия животъ, ще забѣлѣже
сѣщото; ако влѣзе въ участъцитѣ, въ сѣдилищата, па даже
и въ храма на науката — пакъ сѣщото!... Всички се испре-
варватъ да крадѣтъ, подкупватъ, шпионствуватъ, изнасилватъ.
Картината е пълна.

И това не е само у насъ, въ България. Тѣй е и въ
Италия, и въ Франция, и въ Австрия, и въ Германия —
врѣдъ по свѣта. Макаръ и фактитѣ, що ни дадоха и даватъ
вѣстниците отъ една-двѣ години насамъ за чудеснитѣ крѣпаби,
подкупи, насилия и пр. въ Европа и Америка, да сѣ мил-
лионната частъ отъ всичко, що се върше — тѣ пакъ доста-
тъчно ярко ни рисуватъ страшната картина на още по-страш-
ната борба. Всѣки, малко-много мислищъ човѣкъ, който си
не затвори очитѣ съзнателно предъ тая обща деморализация,
предъ тоя развратъ, предъ това нечувано ужесточение на
човѣка противъ човѣка, предъ тая борба за животъ или
смъртъ — не може да не извика отъ долбочината на сърдце-
то си: не, това не може по-пататѣкъ да се продължава:
трѣбва да му се намѣри колая, трѣбва да се промѣни сце-
ната на окаяния животъ, що прекарва човѣчеството!

Но тукъ е именно жалното, че не всички, които сѣ ужасяватъ отъ днешния животъ, сѣ разбрали корена на злото. Даже по-голѣмата частъ отъ нашата интелигенция не се е издигнала още до оная висота, отъ която става ясно за очитѣ на всѣкого, че тая жестока борба не е мѣстна и временна, а обща, дълговѣковна, повсемѣстна. Нѣкои отъ тѣхъ дори и не заподозиратъ крайно изострилата се вече борба изобщо между силнитѣ и слабитѣ, имущитѣ и бѣднитѣ, експлуататоритѣ и експлуатируемитѣ; тѣ виждатъ само отдѣлнитѣ борби въ редовитѣ на своята класа. И като тѣй, тѣй не взематъ никакви мѣрки за прекращение на злото, или пъкъ указватъ на такива мѣрки, които би могли да премахнато временно само извѣстни проявления отъ общото зло, безъ да се косватъ до корена му.

Къмъ тая частъ отъ нашата интелигенция принадлежи и г-нъ Правдолюбовъ. Неговата искренность, неговото справедливо възмущение отъ сегашния животъ напълно сѣ отразили въ брошурата; но отразилъ се е и не до тамъ широкия му умственъ кръгъзоръ. Тѣй, той отдава всячкигѣ злини въ живота на двѣ главни причини: на *безхарактерността* и *безпринципността* на хората. Той не заподозира даже сѣществуванието въ живота на толкова любими принципъ на буржуазията — *свобода на всичко и въ всичко*; той не подозира, че главния принципъ въ живота на хората — *единъ противъ всички и всички противъ едною* — колкото и да се е стѣспилъ, сѣ сѣществувва и че при неговото сѣществувание и дума не може да става за нѣкаква си характерностъ на хората. Той казва въ предговора си: „Ний нѣмаме още граждани, за това и твърдѣ малко може да претендираме, че имаме сѣдии“. Отъ тия думи, както и отъ много други мѣста въ брошурката, се вижда, че той се надѣва, какво съ течението на времето ще се добиемъ съ „граждани“, т. е. съ честни, благоразумни, възпитани, характерни хора, а слѣдователно, и съ такива сѣдии. Той се не подѣща, че въ Франция, Германия, Англия и пр. европейски държава, които отъ вѣкове сѣществуватъ, подкупитѣ, кражбитѣ, насилията и пр. сѣ още по-голѣми, че деморализацията между тамошнитѣ граждани, сѣдии и военни е още въ по-голѣмъ размѣръ. На 13-та страница той допуска или поне се не възмущава толкова отъ подкупничеството, грабежа и насилията въ оржж-

нитѣ и околийски управления, между прокурори и адвокати, между министри и офицери; и въ сѣщото време мисли, че тѣ би могли да не съществуватъ въ „тия святи учреждения“ — сѣдилищата, при сѣщата общественна наредба.

Коренѣтъ на всички злини е самата днешна общественна екопомическа наредба, при която общества, народитѣ, челоуѣцитѣ изобщо сѣ раздѣлени на два лагера съ противоположни интереси: имущи и бѣдни, силни и слаби, трудящи се и готовановци. Предъ страшната борба на тия два лагера блѣднѣятъ и се изгубватъ за наблюдателното око отдѣлнитѣ боричкания въ срѣдата на всѣки отъ тѣхъ. Единия отъ тия лагери — лагера на имущитѣ, отдавна се е превърналъ въ консервативенъ и съ това се явява като прѣчка за по-нататѣшното развитие на челоуѣчеството изобщо; другия пъкъ — лагера на неимущитѣ, който постоянно расте и се усилюва, по силата на самата днешна наредба, се явява революционенъ, прогресивенъ. Равно-кѣсно той ще побѣди. Неговата побѣда ще бѣде начало на новъ животъ за челоуѣчеството, защото той ще премахне сегашната наредба, а заедно съ нея — и днесъ господствующия хищнически принципъ, като го замѣсти съ новия: *единъ за всички и всички за едного*. Тогава ще изчезне страшната сега борба съ всички свои несмѣтни злини. Тази е задачата, която самия исторически ходъ на работитѣ възлага на пролетариата. Това иска и къмъ това се стрѣми той съ своята интелигенция, — социалъ-демократитѣ.

Тѣй върватъ работитѣ на вредъ; тѣй сѣ и у насъ. Това трѣбва да го разбере вече оная частъ отъ нашата интелигенция, „която стои вънъ отъ мръжата на подкупничеството, разврата и деморализацията“, и да се нареди въ лагера на ония, които искатъ и ще премахнатъ самия коренъ на злинитѣ въ живота. И колкото по-скоро стори това, толкова по-скоро ще се отърве отъ своитѣ безсилни и напраздни охкания и ахкания. Тамо тя само ще може да почерпи оная жизненна сила, оная поддрѣпа, безъ която тя е на издѣхване.

Изобщо брошурката на г-нъ Правдолюбова заслужава да се прочете отъ всѣкого. Тя е написана на доста разберливъ езикъ. Желателно е появяване на повечкома Правдолюбци, които тѣй искрено и безпристрастно да освѣщаватъ тъмнитѣ страни на нашия животъ.

С. Мутафовъ.

Н О В И Н И

ИЗЪ

ЖИВОТА И ЛИТЕРАТУРАТА.

Построяването на ефтини живѣлища отъ градски съвѣтъ въ Виена. Членътъ отъ виенскій градскій съвѣтъ Д-ръ Фридрихъ заедно съ нѣкои свои другари е внесълъ въ съвѣта на разискване слѣдующето предложение: „Печалнитѣ жилищни условия на бѣднитѣ виенски народни слоеве, а особено фактътъ, изваденъ на явѣ отъ изслѣдваніята на статистическото отдѣление на общината, че 90,000 души живѣятъ въ препълнени стаи, опасността, която произлиза отъ това за здраветоена всички жители на градътъ, всичко това налага на общинскій съвѣтъ обязанността, да пристѣпи къмъ измѣняването на това положение.

При първото расширяване на Виена 60 милиона фиорина бѣха употребени едностранчиво за искусства и украшения... Тогава не помислиха една малка поне частъ отъ тази сума да се употребѣи за повдигане положението на работящитѣ и страдающитѣ народни слоеве. Сега, при съединяването на предградията съ Града, да не се забравя това тѣй полезно и тѣй налѣжащо дѣло. Ето защо ний предлагаме: Общинскій съвѣтъ рѣшава: 1. Отъ продажбата на междинитѣ на града и предградията, една частъ да се отдѣли за особенъ фондъ; 2. Този капиталъ да се употребѣи за построяването около стария градъ къщи, съ малки евтини квартири. Кирията отъ тѣзи кврртири да не превишава годишна 2 1/2 % отъ положения капиталъ; 3. Тѣзи жилища трѣбва да се даватъ подъ наемъ, преди всичко на службашѣ или работници въ Градскій Съвѣтъ и така постѣпенно да се расширява кръгътъ на наемачитѣ; 4. Лихвитѣ на капитала да се употребѣяватъ за построяването на сѣщо такива нови къщи; 5. Подиръ приеманieto на тѣзи предложения, да се обърне вниманието и на другитѣ учреждения за расширяване на градоветѣ, да послѣдватъ примѣра на гр. Виена.

Социалъ-демократическа избирателна программа за общинитѣ. Социалъ-демократитѣ въ Дортмундъ (въ Германия) сѣ излѣзли за общинскитѣ избори съ тази програма: 1. Раздѣлението на градътъ на избирателни околности, всѣка една отъ които да брои 500 избиратели. 2. Безплатно раздаване на училищни пособия за всички народни училища. Даване храна и облѣкло на бѣднитѣ ученици. 3. Основанието отъ градски съвѣтници, лѣкари и избрани хора отъ работници едно Бюро на трудътъ за постоянно надзираване на условията при които живѣе, работи и се храни работническото население. Безплатно посрѣдничество за намиране работа отъ страна на градътъ. 4. Уголѣмяване платитѣ на долнитѣ служащи на градътъ, както и на градскитѣ работници, като се намали работний день на 8 часа. 5. Усигуряване работниците при предаването градскитѣ постройки на предприемачи. 6. Отдѣление мѣсто за общински (а не църковни) гробища. 7. Прехвърление чистението на улицитѣ на градска смѣтка. 8. Неотпущание градски пари за патриотически празненства и разни срѣщи. 9. Преминаването на всички мѣстни съобщения (омнибуси, трамваи) подъ градското управление. 10. Отмахването налога върху пивото. Освобожданието отъ общински налогъ първитѣ два стѣпена подлежащи на подоходенъ налогъ (доходъ по-долу отъ 1000 л.). 11. При сѣществующа безработица започване на полезни градски постройки. 12. Уголѣмяване суммата назначена за бѣднитѣ и най малко удвояване помощитѣ на бѣднитѣ.

Н О В И Е Н И Г И.

Получиха се въ редакцията ни слѣдующитѣ

книги и списания:

1. *Мисль.* Списание за наука, литература и критика. Редакторъ Д-ръ К. Кръстевъ. Година III, кн. II, III, IV и V.
2. *Цѣлина.* Селско мѣсечно списание за стопанство, поминѣкъ, наука и книжнина. Нареща и издава дружеството „Селски приятель“. Пловдивъ, 1893 г. Година II, кн. VII, VIII и IX.
3. *Почивка.* Сборникъ отъ преводни романи, повѣсти и раскази. Шуменъ, година I, кн. V и VI.
4. *Юридически преглѣдъ.* Излиза подъ редакцията на С. С. Бобчевъ и М. И. Маджаровъ. Пловдивъ, година I, кн. XI, XII, XIII и XIV.

5. *Педагогичнъ*. Научно популярно списание за възпитатели и учители. Редакторъ М. Иончевъ. София, година III, кн. IX, X, XI, XII и год. IV кн. I.

6. *Искра*. Научно-литературно списание. Редакторъ В. Юрдановъ. Шуменъ, год. IV, кн. XI и XII.

7. *Нова свѣтлина*. Редакторъ Д-ръ Мирковичъ, год. III, кн. III, IV, V и VI. Сливенъ.

8. *Прѣлесъ*. Мѣсечно списание. Излиза подъ редакцията на Д-ръ Ив. Златаровъ и Н. Доспѣвски. Бургазъ, 1893 год. Година I, кн. IV, V, VI и VII.

9. *Китка*. Мѣсечно литературно списание. Редактори: П. Ив. Радевъ, Ст. Поповъ и Хр. Каралетковъ. Хасково, год. I, кн. II, III и IV.

10. *Свѣтлина*. Мѣсечно иллюстрирано списание, год. III, кн. VI, VII, VIII и IX. София, 1893 г.

11. *Сждебна библиотека*. Ежемѣсечно списание за законодателство, правосъдие и администрация. Ямболъ, год. VI, кн. V.

12. *Изворъ*. Иллюстрирано списание за ученици и ученички. Год. II, кн. VI, VII, VIII и IX.

13. *Българский периодический печатъ* отъ възражданието ни и до днесъ. Нарезда и издава Ю. Ивановъ. София, томъ I.

14. *Дѣтинска почивка*. Мѣсечно иллюстрирано списание за дѣца. Редакторъ-издателъ: Д. Тончевъ. Силистра, год. II, кн. X, XI и XII; год. III, кн. I.

15. *Ветеринарна сбирка*. Мѣсечно списание по ветеринарната медицина и скотовъдството. Главенъ редакторъ: Л. Тимофтиевичъ. София, год. II, брой V, VI, VII и VIII.

16. *Братъкъ методически учебникъ по химията* за долнитѣ классове отъ Профессоръ Р. Арендтъ. Превелъ отъ нѣмски В. Богдановъ. Сливенъ, 1893 година. Цѣна 1'40 лева.

17. *Дѣнь статии по нашата литература* отъ Х. Х. Ломъ, 1893 год. Цѣна 40 ст.

18. *Разумъ*. Научно-общественно списание. Редакторъ Н. Ионковъ Владикинъ. София, 1893 год. Година I, Кн. I.

19. *Статистика* за търговията на Българското Княжество съ чуждитѣ държави презъ 1892 година.

20. *L'ère nouvelle, revue mensuelle*. Paris, 1 Anne, № № 1, 2, 3. Directeur George Diamandy.

21. *La Question Sociale, revue du mouvement socialiste international*. Paraissant le 15 de chaque mois. Directeur P. Argiriades. 1893. № № 8, 9.

Редакторъ: Янево Саломеѣвъ.

